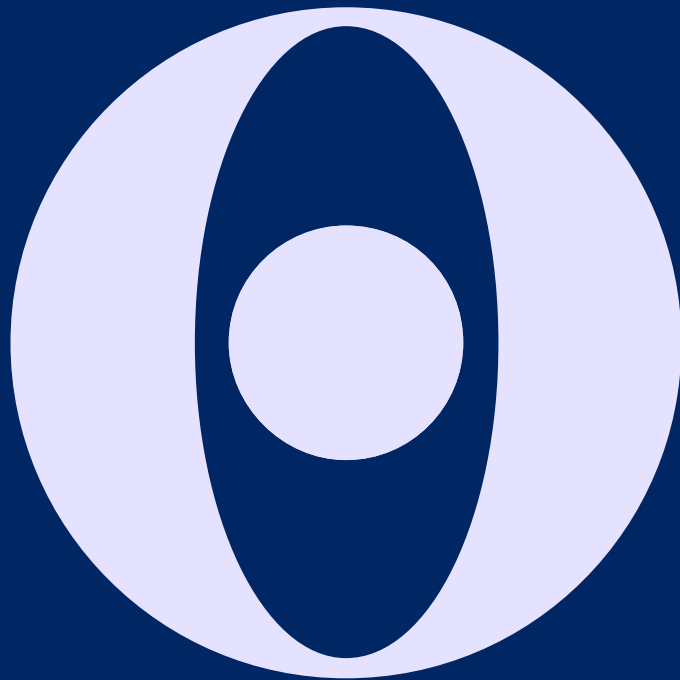

Muotoilijan työ 2022

Työelämä muotoilualalla:
palkkojen kehitys, työhyvinvointi,
tulevaisuudennäkymät, yrittäjäyys.

Ornamo on ääni, yhteisö ja tukiverkosto

ORNAMO RY

Ornamo on Suomen suurin monialainen muotoiluyhteisö, joka kasvattaa muotoilijan työn arvoa yhteiskunnassa ja tukee muotoilijoita työssään. Yhdistämme muotoilijat, kehitämme alan ammatillista osaamista ja toimimme muotoilualan verkostona toimialojen välillä. Vuonna 1911 perustettuun Ornamoon kuuluu 2 700 jäsentä. Ornamon jäsenet työskentelevät teollisen muotoilun, tekstiili-, vaate- ja huonekalusuunnittelun, sisustusarkkitehtuurin, immateriaalisen suunnittelun, digitaalisten sisältöjen, käyttöliittymien, pakkaussuunnittelun sekä palvelumuotoilun ja pelisuunnittelun, taidekäsityön ja taiteen aloilla.

Kirjoittaja: Pekka Lith, Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith

Julkaisija: Ornamo

Helsinki 24. maaliskuuta 2022

ORNAMO

Sisältö

SIVU	4	1. Kyselyn taustaa ja poimintoja päätuloksista
	5	2. Jäsenkunnan profiili ja työmarkkina-asema
	5	2.1. Kyselyyn vastanneiden perustiedot
	8	2.2. Työmarkkina-asema
	11	2.3. Yleinen työllisyyskehitys
	12	2.4. Muotoilijoiden työllisyysnäkymät
	15	2.5. Muotoilualan työttömät
	17	3. Palkat ja ansiotason kehitys
	17	3.1. Palkansaajien ansiotaso
	19	3.2. Palkat ja koulutustaso
	20	3.3. Muotoilualan yleinen palkkakehitys
	23	3.4. Ansiotaso muotoilutoimistoissa
	25	4. Työaika ja työhyvinvointi
	25	4.1. Työviikon pituus ja ylityöt
	29	4.2. Näkemyksiä työtyytyväisyydestä ja –ilmapiiristä
	33	4.3. Immateriaalioikeudet ja kilpailukiellot
	36	5. Toiminta yrittäjänä
	36	5.1. Muotoilualan yrittäjyyden profiili
	39	5.2. Toimeksiantojen määrä, palkkiotaso ja työaika
	41	5.3. Yrittäjän sosiaaliturva ja YEL-vakuutus
	45	5.4. Yrittäjien tulevaisuuden näkymiä
	48	5.5. Sivutoiminen yrittäjyys
	53	6. Toiminta freelancerina ja taitelijana
	53	6.1. Freelancerit
	54	6.2. Toiminta taiteilijana
	56	7. Opiskelijat ja Ornamon jäsenyys
	60	Yhteenveto
	64	Lähteitä

1. Kyselyn taustatiedot

Oheinen raportti on yhteenveto Ornamo ry:n tammikuussa 2022 tekemän työmarkkinakyselyn tuloksista.¹ Raportissa on seitsemän alalukua, jotka käsittelevät liiton jäsenkunnan profilia ja työmarkkina-asemaa, muotoilualan palkansaajien ansiotasoa ja sen kehitystä, työaikaa ja työhyvinvointia, yrittäjyyttä, toimintaa freelancerina ja taiteilijana sekä opiskelijoita ja liiton jäsenyyttä.

Kyselyyn 480 muotoilualan ammattilaista, joista päätoimisia palkansaajia oli 213 henkilöä, yrittäjiä 122 henkilöä ja opiskelijoita 75 henkilöä. Loput vastaajat edustivat muita ammattiasemia. Pääosa vastasi kyselyyn tammikuussa 2022.

Kyselytutkimusta täydentävät Tilastokeskuksen työvoimatutkimus, työssäkäyntitilasto ja palkkarakennetilasto, josta on saatavilla työllisyys- ja palkkatilastoja tietyistä muotoilualan ammattilaisista.² Yritysten rakenne- ja tilinpäätösti-lastosta sekä alueellisesta yritystoimintatilastosta on saatu lisätietoja muotoilutoimistojen palkkojen kehityksestä ja työvoimakustannusten osuudesta yritysten liiketoiminnassa. Raportin on laatinut tutkija Pekka Lith (Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith). Ornamon yhteyshenkilönä on ollut asiantuntija Elina Perttula.

¹ Kysely suoritettiin pääosin tammikuussa 2022.

² Ammattinimikkeitä muotoilualalla ovat virallisen ammattiluokituksen mukaan tuote- ja vaatesuunnittelijat, graafiset ja multimediasuunnittelijat, sisustussuunnittelijat ja käsityötuotteiden valmistajat. Ammattiluokituksen mukaisia palkkatilastoja täydentävät henkilöiden koulutusasteen mukaiset palkkatilastot, joita on saatavilla artesaanien, artenomien sekä käsi- ja taideteollisuuden ammattitutkinnon, erikoisammattitutkinnon ja ammattikorkeakoulututkinnon sekä kuvataiteen perustutkinnon ja ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneiden henkilöiden osalta.

³ Muotoilutoimistot eli muotoilualan osaamisintensiiviset KIBS-yritykset ovat virallisen EU:n toimialaluokituksen (Nace) mukaan graafisen muotoilun, sisustussuunnittelun ja teollisen muotoilun yritykset (Nace 741).

2. Jäsenkunnan profiili ja työmarkkina-asema

Muotoilualan palkansaajien optimismi on kohonnut edellisvuodesta vuoden 2022 työmarkkinakyselyn mukaan. Jopa 86 prosenttia palkansaajista piti työpaikkansa säilymistä täysin tai melko varmana. Lomautuksia ja irtisanomisia pelkää enää 14 prosenttia. Myönteistä kehitystä kuvastaa se, että henkilöstön määrä oli lisääntynyt edellisvuodesta 41 prosentissa työpaikkoja.

Suhdanteiden parantuessa myös työpaikkojen vaihtuvuus on kasvanut. Kyselyyn vastanneista palkansaajista 15 prosenttia sanoi harkinneensa vakavasti työpaikan vaihtoa seuraavan kahden vuoden aikana. Lisäksi 35 prosenttia ilmoitti, että työpaikan vaihto on mahdollista. Pääasiallisina syinä ovat huonot urakehitysmahdollisuudet nykyisessä työpaikassa, työpaikan epävarmuus tai tyytymättömyys nykyisiin työtehtäviin ja palkkaan.

Kyselyyn vastanneista työttöminä oli seitsemän prosenttia. Osuus oli pienempi kuin edellisenä vuonna. Työttömistä 40 prosenttia oli ansiosidonnaisen työttömyysturvan piirissä. Kelan työttömän perusrahaa tai työmarkkinatukea sai 30 prosenttia. Loput saivat toissijaista sosiaaliturvaa tai eivät olleet minkään sosiaalietuuden piirissä. Alan työttömien aktiivisuutta työnhaussa osoittaa se, että puolet olisi valmis muuttamaan työpaikan perässä. Lähes yhtä moni olisi valmis vaihtamaan myös ammattia.

2.1

Kyselyyn vastanneiden perustiedot

Ornamon työmarkkinatutkimukseen vastasi määräaikoihin mennessä 480 henkilöä. Kyselyt suoritettiin pääosin tammikuussa 2022. Vastanneiden määrä oli selvästi suurempi kuin edellisinä vuosina. Runsas neljännes oli ammatiltaan sisustusarkkitehteja tai -suunnittelijoita. Muotoilijoita vastanneista oli runsas viidennes. Muita tärkeitä ammattinimikkeitä olivat teollinen muotoilija, palvelumuotoilija, opettaja sekä vaatetus- ja tekstiilisuunnittelija (Kuvio 1).

Sukupuoleltaan vastanneista naisia oli 79 prosenttia, miehiä 18 prosenttia ja tuntemattomia kolme prosenttia. Edelliseen vuoteen verrattuna tärkeimpien ammattinimikkeiden järjestys on pysynyt suurin piirtein ennallaan. Naisten osuus kyselyyn vastanneista oli hieman alentunut samalla, kun miesten osuus on kasvanut. Liki 50 prosenttia vastanneista oli alle 40 -vuotiaita, joten muotoilualan ammattilaiset ovat iältään hieman nuorempia kuin Suomen työvoima keskimäärin. Tosin alle 25 -vuotiaiden osuus on pitkän koulutuksen takia keskiarvoa pienempi (Kuvio 2).

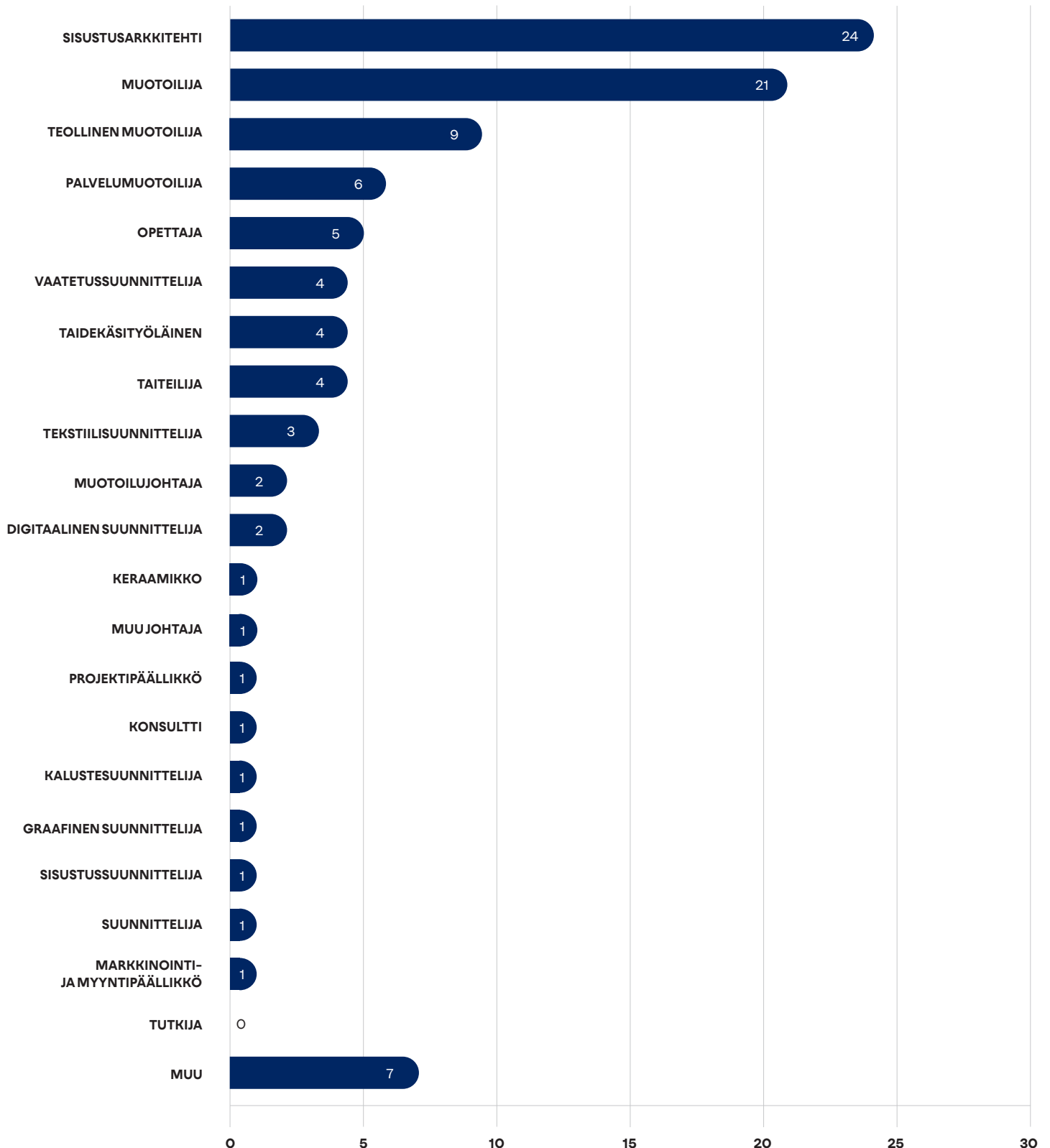
Kyselyyn vastanneilla 46 prosentilla oli ylempi korkeakoulututkinto tai tutkijakoulutus ja 44 prosentilla oli alempi korkeakoulututkinto (AMK, yms.). Koko maassa alemman ja ylempään korkeakoulututkinnon suorittaneita oli työllisessä työvoimassa yhteensä vain 35 prosenttia, joten muotoilualan ammattilaiset ovat keskimääräistä korkeammin koulutettuja. Keski- ja perusasteen koulutuksen saaneita (pl. opiskelijat) oli kyselyyn vastanneissa vain kolme prosenttia. Päätoimisia opiskelijoita, joilla ei ollut toisen asteen jälkeistä tutkintoa, oli vastanneista seitsemän prosenttia.

Monilla kyselyyn vastanneilla on pitkä työura takanaan, sillä 50 prosenttia on ollut työelämässä yli kymmenen vuotta. Yli 20 vuotta alalla toimineita oli yli

neljännes (Kuvio 4). Yli 50 prosenttia kyselyyn osallistuneista asui pääkaupunkiseudulla (Vantaa, Espoo ja Helsinki). Tämä heijastaa alan koulutuksen, erityisosaamisen ja asiakkaiden keskittymisestä alueelle. Jos muu Uusimaa otetaan huomioon, peräti runsaat 60 prosenttia kyselyyn vastanneista oli Uudeltamaalta. Pääkaupunkikeskeisyys on ollut näkyvillä kaikissa Ornamon työmarkkinakyselyissä viime vuosina.

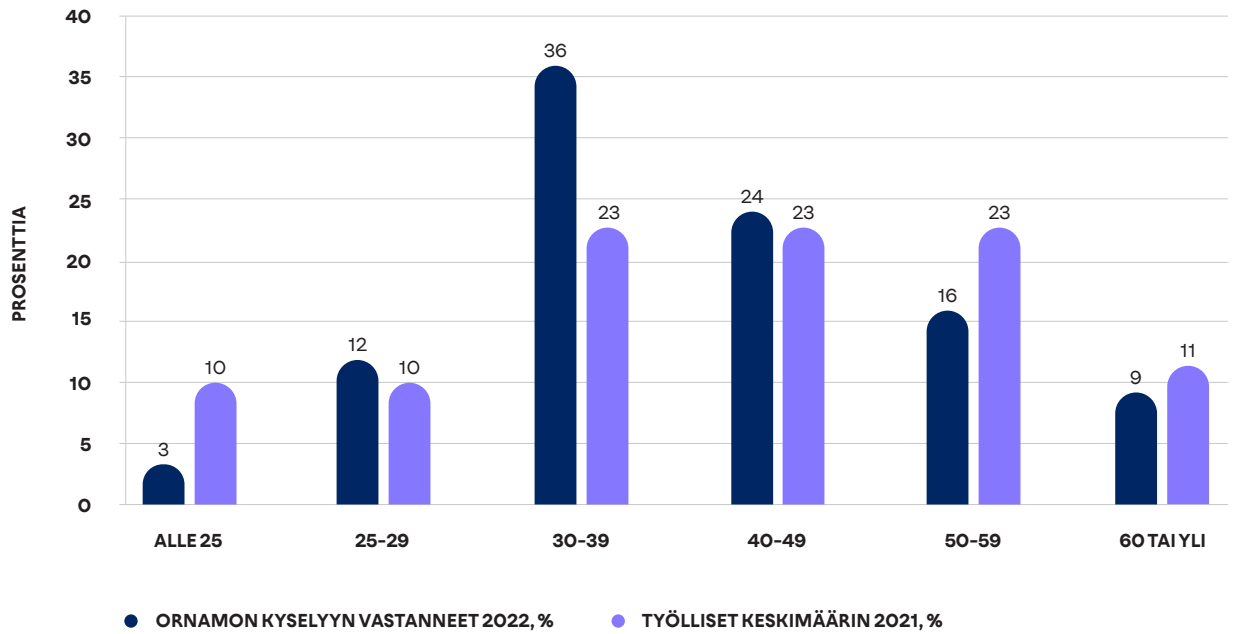
Kuvio 1

Ornamoon kyselyyn vastanneet ammattinimikkeittäin alkuvuonna 2022, prosenttia vastanneista (Lähteet: Ornamon työmarkkinakysely 2021–22).

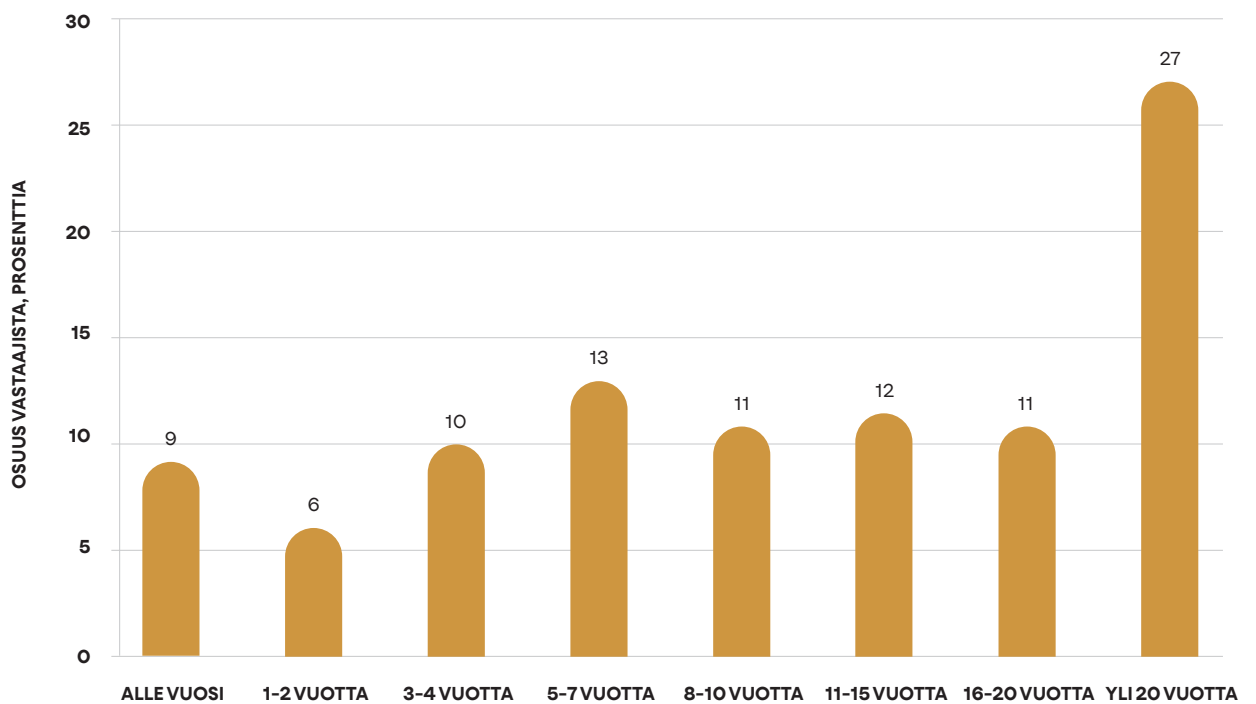
Kuvio 2

Ornamon kyselyyn vastanneet alkuvuonna 2022 ja Suomen työvoima keskimäärin 2021 ikäluokittain, prosenttia (Lähteet: Ornamon työmarkkinakysely 2021–22; Työvoimatutkimus 2021, Tilastokeskus).

Kuvio 4

Ornamon kyselyyn vastanneet työuran pituuden mukaan alkuvuonna 2022, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2021–22).

Työmarkkina-asema

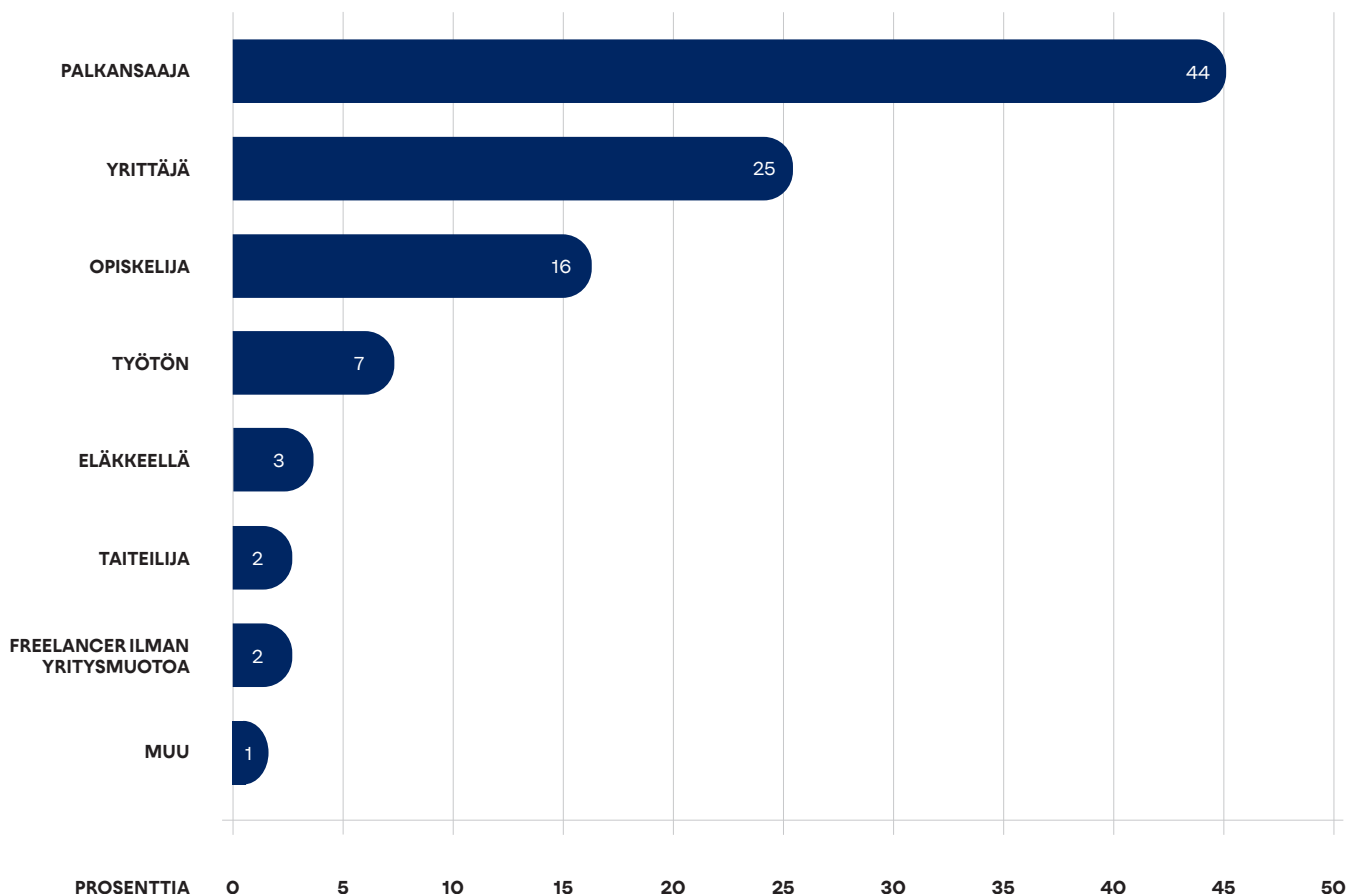
Ornamon työmarkkinakyselyyn osallistuneista 44 prosenttia oli palkansaajia ja 25 prosenttia yrittäjiä (Kuvio 5). Ilman yritysmuotoa työskentelevät freelancerit ja taiteilijat asettuvat työmarkkina-asemansa perusteella lähelle yrittäjiä. Heitä oli yhteensä neljä prosenttia vastanneista. Vuoden 2022 kyselyyn vastasi ensimmäistä kertaa myös opiskelijat. Kyselyjen mukaan työttöminä oli seitsemän prosenttia vastanneista. Loppuosa (3 %) vastanneista oli eläkeläisiä.

Opiskelijoiden ja työttömien suhteellisen suuri määrä johtuu osittain epidemiakriisistä tai sen jälkimainingeista, vaikka työttömien määrä on alentunut vuoden 2020 takaisista luvuista. Taloudellinen epävarmuus koti- ja ulkomailla on hidastanut alan ja koko kansantalouden työllisyyden kasvua. Epidemiakriisi ja mahdolliset työsuhteisiin liittyvät epävarmuudet ovat myötävaikuttaneet siihen, että muotoilualan ammattilaiset ovat lähteneet täydentämään opintojaan ja opiskelemaan ylempää korkeakoulututkintoa tai muuta toista korkeakoulututkintoa.

Eläkeläisiä kyselyyn vastanneista oli vain kolme prosenttia ja muita työmarkkina-asemaltaan tarkemmin erittelemättömiä yksi prosenttia. Eläkeläisten osuus on pieni, sillä kysely koski lähinnä vain töissä käyviä henkilöitä, mutta jotkut eläkeläiset saattavat jatkaa työelämässä osa-aikaisina yrittäjinä. Erittelemättömien ryhmä koostuu muun muassa perhevapaalla olevista henkilöistä tai apurahatutkijoista. Kokonaisuudessaan voidaan todeta, että työllisen työvoiman osuus, runsaat 76 prosenttia, työmarkkinakyselyyn vastanneista oli tällä kertaa sangen alhainen.

Kuvio 5

Ornamon kyselyyn vastanneet pääasiallisen ammattiaseman mukaan alkuvuonna 2022, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2022).

Palkansaajien profiili

Palkansaajista 82 prosentilla oli vakituinen kokoaikatyö tammikuussa 2022. Osuus oli kohonnut edellisestä vuodesta. Kahdeksan prosenttia työskenteli määräaikaisessa kokoaikatyössä. Ornamon jäsenet poikkeavat kaikista palkansaajista siinä, että osa-aikatyötä tekevien osuus ja etenkin vakituudessa työsuhteessa olevien osa-aikatyöntekijöiden osuus kaikista palkansaajista on muotoilualalla pienempi kuin maamme koko työllisessä työvoimassa keskimäärin. Sitä vastoin vakituisten ja kokoaikaisten työsuhteiden osuus on muotoilualalla keskiarvoa suurempaa (Taulukko 1).

Kyselyyn vastanneista palkansaajista 76 prosenttia työskenteli yksityisissä yrityksissä, mikä oli enemmän kuin edellisenä vuonna. Julkisyhteisöissä (kunta- ja valtio-organisaatiot, ml. oppilaitokset) työllistyi viidennes palkansaajista. Yleishyödyllisessä yhteisössä toimi neljä prosenttia. Kyselystä ilmeni, että 57 prosenttia palkansaajista työskenteli keskisuurissa 50-249 henkilön tai suurissa vähintään 250 henkilön organisaatioissa. Osuus on suuri, sillä esimerkiksi tämänkokoisia yrityksiä on vain prosentti Suomen kaikista yrityksistä (pl. alkutuotanto) (Kuvio 6).

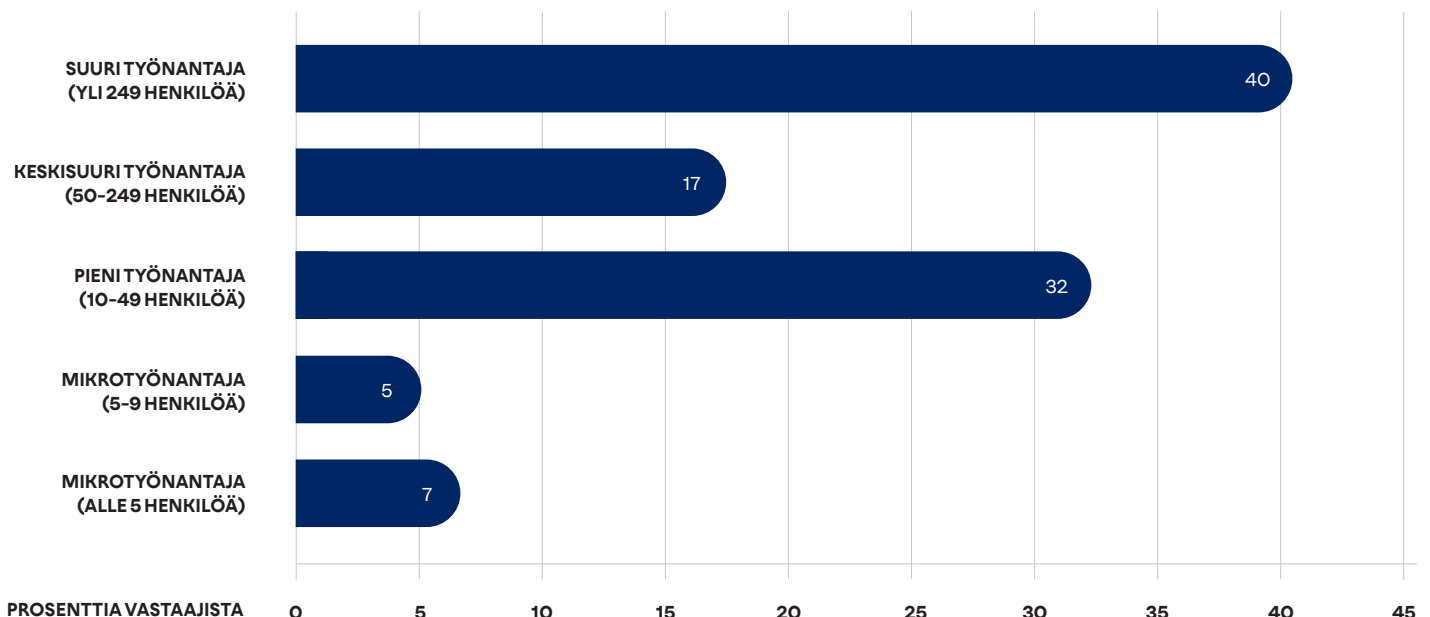
Taulukko 1

Ornamon kyselyyn vastanneet palkansaajat ja kaikki palkansaajat työsuhdetyypin mukaan alkuvuonna 2022, prosenttia (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2022; Työvoimatutkimus 2021, Tilastokeskus).

	Osuus Ornamon kyselyyn vastanneista 2022, %	Osuus maamme kaikista palkansaajista 2021, %
Kokoaikatyössä	90,7	82,4
- vakituinen kokoaikatyö	82,4	71,7
- määräaikainen kokoaikatyö	8,3	10,7
Osa-aikatyössä	9,3	17,6
- vakituinen osa-aikatyö	5,9	11,7
- määräaikainen osa-aikatyö	3,4	5,9
YHTEENSÄ	100,0	100,0

Kuvio 6

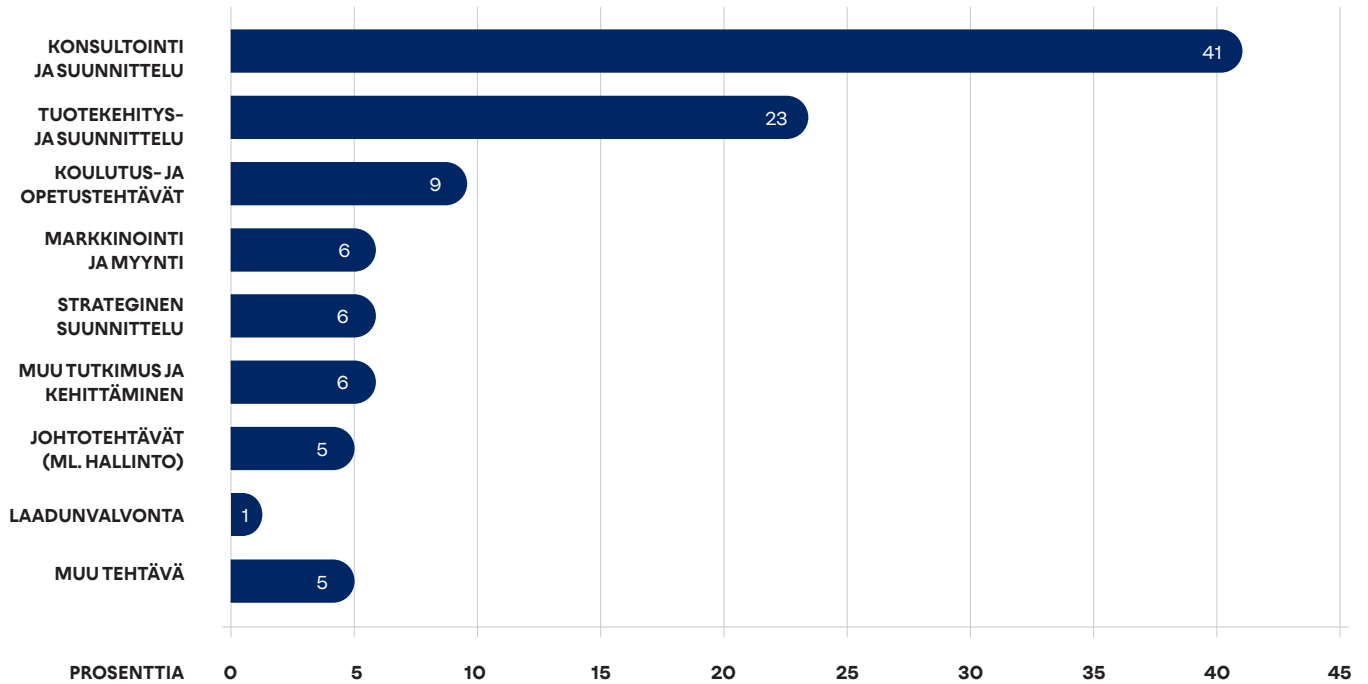
Ornamon kyselyyn vastanneiden palkansaajat työnantajien kokoluokittain alkuvuonna 2022, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2022).

Muotoilualan palkansaajista runsaat 40 prosenttia toimi konsultointi- ja suunnittelutehtävissä. Vajaa neljännes työskenteli tuotekehityksen parissa ja vajaa kymmenesosa oli koulutus- ja opetustehtävissä. Loppuosa toimi johtotehtävissä, strategisessa suunnittelussa ja muissa tarkemmin erittelemättömissä työtehtävissä (Kuvio 7). Yli 90 prosenttia kyselyyn vastanneista oli tavallisia työntekijöitä tai toimihenkilöitä, vaikka 29 prosenttiyksiköllä heistä työtehtäviin kuului työnjohtoa. Varsinaisia esimiehiä oli yhdeksän prosenttia vastanneista vuonna 2022 (Kuvio 8).

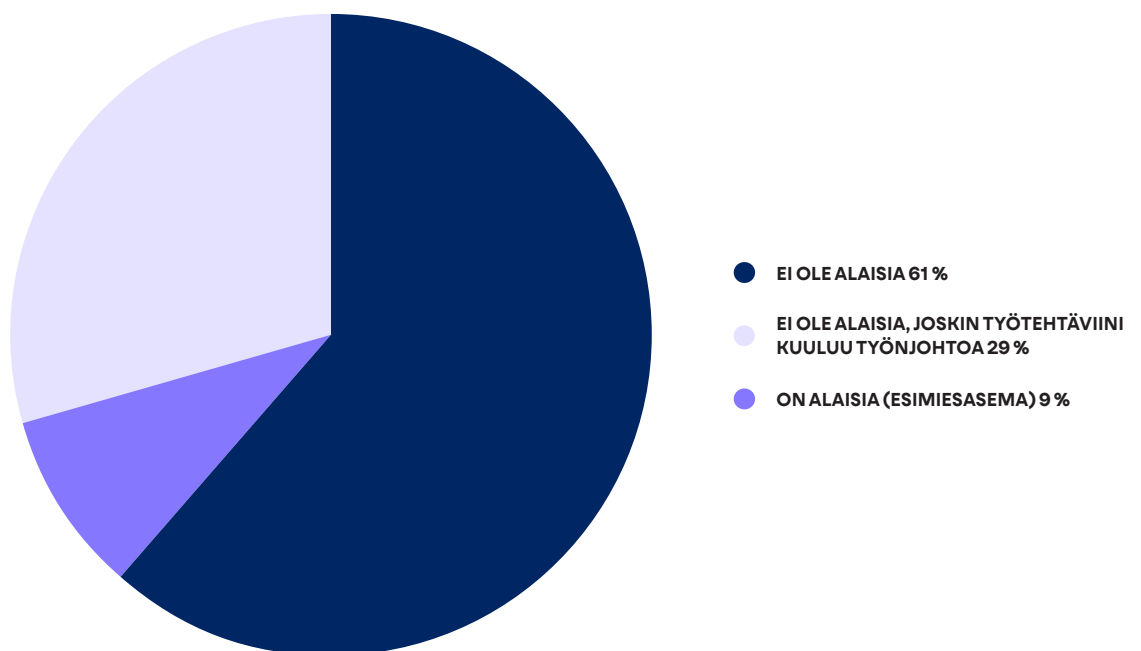
Kuvio 7

Ornamon kyselyyn vastanneiden palkansaajien toimenkuva alkuvuonna 2022 (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2022)

Kuvio 8

Ornamon kyselyyn vastanneiden palkansaajien esimiesasema alkuvuonna 2022 (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2022).

Yleinen työllisyyskehitys

Työ- ja elinkeinoministeriö TEM:n työllisyyskatsauksen mukaan työ- ja elinkeinotoimistoissa oli tammikuun 2022 lopussa 273 700 työtöntä työnhakijaa, mikä oli 59 100 henkilöä vähemmän kuin vuotta aiemmin, mutta 22 000 henkilöä enemmän kuin kaksi vuotta aiemmin ennen epidemiakriisiä. Joulukuusta 2021 työttömien määrä lisääntyi 1 600 henkilöllä. Työttömistä työnhakijoista kokonaan lomautettuja oli 29 100 henkilöä. Edellisestä vuodesta lomautettujen määrä väheni 28 600 henkilöllä. Keskimäärin työttömiä työnhakijoita oli 10,4 prosenttia työvoimasta.

Alle 25-vuotiaiden nuorten työttömyys supistui 10 300 työnhakijalla edellisestä vuodesta ja yhteensä heitä oli työnhakijoina 30 000 henkilöä tammikuussa 2022. Ikääntyviä yli 55 -vuotiaita oli työttöminä 77 200 henkilöä eli 7 700 henkilöä enemmän vuotta aiemmin. Tammikuussa vuonna 2022 yli vuoden yhtäjaksoisesti työttöminä olleita pitkäaikaistyöttömiä oli 106 000 henkilöä, mikä oli 12 500 henkilöä enemmän kuin vuotta aiemmin. Yli kaksi vuotta yhtäjaksoisesti työttöminä olleita oli pitkäaikaistyöttömien joukossa 51 600 henkilöä eli lähes 50 prosenttia

Laajan työttömyyden käsitteen mukaisesti työttömien työnhakijoiden ja erilaisten työvoimapolitiittisten toimenpiteiden tai palvelujen piirissä olleiden määrä oli 382 600 henkilöä tammikuussa 2022. Palvelujen piirissä oleviin lasketaan palkkatuilla ja valtiolle tukityöllistetyt, starttirahan saajat, työvoimakoulutuksessa, valmennuksessa, työharjoittelussa sekä työ- ja koulutuskokeilussa olevat. Heihin luetaan myös vuorotteluvapaasijaisena työskentelevät, kuntouttavaan työtoimintaan osallistuvat sekä omaehtoisessa opiskelussa työttömyysetuudella olevat.

Työttömyys on vähentynyt kaikilla koulutustasoilla. Eniten työttömyys pieneni alemmalla korkeakouluasteella (-24 %) edellisen vuoden tammikuuhun verrattuna. Alimmalla korkea-asteella, perusasteella, toisella asteella ja ylemmällä korkeakouluasteella työttömien määrä väheni noin 20 prosenttia. Alueelliset työttömyyserot ovat suuria. Työttömyysaste oli korkein (lähes 14 %) Pohjois-Karjalassa ja se oli yli kaksitoista prosenttia myös Keski-Suomessa ja Kaakkois-Suomessa. Alhaisin (alle 8 %) se oli Pohjanmaalla, Etelä-Pohjanmaalla ja Ahvenanmaalla.

Avoimia työpaikkoja ilmoitettiin TE-toimistoihin 125 100 tammikuussa 2022, mikä oli jopa 41 500 työpaikkaa enemmän kuin vuotta aiemmin. Kaikkiaan TE-toimistoissa oli 208 100 avointa työpaikkaa eli 78 200 työpaikkaa enemmän kuin vuotta aiemmin. Avointen työpaikkojen määrä on lisääntynyt eniten palvelu- ja myyntityöntekijöiden (9 000 henkilöä), muiden työntekijöiden (8 400 henkilöä), rakennus-, korjaus- ja valmistustyöntekijöiden (8 300 henkilöä), prosessi- ja kuljetustyöntekijöiden (5 700 henkilöä) ja asiantuntijoiden (4 500 henkilöä) joukossa.

Työllisyys Tilastokeskuksen tilastojen mukaan

Työttömyyttä seurataan Suomessa myös Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen perusteella. Työvoimatutkimuksen ja työnvälitystilaston työttömyysluvat poikkeavat toisistaan, mikä johtuu tilastointiperusteiden eroista työnhaun aktiivisuuden ja työmarkkinoiden käytössä olon osalta. Työ- ja elinkeinoministeriön työnvälitystilasto perustuu lainsäädäntöön ja hallinnollisiin määräyksiin. Tilastokeskuksen työvoimatutkimus noudattaa sen sijaan Kansainvälisen työjärjestön ILO:n tilastointisuosituksia ja EY:n tilastoviraston Eurostatin käytäntöjä.

Tilastokeskuksen työvoimatutkimus perustuu 15–74-vuotiaasta väestöstä poimittuun otospohjaiseen kyselytutkimukseen. Työvoimatutkimuksessa työtön on henkilö, joka tutkimusviikolla on työtä vailla (ei ollut palkkatyössä tai tehnyt työtä yrittäjänä), on etsinyt työtä aktiivisesti viimeisten neljän viikon aikana palkansaajana tai yrittäjänä ja voisi aloittaa työn kahden viikon kuluessa. Myös henkilö, joka on työtä vailla ja odottaa sovitun työn alkamista kolmen kuukauden kuluessa, luetaan työttömäksi, jos hän voisi aloittaa työn kahden viikon kuluessa.⁴

TEM:n työnvälitystilastossa työttömälle ei ole asetettu yhtä tiukkoja työhaun kriteerejä kuin Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksessa. Työnvälitystilastossa työtön on työnhakija, joka on ilman työtä eikä työllisty päätoimisesti yritystoiminnassa. Työnvälitystilastossa työttömiin luetaan työnhakijaksi ilmoittautuneet kokonaan lomautetut. Sitä vastoin työttömiksi työnhakijoiksi ei lueta työttömyyseläkkeen saajia eikä päätoimisia koululaisia ja opiskelijoita – ei edes loma-aikoina. Käytännössä työnvälitystilasto kattaa työttömät, jotka saavat työttömyyskorvausta.

Työvoimatutkimuksen mukaan työttömiä oli vuoden 2022 tammikuussa 205 000, mikä oli 68 700 henkilöä vähemmän kuin TEM:n työnvälitystilastossa oli työttömiä työnhakijoita. Työvoimatutkimuksen mukainen työttömyysaste oli 7,5 prosenttia. Edellisestä vuodesta työttömien määrä pieneni 31 000 henkilöllä ja työttömyysaste aleni 1,3 prosenttiyksiköllä. Suurin Tilastokeskuksen ja TEM:n työttömyyslukujen eroja selittävä tekijä on piilotyöttömyys. Piilotyöttömyyden tärkeimpiä syitä ovat työhausta luopuminen, opiskelu, lasten tai terveydelliset syyt.

Käytännössä piilotyöttömäksi luetaan työvoiman ulkopuolella oleva henkilö, joka haluaisi ansiotyötä ja olisi työhön käytettävissä kahden viikon kuluessa, mutta ei ole aktiivisesti etsinyt työtä viimeisten neljän viikon aikana. Työllisiä oli 2 533 000 henkilöä tammikuussa 2022 ja työllisyysaste 71,5 prosenttia, mikä kuvaa 15–64 -vuotiaiden työllisen työvoiman osuutta samanikäisestä väestöstä. Varsinaisesti työllisten kokonaismäärä kasvoi 88 000 henkilöllä vuoden takaisesta. Palkansaajien osuus kasvusta oli 80 000 henkilöä ja yrittäjien 9 000 henkilöä.

2.4

Muotoilijoiden työllisyysnäkymät

Työmarkkinakyselyyn vastanneista muotoilualan palkansaajista 86 prosenttia pitää työpaikkansa säilymistä täysin tai melko varmana. Optimismi oli kohonnut viime vuodesta, vaikka se oli vahvaa myös vuosina 2020–21 epidemiakriisistä huolimatta (Kuvio 9). Parantunut yleinen taloustilanne on heijastunut siihen, että kyselyyn vastanneiden palkansaajien työnantajista 41 prosenttia oli lisännyt työntekijöiden määrää vuonna 2021. Vuotta aiemmin osuus oli vain 25 prosenttia. Vastaavasti henkilöstöään supistaneiden työpaikkojen määrä oli vähentynyt 17 prosenttiin (Kuvio 10).

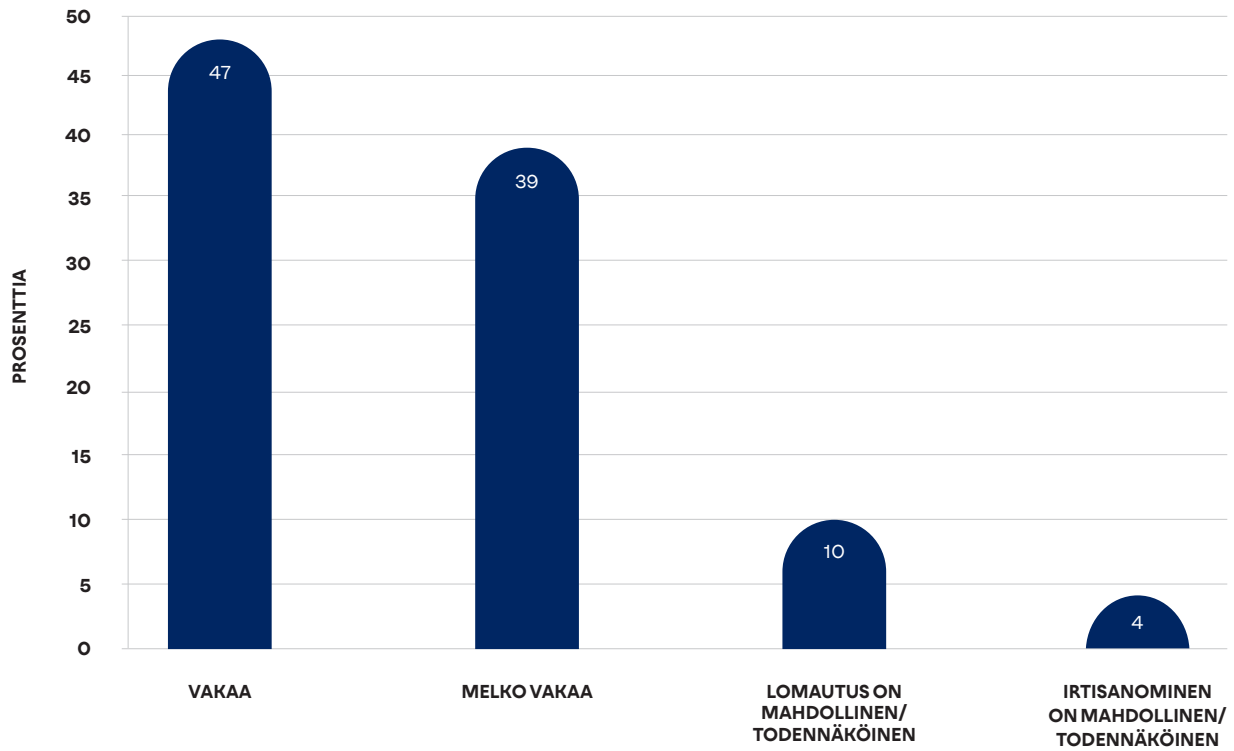
Henkilöstöään kasvattaneiden työnantajien osuus oli myös noussut viime vuonna samalle tasolle, kun se oli ennen epidemiakriisiä vuonna 2019 ja työntekijöitään vähentäneiden työpaikkojen osuus oli pienentynyt melkein samalle tasolle kuin se oli vuonna 2019. Vastanneista 14 prosenttia kuitenkin totesi, että työpaikan säilymiseen sisältyy jonkinasteista epävarmuutta. Tällä tarkoitetaan sitä,

⁴ Työttömäksi luetaan myös opiskelija ja työpaikastaan toistaiseksi lomautettu, joka täyttää yllä mainitut kriteerit.

että lomautukset tai irtisanomiset ovat työpaikalla yhä mahdollisia tai todennäköisiä. Ukrainan sota ja sen vaikutukset talouskasvuun voivat heikentää lähitulevaisuuden näkymiä edelleen.

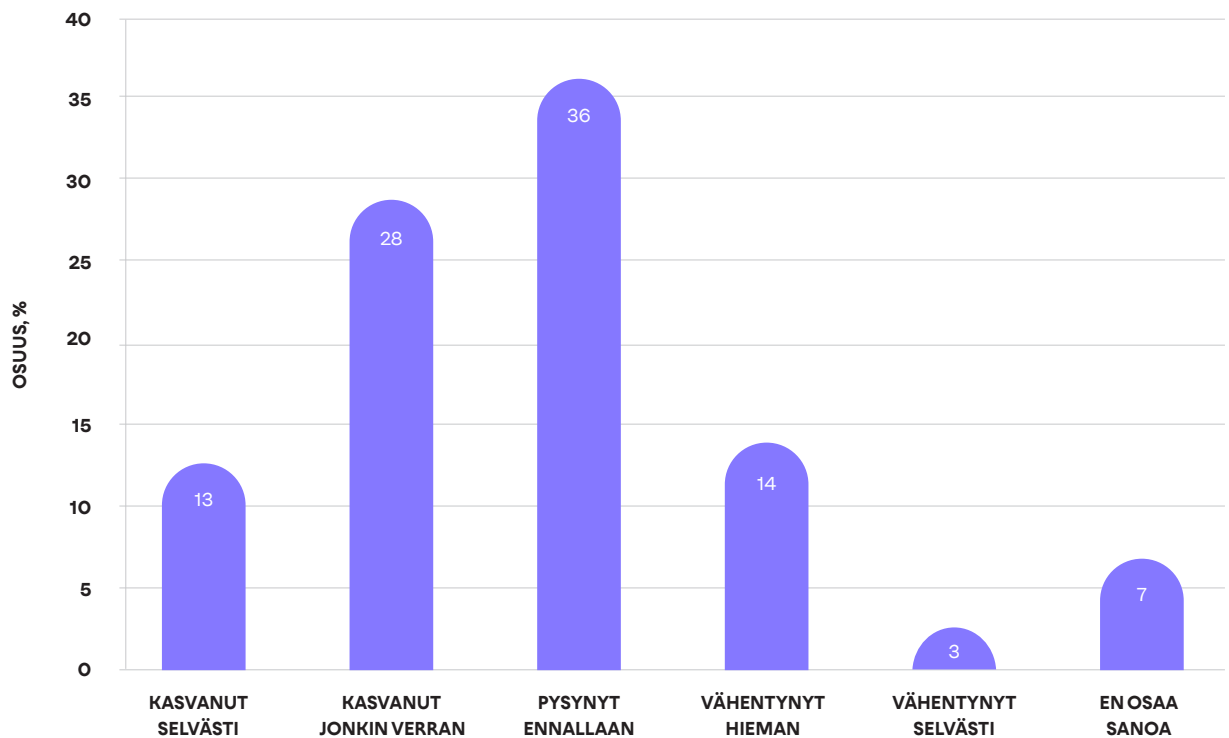
Kuvio 9

Ornamon kyselyyn vastanneiden palkansaajien varmuus työpaikan säilymisestä lähitulevaisuudessa alkuvuonna 2022, prosenttia vastanneista (Ornamon työmarkkinakysely 2022).

Kuvio 10

Henkilöstön määrän kehitys työpaikoilla 2021 (Ornamon työmarkkinakysely 2022).

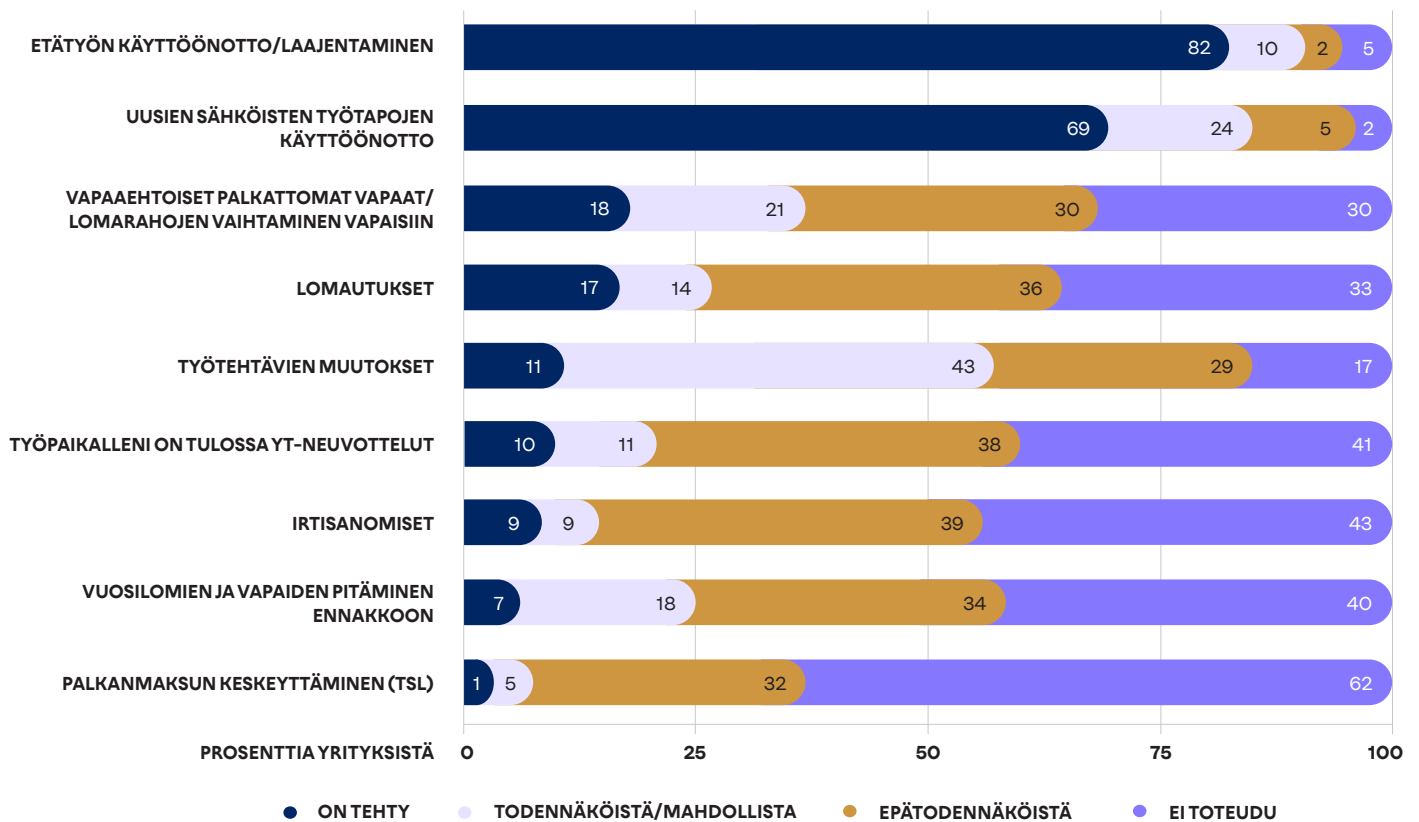
Epidemiakriisin vaikutukset työpaikoilla

Epidemiakriisin vaikutukset työpaikoilla on näkyneet vuosina 2020–22 eniten etätöön käyttöönoton yleistymisenä. Etätöteko on otettu työpaikoilla käyttöön laajasti jo epidemiakriisin alkuvaiheessa, joten sen suhteen ei ole tulossa suuri muutoksia. Sama koskee sähköisten työtapojen käyttöönottoa, jotka liittyvät läheisesti myös etätönteon nopeaan yleistymiseen. Lähes joka viidennessä työpaikassa oli pidetty palkattomia vapaapäiviä tai vaihdettu lomarahoja vapaapäiviin. Sama koskee lomautuksia, joihin on jouduttu joka viidennessä tai kuudennessa työpaikassa.

Työtehtävien muutoksia, yt-neuvotteluja ja irtisanomisia oli toteutettu joka kymmenennellä työpaikalla epidemiakriisin aikana. Joillakin työpaikoilla on turvauduttu myös vuosilomien ja vapaiden pitämiseen ennakoon. Sen sijaan palkanmaksun keskeyttäminen epidemiakriisin vuoksi ei ole juurikaan käytetty. Lainsäädäntö antaa työnantajalle mahdollisuuden keskeyttää palkanmaksun 14 päivän jälkeen, jos työteko estyy työnantajasta ja työntekijästä riippumattomasta syystä (Kuvio 11).

Kuvio 11

Epidemiakriisin vaikutukset työpaikoilla vastaushetkellä ja tulevaisuudessa, prosenttia vastanneista palkansaajista (Ornamon työmarkkinakysely 2022).

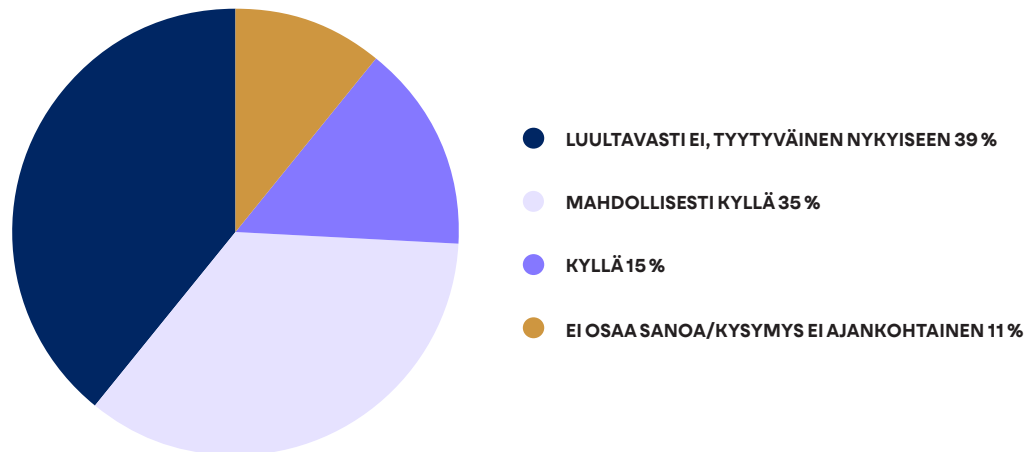
Työpaikkojen vaihtuvuus

Yritystoiminnassa työpaikkojen vaihtuvuudella tarkoitetaan summaa syntyneistä työpaikoista niissä yrityksissä, jotka ovat lisänneet työvoimaansa ja hävinneistä työpaikoista niissä yrityksissä, jotka ovat vähentäneet työvoimaansa. Työpaikkojen vaihtuvuus on tärkeä tekijä teknisessä kehityksessä ja tuottavuuden nousussa. Vaihtuvuus voi lisätä tuottavuutta, vaikka suuresta vaihtuvuudesta aiheutuu myös kustannuksia. Vaihtuvuus varmistaa parhaiten sen, että uudet kasvavat yritykset löytävät tarpeisiinsa sopivat työntekijät ja työntekijät saavat haluamansa työpaikat.

Ornamon työmarkkinakyselyyn osallistuneista palkansaajista 15 prosenttia on harjennut varmasti vaihtavansa työpaikkaa kahden seuraavan vuoden aikana ja on jo aloittanut työnhaun. Lisäksi 35 prosenttia ilmoitti, että työpaikan vaihto on mahdollista. Osasyynä työpaikan vaihtoon ovat, että henkilöllä ei ole nykyisessä työpaikassa urakehitysmahdollisuuksia tai työtehtävät eivät vastaa omaa osaamista. Lisäksi nykyisen työpaikan määräaikaisuus ja epävarmuus, työn kuormittavuus, huono työilmapiiri ja palkka saavat katselemaan uutta työpaikka (Kuvio 12).

Kuvio 12

Ornamon kyselyyn vastanneiden palkansaajien halukkuus vaihtaa työpaikkaa alkuvuonna 2022, prosenttia vastanneista (Ornamon työmarkkinakysely 2022).

2.5

Muotoilualan työttömät

Ornamon vuoden 2021–22 työmarkkinakyselyyn vastanneista työttömänä oli seitsemän prosenttia vastaajista (32 henkilöä) tammikuussa 2022. Vuotta aiemmin työttömien määrä oli määrällisesti hieman isompi ja heidän osuutensa kyselyyn vastanneista oli kymmenen prosenttia. Pääosa (72 %) alkuvuonna 2022 työttöminä olleista muotoilijoista oli työskennellyt viimeksi yksityisessä yrityksessä. Julkishallinnosta työttömiksi jääneitä oli 16 prosenttia. Kuusi prosenttia oli toiminut yrittäjänä. Loppuosalla on ollut jokin muu työnantaja tai heidän taustansa on epäselvä.

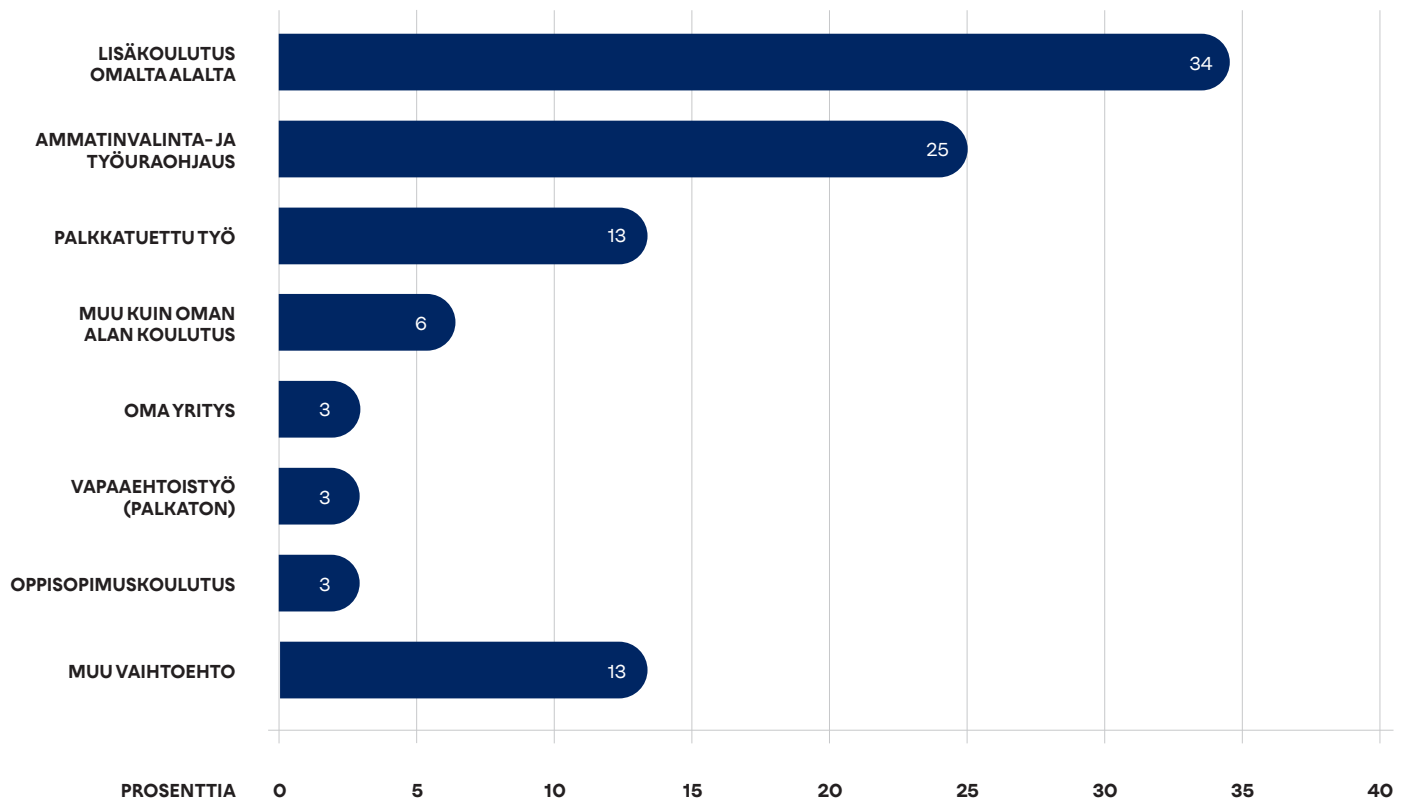
Työttömyysturvan piirissä työttömistä oli 70 prosenttia. Työttömyysturvan piirissä olleista 40 prosenttiyksikköä sai työttömyyskassalta ansiosidonnaista työttömyysturvaa. Kansaneläkelaitos Kelan työttömän peruspäivärahaa sai 20 prosenttiyksikköä ja työmarkkinatukea 10 prosenttiyksikköä. Työtön voi olla työttömyyden kestäessä oikeutettu myös toissijaisiin sosiaalietuuksiin. Kyselyyn vastanneista henkilöistä neljännes saikin samanaikaisesti yleistä asumistukea tai sosiaalietuutta alkuvuonna 2022, mutta 13 prosenttia ei ollut minkään etuuden piirissä.

Kyselyt paljastavat, että puolet työttömistä olisi valmis vaihtamaan asuinpaikkaa, jos se edistäisi työpaikan saantia. Lähes yhtä moni (47 %) olisi valmis vaihtamaan ammattia. Työttömien muotoilijoiden aktiivisuutta osoittaa, että 43 prosenttia pyrki oman tai jonkin muun alan lisäkoulutukseen (ml. oppisopimuskoulutus), ellei työtä löytyisi lähitulevaisuudessa. Viidennes haluaisi ammatinvalinta- ja työuraohjaukseen, kolmetoista prosenttia palkkatuettuun työhön. Muutamia kiinnostaisi yrityksen perustaminen ja paremman puutteessa jopa palkaton vapaaehtoistyö (Kuvio 14).

⁵ Työttömistä pitkäaikaistyöttömiä eli yli vuoden työttöminä olleita oli lähes 50 prosenttia.

Kuvio 14

Työttömän muotoilijan valinnat alkuvuonna 2022, jos työtä ei lähitulevaisuudessa löydy, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2022).

3. Palkat ja ansiotason kehitys

Ornamon kyselyjen mukaan muotoilualan ammattilaisten kokonaisansioiden keskiarvo oli 3 770 euroa ja mediaani 3 650 euroa kuukaudessa joulukuussa 2021. Edellisestä vuodesta keskipalkat nousivat 150–200 eurolla. Palkkataso on parempi kuin alemman korkeakoulututkinnon suorittaneiden palkansaajien kuukausiansiot Suomessa keskimäärin mutta heikompi kuin ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneilla.

Kokonaisuudessaan voidaan todeta, että palkat ovat pysyneet suurin piirtein ennallaan 65 prosentilla muotoilualan palkansaajista. Ansiot ovat kohonneet vajaalla kolmanneksella ja ne ovat alentuneet vain kolmella prosentilla palkansaajista. Palkkojen nousu on perustunut usein yleiskorotuksiin (ml. työnantaja-kohtainen korotus) sekä muuhun henkilökohtaiseen korotukseen ja työpaikan vaihtoon.

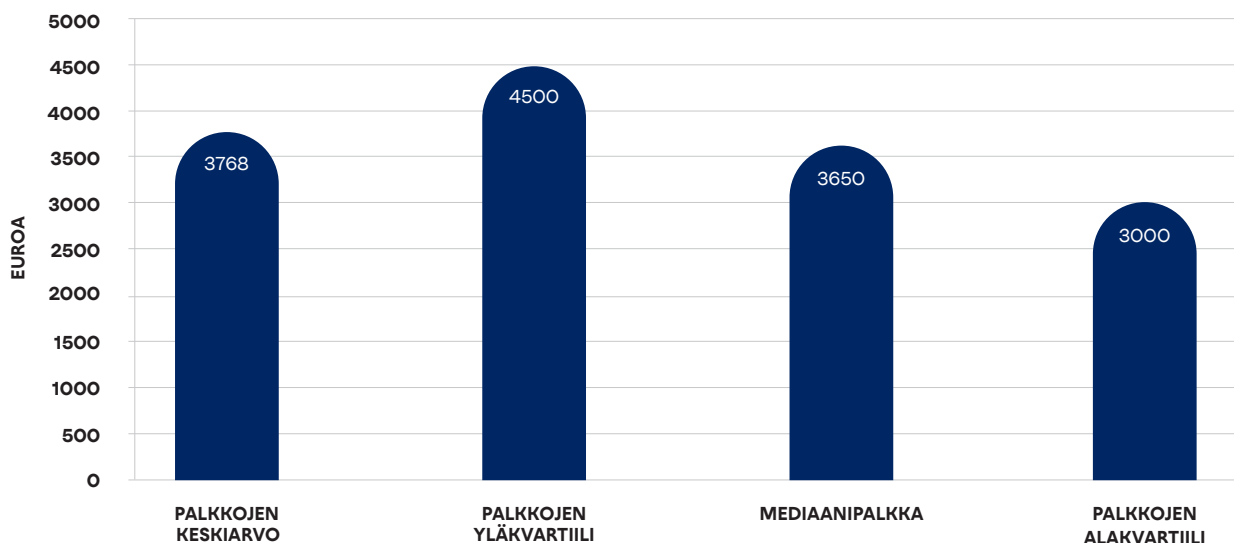
Vain 45 prosenttia oli täysin tyytyväinen palkkaansa. 54 prosenttia ilmoitti, että palkka on liian pieni suhteessa työtehtäviin. Palkkausjärjestelmässä on muutakin kohennettavaa, sillä 42-45 prosenttia ei pidä työpaikan palkkarakennetta oikeudenmukaisena eikä hyvistä suorituksista palkita riittävästi. Lisäksi 36-38 prosenttia kertoi, että palkkaus ei ole kannustava ja siihen on vaikea vaikuttaa.

3.1 Palkansaajien ansiotaso

Ornamon työmarkkinakyselyyn vastanneiden palkansaajien kokonaisansioiden mediaaniarvo oli joulukuussa 2021 noin 3 650 euroa, kun se vuotta aiemmin oli 3 500 euroa. Summa oli korkeampi kuin alemman korkeakoulututkinnon suorittaneiden kokonaisansioiden mediaani (3 338 euroa) vuonna 2020, mutta selvästi alhaisempi kuin ylemmän korkeakoulututkinnon saaneiden mediaanipalkka (4 275 euroa) kuukaudessa. Kokonaisansiot kuvaavat säännölliseltä sekä muulta työajalta, kuten yli- ja lisätyöajalta, maksettuja palkkoja, mutta ne eivät sisällä lomapalkkoja tai tulospalkkioita.

Kuvio 15

Ornamon kyselyyn vastanneiden palkansaajien keskimääräiset kuukausiansiot loppuvuonna 2021, euroa (Lähteet: Ornamon työmarkkinakysely 2022).⁶

⁶ Kun havainnot laitetaan järjestykseen kuukausipalkan suuruuden mukaan, mediaaniluku kuvaa keskimmäistä havaintoa. Alakvartiilin alapuolelle jää neljäsosa havainnoista ja yläkvartiilin alapuolelle kolme neljäsosaa havainnoista. Ylä- ja alakvartiilin erotuksesta saadaan arvioitua kvartiiliväli, johon mahtuu 50 prosenttia havainnoista.

Tässä työmarkkinaraportissa palkkatasoa ei ole tarkasteltu ammattinimikkeen, toimenkuvan tai työnantajan toimialan perusteella. Syynä on, että tarkemman tason rahamääräiset tiedot eivät ole tarpeeksi luotettavia julkistettaviksi, mikä johtuu Ornamon kyselyyn vastanneiden pienestä määrästä.⁷ Palkkatietojen osalta vastanneiden määrä oli vain 213 henkilöä tammikuussa 2022. Kyselystä saadut palkkatiedot kuvaavat silti hyvin muotoilualan suunnittelijoiden tai asiantuntijoiden⁸ kuukausiansiotasoa, sillä heidän osuutensa kyselyyn vastanneista oli 73 prosenttia.

Virallisen ammattiluokituksen mukaiset palkat

Lisätietoja muotoilualan palkansaajien palkkakehityksestä määrättyjen ammattiryhmien osalta voidaan saada Tilastokeskuksen palkkarakennetilastoista. Ammattiluokituksen mukaiset vertailukelpoiset tilastot ovat käytettävissä tilastovuodesta 2010 lukien. Ne kattavat muotoilualalta tuote- ja vaatesuunnittelijat (luokka 2163), graafiset ja multimediasuunnittelijat (luokka 2166), sisustussuunnittelijat (luokka 3432) sekä käsityötuotteiden valmistajat (luokka 731). Vuodelta 2020 palkkatietoja on saatavilla myös kelloseppistä sekä koru-, kulta- ja hopeaseppistä (luokat 7311 ja 7313).⁹

Tilastokeskuksen palkkarakennetilastojen mukaan tuote- ja vaatesuunnittelijoiden säännöllisen työntekijän keskiarvo oli 4 015 euroa kuukaudessa vuonna 2020.¹⁰ Graafiset ja multimediasuunnittelijat ansaitsivat keskimäärin 3 664 euroa, sisustussuunnittelijat 2 694 euroa ja käsityövalmistajat 2 833 euroa (Taulukko 2). Palkkatilastot kuvaavat yrityksissä työskentelevien alan palkansaajien ansiotasoa. Julkisyhteisöistä (valtio ja kuntayhteisöt) palkkatietoja on saatavilla vain graafisten ja multimediasuunnittelijoiden osalta.¹¹ Syynä on havaintojen pieni määrä.

Taulukko 2

Säännöllisen työntekijän kuukausipalkkojen (keskiarvot) muotoilualan ammateissa (yksityinen ala) 2015–20 (Lähde: Palkkarakennetilasto, Tilastokeskus).

	Tuote- ja vaatesuunnittelijat	Graafiset ja multimediasuunnittelijat	Sisustussuunnittelijat	Käsityötuotteiden valmistajat
2015, euroa	3660	3514	2280	2472
2016, euroa	3447	3598	2399	2666
2017, euroa	3812	3537	2589	2553
2018, euroa	3919	3541	2635	2696
2019, euroa	3868	3554	2692	2557
2020, euroa	4015	3664	2694	2833
Nimellinen kasvu 2019–20	3,8	3,1	0,1	10,8
Nimellinen kasvu 2015–20, %	9,7	4,3	18,2	14,6
Naisten ansiot/ miesten ansiot 2020, %	82,6	92,6	86,9	81,4

⁷ Monien yksittäisten ammattinimikkeiden, toimenkuvien tai työnantajien toimialojen osalta vastaajamäärät jäivät alle kahteenkymmeneen tai jopa muutamaan henkilöön, minkä vuoksi saaduista vastauksista laskettavien kuukausipalkkojen keskiarvo- tai mediaanilukuihin sisältyy suuria virhemahdollisuuksia. Näin pieneen havaintojen määrään perustuvia tilastoja ei myöskään julkaista Tilastokeskuksen palkkatilastoissa. Lisäksi asiaan vaikuttaa se, että pääosa vastanneista työskentelee yksityisissä yrityksissä, joissa palkat määräytyvät pitkälti työnantajakohtaisesti.

⁸ Konsultointi ja suunnittelu, tuotekehitys- ja suunnittelu, strateginen suunnittelu sekä muu tutkimus ja kehittäminen.

⁹ Koru-, kulta- ja hopeaseppien säännöllisen työntekijän keskiarvo kuukausiansiot olivat 2 982 euroa vuonna 2020. Kelloseppien osalta kuukausiansiot olivat 3 005 euroa.

¹⁰ Säännöllisen työntekijän kuukausipalkat eroavat kokonaisansioista siten, että ne eivät sisällä yli- ja lisätuloja maksettuja palkkoja.

¹¹ Kunnissa graafisten ja multimediasuunnittelijoiden keskiarvo kuukausiansiot olivat 3 112 euroa vuonna 2020.

Nimellisten kuukausipalkkojen nousu oli sisustussuunnittelijoiden osalta heikkoa vuonna 2020, sillä keskipalkat pysyivät lähes ennallaan. Tosin vuosina 2015-20 sisustussuunnittelijoiden ansiotasoa oli kohonnut 18 prosenttia. Tuote- ja vaatesuunnittelijoiden palkkataso koheni neljä prosenttia vuonna 2020 ja vuosina 2015-20 ammattiryhmän palkkataso oli noussut kymmenen prosenttia. Graafisten ja multim mediasuunnittelijoiden palkat nousivat kolme prosenttia vuonna 2020 ja vuosina 2015-20 ammattiryhmän nimelliset palkat olivat kohonneet neljä prosenttia.

Käsityötuotteiden valmistajien palkat kohosivat selvästi vuonna 2020 ja myös vuosina 2015-20 ansiotason kehitys on ollut varsin reipasta. Naisten keskipalkka on monilla muotoilualoilla yhä pienempi kuin miesten keskipalkka. Erot naisten ja miesten palkoissa ovat pienimmät graafisten ja multim mediasuunnittelijoiden osalta, jossa naisten palkat olivat 93 prosenttia miesten palkoista vuonna 2020. Sisustussuunnittelussa sekä tuote- ja vaatesuunnittelussa naisten palkat olivat 83-87 prosenttia miesten palkoista ja käsityöaloilla ainoastaan 81 prosenttia vuonna 2020.

3.2 Palkat ja koulutustaso

Muotoilualalle soveltuvien tutkintojen pohjalta tarkasteltuna kuukausipalkat ylittivät vuonna 2020 yksityisen alan keskituntiansiot (3 832 euroa) kuvataiteen käsi- taideteollisuuden sekä medianomin ylemmän AMK-tutkinnon suorittaneilla, taiteen maistereilla ja taiteen tohtoreilla. Palkkakehitys oli ollut vuonna 2020 parhainta kuvataiteen sekä käsi- ja taideteollisuuden ylemmän AMK-tutkinnon ja kuvataiteen perustutkinnon suorittaneilla. Heikointa kehitys oli käsi- ja taideteollisuuden sekä medianomin AMK-tutkinnon suorittaneilla (Taulukko 3).

Taulukko 3

Säännöllisen työajan kuukausipalkkojen nimellinen kehitys (keskiarvot) muotoilualaan liittyvien tutkintojen suorittaneiden osalta 2018-20 (Lähde: Yksityisen sektorin palkkatilastot, Tilastokeskus).¹²

	Palkka 2018, euroa	Palkka 2019, euroa	Palkka 2020, euroa	Kasvu 2019-20, %
Artesaani	2667	2679	2791	4,2
Kuvataiteen perustutkinto	2586	2530	2853	12,8
Käsi- ja taideteollisuuden ammattitutkinto	2470	2676	2901	8,4
Kuvataiteen ammattitutkinto	3316	3139	3417	8,9
Kuvataiteen erikoisammattitutkinto	3905	3946	3711	-6,0
Artenomi	3201	3207	3455	7,7
Käsi- ja taideteollisuuden AMK	3049	3748	3262	-13,0
Kuvataiteen AMK	2538	2640	2936	11,2
Medianomi AMK	3409	4065	3601	-11,4
Käsi- ja taideteollisuuden ylempi AMK	3550	3748	4157	10,9
Medianomi ylempi AMK	4025	4053	4166	2,8
Taiteen maisteri	3886	4015	4116	2,5
Kuvataiteen maisteri	2911	2946	3181	8,0
Taiteen tohtori	5066	5188	5186	0,0
Yksityisen alan kk-ansiot yhteensä	3691	3764	3832	1,8

¹² Keskiarvoina laskettujen kuukausipalkkojen kehitykseen voi liittyä pienestä otoskoosta johtuvia vuosittaisia vaihteluja. Mediaanipalkkoja kuvaavat palkkatilastot voisivat antaa palkkakehityksestä tasaisempia aikasarjoja.

Muotoilualan yleinen palkkakehitys

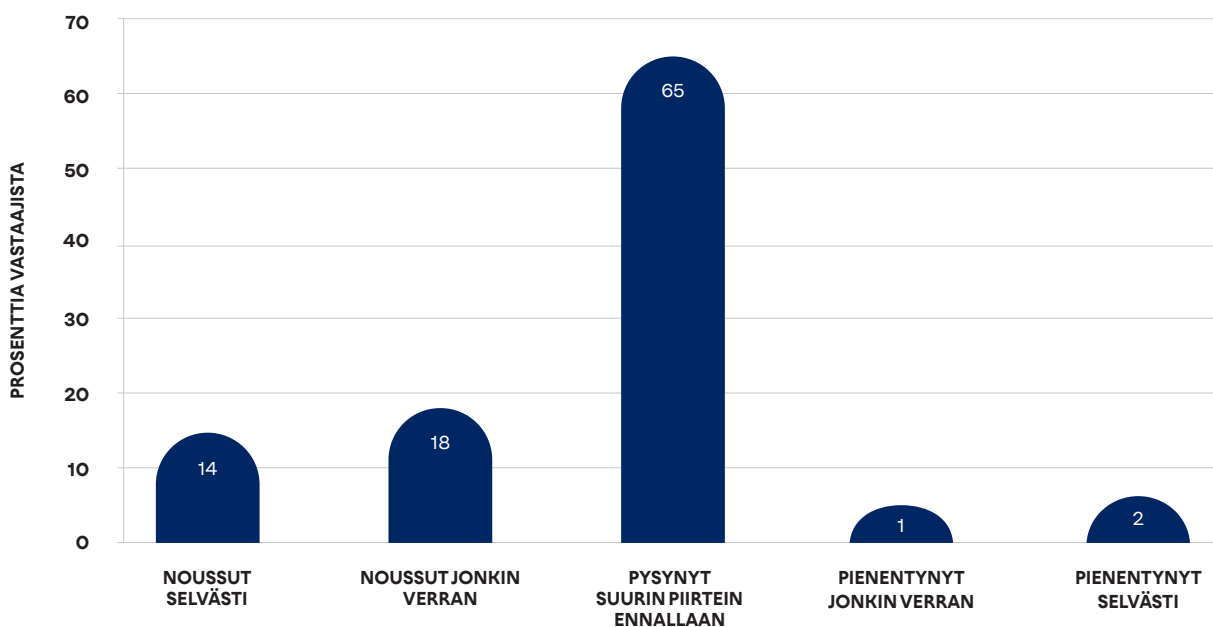
Muotoilualan palkansaajista 65 prosenttia totesi, että palkka oli pysynyt ennallaan vuonna 2021.¹³ Ansiot olivat nousseet kolmanneksella ja alentuneet vain kolmella prosentilla palkansaajista. Palkkojen kehitystä koskeva saldoluku oli plus 29 prosenttia. Saldoluku saadaan, kun palkkojen noususta ilmoittaneiden prosenttiosuudesta vähennetään palkkojen laskusta ilmoittaneiden prosenttiosuus. Palkkakehitystä koskeva saldoluku kohosi kolme prosenttiyksikköä edellisestä vuodesta, sillä palkan alenemisesta ilmoittaneiden osuus väheni hieman (Kuvio 16).

Palkkojen korotukset ovat tavallisesti pieniä, sillä ne ovat pohjautuneet yleensä yleiskorotuksiin, johon saattaa liittyä yleiskorotuksen ylittävä työnantajakohtainen korotus (Kuvio 17). Seuraavaksi yleisimmät tavat ovat henkilökohtainen korotus ja siirtyminen toisen työnantajan palvelukseen. Vuosina 2020-21 palkkojen nousu on perustunut aiempaa enemmän pelkästään yleiskorotuksiin. Osalla palkansaajista ansiot ovat alentuneet työnantajan muiden toimenpiteiden johdosta. Ne liittyvät usein lomautuksiin tai lyhennetyn työviikon käyttöönottoon.

Palkankorotuksista sopimiseen työmarkkinakyselyyn vastanneet palkansaajat suhtautuvat kaksijakoisesti, sillä osa kannattaa paikallista sopimista ja osa nojaa työehto- ja virkaehtosopimuksiin. Mieluisin vaihtoehto on, että työehto- ja virkaehtosopimuksilla määritellään yleiskorotukset kaikille, minkä lisäksi niissä voidaan sopia työpaikoilla jaettavan paikallisen palkkaerän suuruus. Tätä mieltä oli puolet vastanneista. Enää 31 prosenttia oli sitä mieltä, että palkankorotuksista on sovittava työpaikalla paikallisesti. Vuotta aiemmin osuus oli 40 prosenttia.

Kuvio 16

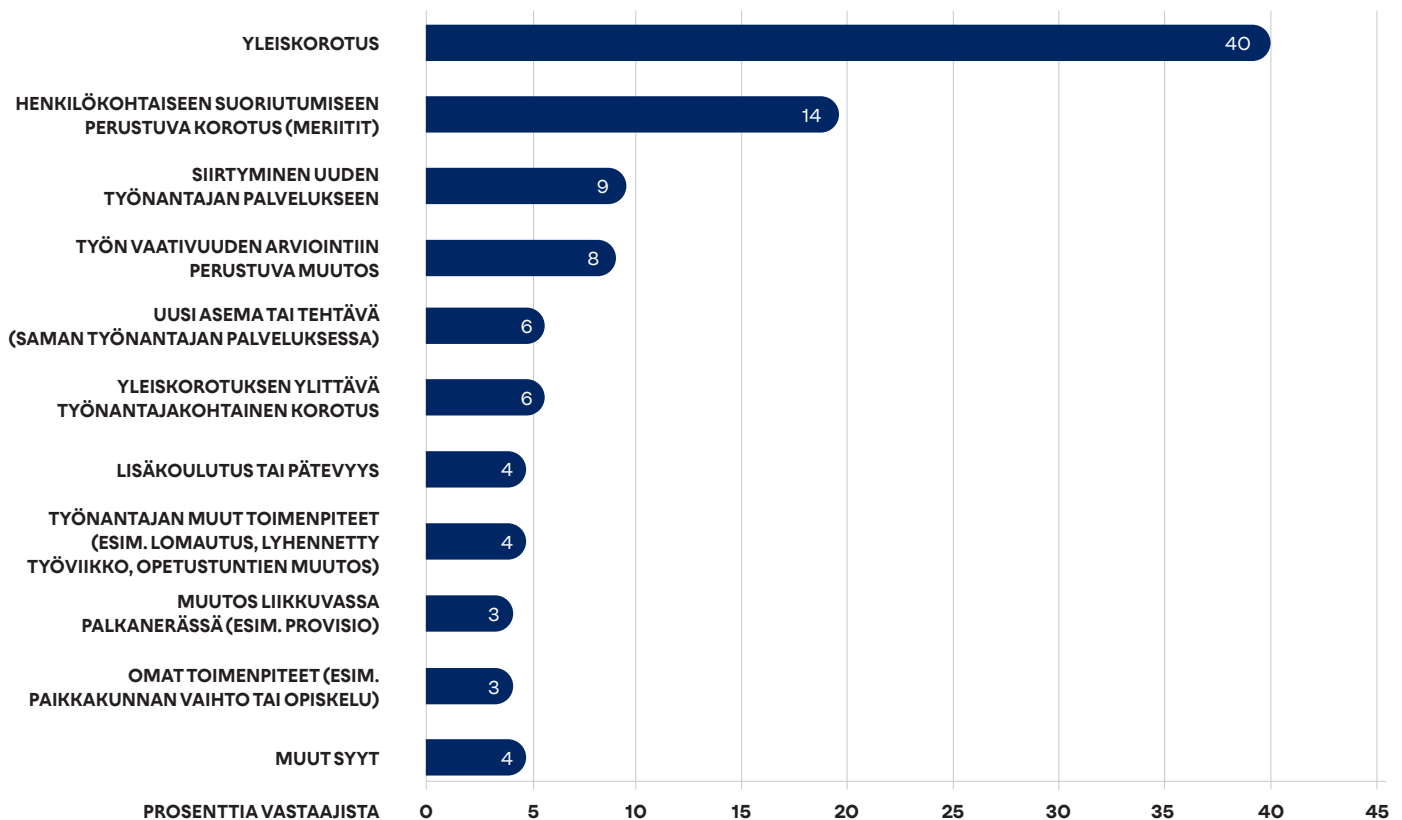
Ornamon kyselyyn vastanneiden palkansaajien palkkakehitys 2020-21, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2022).

¹³ Palkka on pysynyt suurin piirtein ennallaan, jos ansiotason nousu tai lasku on ollut alle 200 euroa.

Kuvio 17

Ansiotason muutosten taustatekijät Ornamon kyselyyn vastanneilla vuosina 2020-21, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2022).¹⁴

Tulospalkkaus

Noin 38 prosenttia palkansaajista oli tulospalkkauksen piirissä ja 52 prosenttia ei. Edellisestä vuodesta tulospalkattujen määrä kasvoi hieman. Silloin heitä oli kolmannes palkansaajista. Kymmenen prosenttia ei osannut tosin vastata kysymykseen. Määritelmällisesti tulospalkkaus on järjestelmä, jossa henkilön saama palkka määräytyy henkilön, ryhmän tai koko organisaation aikaansaaman työtuloksen perusteella. Tulospalkkaus on tunti- tai kuukausipalkkausta täydentävä palkkausmuoto, jolla kannustetaan tärkeinä pidettyjen tavoitteiden saavuttamiseen.

Nimellinen ansiotaso

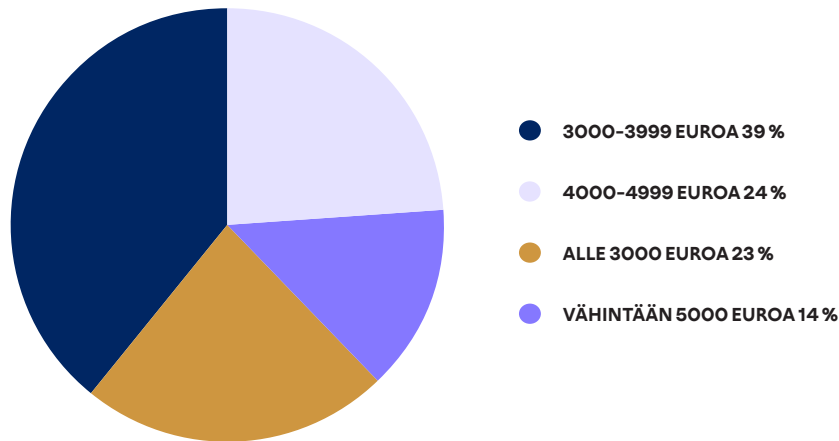
Vuoden 2022 työmarkkinakyselyn mukaan 39 prosenttia muotoilualan palkansaajista tienasi 3 000-4 000 euroa kuukaudessa loppuvuonna 2021 (Kuvio 18). Noin 24 prosenttia ansaitsi 4 000-5 000 euroa. Oikein hyvään yli 5 000 euron palkkaan ylsi 14 prosenttia vastanneista. Alle 3 000 kuukausiansiotasoon jäi 23 prosenttia vastanneista. Alimpaan tuloneljännekseen kuuluu myös osa-aikaisia työntekijöitä, mikä voi alentaa tilastollisesti koko toimialan keskimääräistä ansiotasoa. Yli 4 000 euroa ansaitsevien osuus oli kasvanut vuoteen 2020 verrattuna.

Ornamon kyselyyn vastanneista täysin tyytyväisiä palkkaansa oli 45 prosenttia. Kuitenkin 54 prosenttia oli yhä sitä mieltä, että palkka on liian pieni suhteessa työtehtäviin (Kuvio 19). Pienellä palkalla on vaikutusta toimeentuloon etenkin pääkaupunkiseudulla, johon muotoilualan työllisyys on keskittynyt. Palkkausjärjestelmää kohtaan on esitetty myös paljon kritiikkiä. Kyselyssä 36 prosenttia ilmoitti, että palkkaus ei ole kannustava. Yli 40 prosenttia totesi myös, että työpaikan palkkarakenne ei oikeudenmukainen eikä hyvistä työsuorituksista palkita riittävästi.

¹⁴ Palkankorotuksiin voi olla henkilöllä useampi kuin yksi syy.

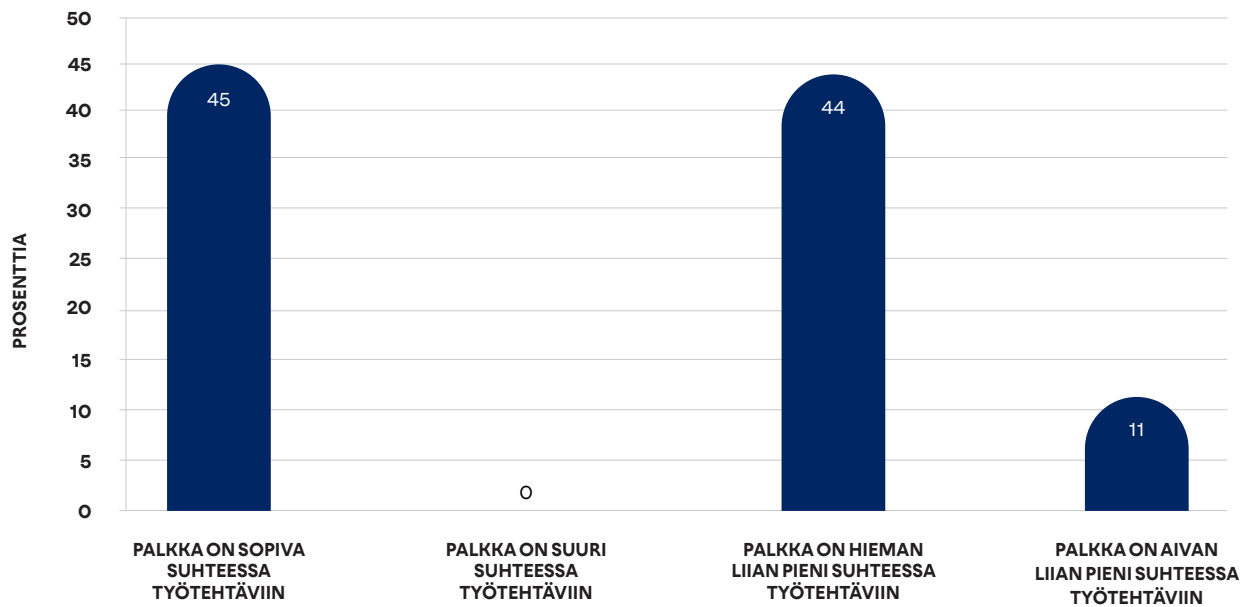
Kuvio 18

Ornamon kyselyyn vastanneet palkansaajat keskimääräisten kuukausiansioiden mukaan tuloluokittain loppuvuonna 2021, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2022).

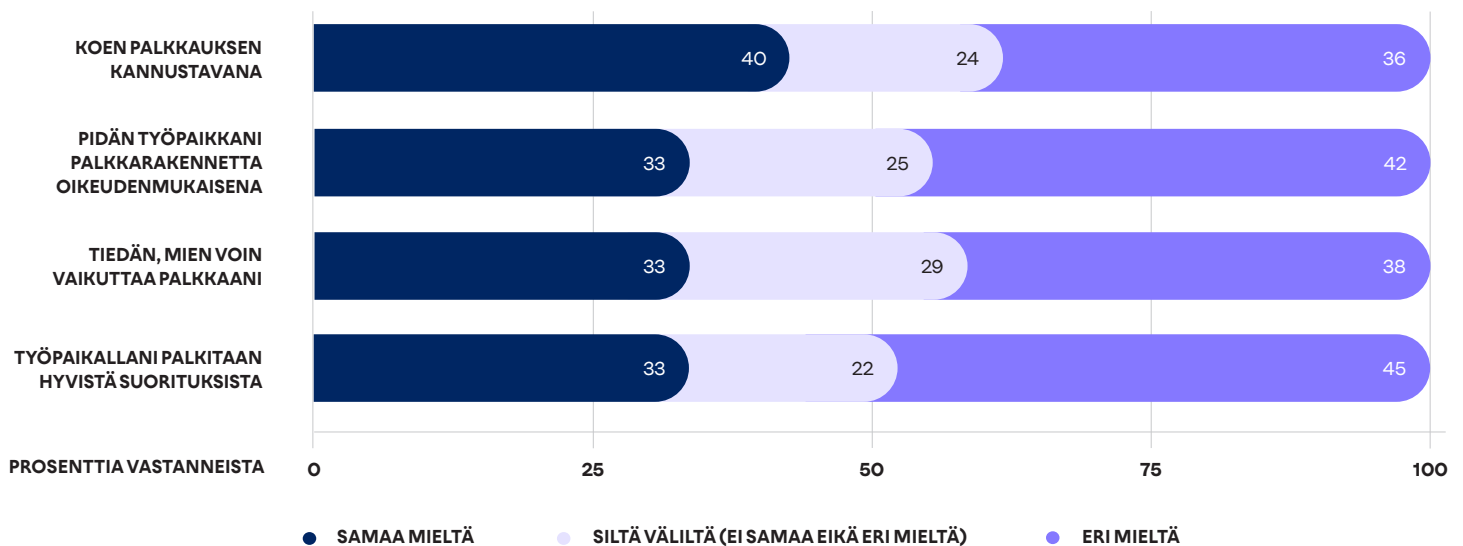
Kuvio 19

Ornamon kyselyyn vastanneiden palkansaajien tyytyväisyys palkkatason alkuvuonna 2021, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2022).

Kuvio 20

Ornamon kyselyyn vastanneiden palkansaajien tyytyväisyys palkkausjärjestelmään alkuvuonna 2022, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2022).

Tilastokeskuksen yritystilastojen pohjalta voidaan seurata alan osaamisintensiivisten KIBS-alojen (muotoilutoimistojen) palkkojen kehitystä ja verrata sitä yritysten liikevaihdon ja työn tuottavuuden (liikevaihto per henkilöstö) yleiseen kehitykseen. Muotoilutoimistoihin luetaan graafinen muotoilu (Nace 74101), sisustussuunnittelu (Nace 74102) ja teollinen muotoilu (Nace 74109). Vuonna 2020 näillä toimialoilla oli Tilastokeskuksen yritystilastojen mukaan 2 194 yritystä, joiden työllisyys oli noin 2 057 henkilöä ja liikevaihto 279 miljoonaa euroa.

Tilastokeskuksen yritysten rakenne- ja tilinpäätöstilastojen mukaan vuosipalkat olivat muotoilualan erikoistuneissa KIBS-yrityksissä 44 339 euroa palkansaajat kohden vuonna 2020. Tämä vastasi 3 700 euroa kuukautta kohden laskettuna. Summa oli samaa luokkaa kuin Ornamon kyselyssä saatu mediaanipalkka, mikä oli 3 650 euroa vuonna 2021.¹⁵ Ansiotaso oli parhain graafisessa muotoilussa ja alhaisin sisustussuunnittelussa. Palkkasumma kasvoi muotoilutoimistoissa aavistuksen verran vuosina 2019-20. Palkkakehityksen toimialakohtaiset erot olivat pieniä.

Palkkasumman nousu oli vuosina 2015-20 kaikilla muotoilualoilla nopeampaa kuin työn tuottavuuden (liikevaihto/henkilöstö) kehitys. Osasyynä vuoden epidemiakriisi, joka pysäytti liikevaihdon kasvun yrityksissä. Vertailussa kannattaa ottaa huomioon, että merkittävä osa muotoilutoimistojen henkilöstöstä on yrittäjiä, joiden saamat yrittäjätulot ja osingot eivät sisälly palkkasummiin. Keskimäärin yrittäjiä oli 33 prosenttia muotoilutoimistojen henkilöstä. Osuus oli suurin graafisessa muotoilussa (46 %) ja pienin teollisessa muotoilussa (24 %) (Kuvio 21).

Taulukko 4

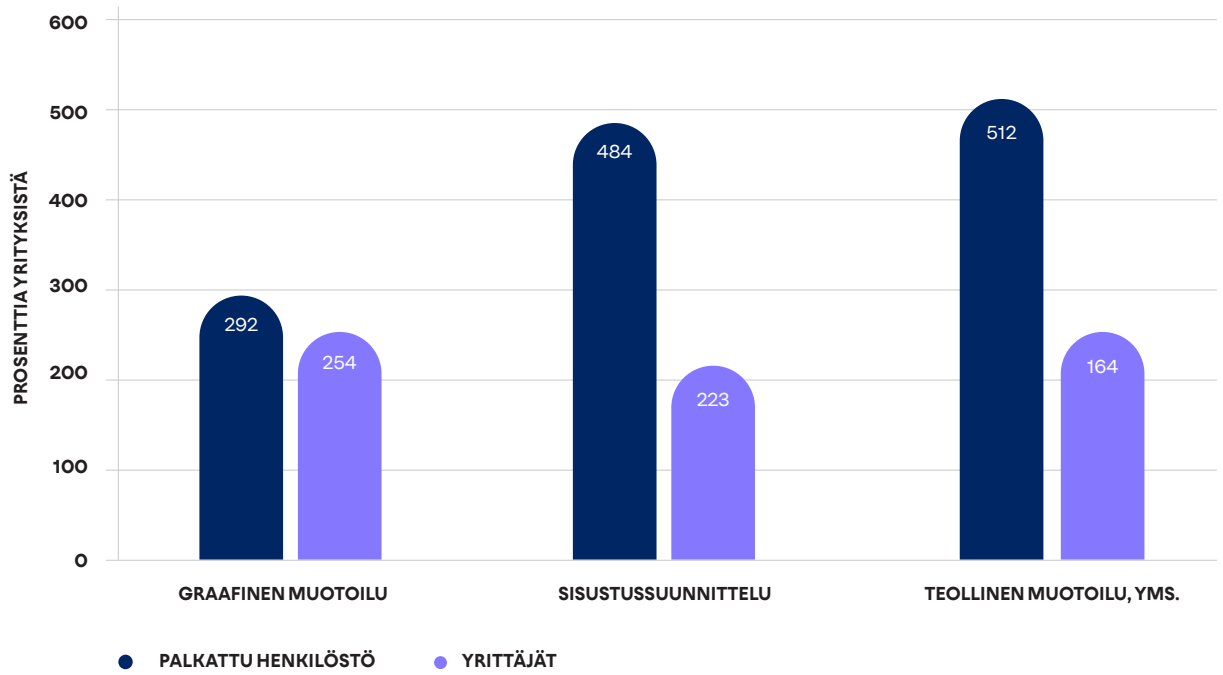
Palkkasumman ja tuottavuuden (liikevaihto/henkilöstö) nimellinen kasvu muotoilutoimistoissa 2015-20 (Lähde: Yritysten rakenne- ja tilinpäätöstilastot, Tilastokeskus).

	Yhteensä, euroa	Graafinen muotoilu, euroa	Sisustussuunnit- telu, euroa	Teollinen muotoilu, euroa
2015	43965	10358	15756	17850
2016	46379	11304	17131	17944
2017	52440	12169	19514	20757
2018	56415	12591	20862	22961
2019	61218	13751	21643	25824
2020	61148	13759	21614	25776
Palkat / palkansaaja:				
- vuosipalkka, euroa	44339	45313	43123	44887
- kuukausipalkka, euroa	3695	3776	3594	3741
Palkkasumman kasvu:				
- 2015-20, %	39,1	32,8	37,2	44,4
Tuottavuuden nousu:				
- 2015-20, %	12,3	5,0	12,6	14,6

¹⁵ Palkkaerot voivat johtua siitä, että Ornamon kyselyyn vastanneet palkansaajat työskentelevät hyvin monien erilaiset jalostus- ja palvelualoja edustavien työnantajien palveluksessa. Alan erikoistuneissa muotoilutoimistoissa palkkatason voi olla muutoinkin korkeammalla tasolla.

Kuvio 21

Muotoilutoimistojen henkilöstö jaettuna palkansaajiin ja yrittäjiin 2019 (Lähde: Yritysten rakenne- ja tilinpäätöstilasto, Tilastokeskus).

4. Työaika ja työhyvinvointi

Ornamon työmarkkinakyselyjen mukaan muotoilualan palkansaajien työviikon pituuden keskiarvo oli 36 tuntia, mikä vastaa Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaista säännöllisen työviikon pituutta kaikilla palkansaajilla. Erot muotoilualan palkansaajien välillä ovat suuria, sillä 36 prosenttia työskentelee vähintään 40 tuntia viikossa. Ihanteellisen työviikon keskiarvo olisi 34 tuntia.

Ylityöt lisäävät työviikon pituutta. Korvauksetta ylityötä oli tehnyt marras-joulukuussa 2021 palkansaajista 16 prosenttia. Noin kahdeksan prosenttia ilmoitti joutuvansa myös vastaamaan työajan ulkopuolella tapahtuviin yhteydenottoihin, jotka voidaan rinnastaa ylityöihin. Nämä henkilöt ovat usein esimiesasemassa. Toisaalta 27 prosenttia muista palkansaajista ilmoitti vastaavansa yhteydenottoihin, vaikka ei ole pakkoa.

Kyselyjen mukaan muotoilualan palkansaajien työtyytyväisyys on pysynyt epidemiakriisistä huolimatta hyvällä tasolla. Muotoilijoiden työyhteisöissä valitsee pääosin hyvä ja kannustava työskentely ilmapiiri ja 85 prosenttia palkansaajista ilmoitti pärjäävänsä töissä hyvin. Kehittämistarpeet koskevat esimiesten tavoitettavuutta, töiden epätasaista jakautumista ja työntekijöiden osaamisen kehittämistä työpaikoilla.

4.1 Työviikon pituus ja ylityöt

Ornamon työmarkkinakyselyyn vastanneet palkansaajat työskentelivät vuonna 2021 mediaanilukuna mitattuna 38 tuntia viikossa keskiarvon ollessa 36 tuntia viikossa. Tehtyjen työtuntien määrä kasvoi vuodesta 2020 johtuen ehkä epidemiakriisin hellittämisestä. Erot työviikon toteutuneessa pituudessa ovat suuria, koska 36 prosenttia työskenteli vähintään 40 tuntia viikossa. Ihanteellisen työviikon pituus olisi kyselyyn vastanneiden mielestä 37 tuntia, jos asiaa mitataan mediaanilukuna. Keskiarvolla mitattu ihanteellisen työviikon pituus jäisi 34 tuntiin (Taulukko 5).

Taulukko 5

Muotoilualan palkansaajien toteutunut ja ihanteellinen työviikon pituus 2022, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2022).

	Toteutunut työviikko (h), prosenttia vastanneista	Ihanteellinen työviikko (h), prosenttia vastanneista	Ihanteellinen miinus toteutunut, %
Alle 20 h	3,8	2,8	-1,0
20-36 h	16,1	47,2	31,0
37-37,5 h	28,0	26,9	-1,1
38-39 h	16,6	12,3	-4,3
40-40,5 h	21,8	9,4	-12,4
Väh. 41 h	13,7	1,4	-12,3
YHTEENSÄ	100,0	100,0	0,0
Työviikko (mediaani h)	38,0	37,0	-1,0
Työviikko (keskiarvo h)	36,0	34,0	-2,0

Ihanteellisessa tilanteessa vähintään 41 tunnin työviikkoja tekevien osuus poistuisi lähes täysin. Pitkää työviikkoa tekevistä valtaosa vähentäisi työtuntien määrää, jos se olisi käytännössä mahdollista. Samoin toimisivat monet 40-40,5 tuntia viikossa työskentelevät. Suosituin viikkoaika on 20-36,5 työtuntia. Tosin osa 20-36,5 tuntia viikossa työskentelevistä pidentäisi työviikon pituutta, koska he tarvitsevat lisää työtunteja toimeentulonsa vuoksi. Voidaan todeta, että todellisten ja ihanteellisten työtuntien määrä oli yhtä kaukana toisistaan kuin parina edellisen vuotena.

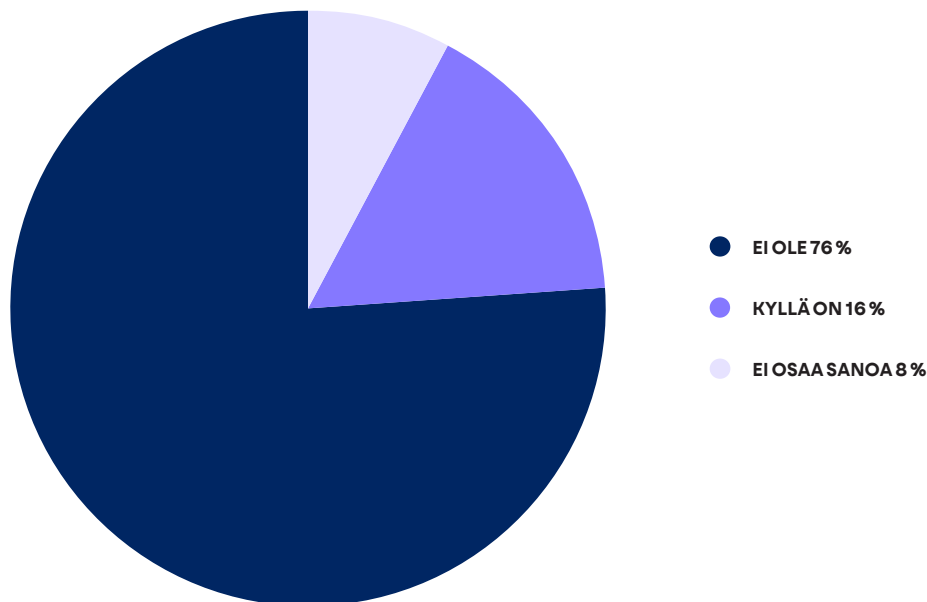
Kaiken kaikkiaan muotoilijoiden työviikko on ollut suurin piirtein yhtä pitkä kuin suomalaisilla palkansaajilla keskimäärin. Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan palkansaajien keskimääräisen säännöllisen työviikon pituus oli koko- ja osa-aikatyössä 36,3 tuntia vuonna 2020, kun ylemmät ja alemmat toimihenkilöt sekä työntekijät lasketaan yhteen.¹⁶ Miehillä se oli 37,7 tuntia ja naisilla 34,9 tuntia.¹⁷ Työviikko pitenee, jos siirrytään työntekijöistä ylempiin toimihenkilöihin taikka, jos tarkastelun kohteena ovat vain kokopäivätyössä olevat palkansaajat.

Ylityöt ja työskentely työpaikan ulkopuolella

Ylitöiden tekeminen on Suomessa yleistä. Monet työnantajat ajautuisivat vaikeuksiin, jos säännöllisen työajan päälle tehtävien ylitöiden tekeminen loppuisi. Ylitöitä tehdään monesta syystä. Siihen vaikuttaa sekin, että ylitöiden teettäminen on suhteellisen halpaa verrattuna uuden työntekijän palkkaamiseen. Ylitöitä tehdään rahallista korvausta (palkkaa) tai vapaa-aikana annettua korvausta vastaan. Ornamon työmarkkinatutkimuksen mukaan korvauksetta ylitöitä oli tehnyt marras-joulukuussa korvauksetta 16 prosenttia muotoilualan palkansaajista (Kuvio 22).

Kuvio 22

Muotoilualan palkansaajien korvaukseton ylitöiden tekeminen marras-joulukuussa 2021, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2022).

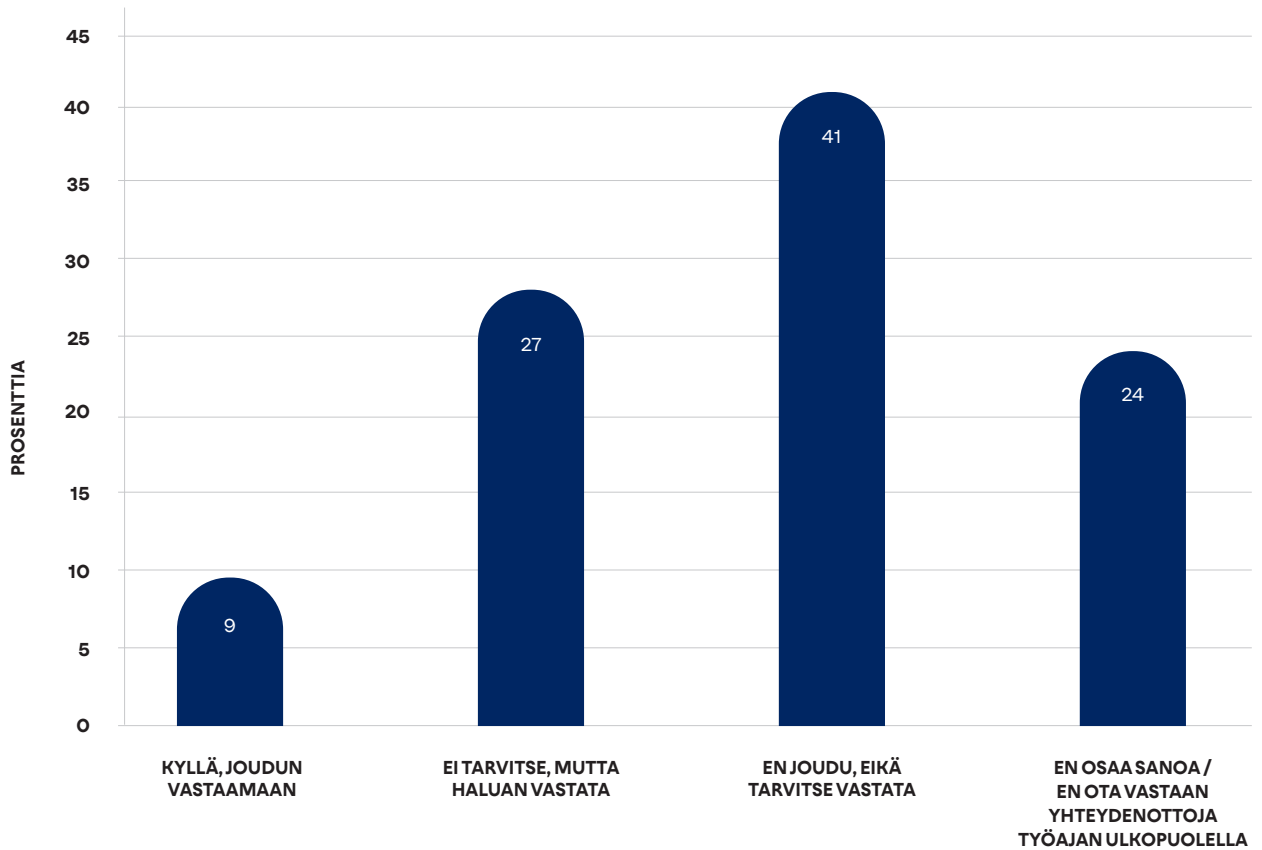
¹⁶ Säännöllinen viikkotyöaika on työntekijän tavanomainen tai keskimääräinen viikkotyöaika päätyössä. Palkansaajilla säännölliseen työaikaan luetaan mukaan säännöllinen palkallinen tai palkaton ylityö. Tehty viikkotyöaika on sen sijaan työllisen tutkimusviikolla tekemien työtuntien määrä. Siihen luetaan mukaan kaikki tutkimusviikolla tehdyt palkalliset ja palkattomat ylityötunnit. Toisaalta lomat, arkivapaat ja poissaolot muista syistä (esim. sairaus) lyhentävät tehtyä viikkotyöaika.

¹⁷ Työajat ja tehdyt työtunnit vaihtelevat työllisyyden ja palkansaajien rakenteen muutosten mukaisesti. Jos esimerkiksi osa-aikatyö yleistyy enemmän kuin koko-aikatyö, keskimääräinen viikkotyöaika lyhenee. Lyhyttä työviikkoa tekevillä tyypillisin säännöllinen työaika oli 30-34 tuntia viikossa.

Palkansaajat joutuvat vastaamaan myös työajan ulkopuolella tapahtuviin yhteydenottoihin, joita voidaan rinnastaa ylitöihin. Niihin palkansaajat suhtautuvat vaihtelevasti ja ne riippuvat myös työtehtävistä. Esimiesasemassa olevat joutuvat jo tehtäväkuvansa puolesta reagoimaan työajan ulkopuolella tuleviin yhteydenottoihin. Ornamon työmarkkinakyselyjen mukaan kuitenkin vain yhdeksän prosenttia muotoilualan palkansaajista joutuu vastaamaan työajan ulkopuolella tapahtuviin yhteydenottoihin viipymättä. Lisäksi 29 prosenttia haluaa vastata, vaikka ei ole pakkoa.

Kuvio 23

Työajan ulkopuolella tapahtuviin yhteydenottoihin vastaaminen muotoilualan palkansaajien keskuudessa 2021, prosenttia (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2022).

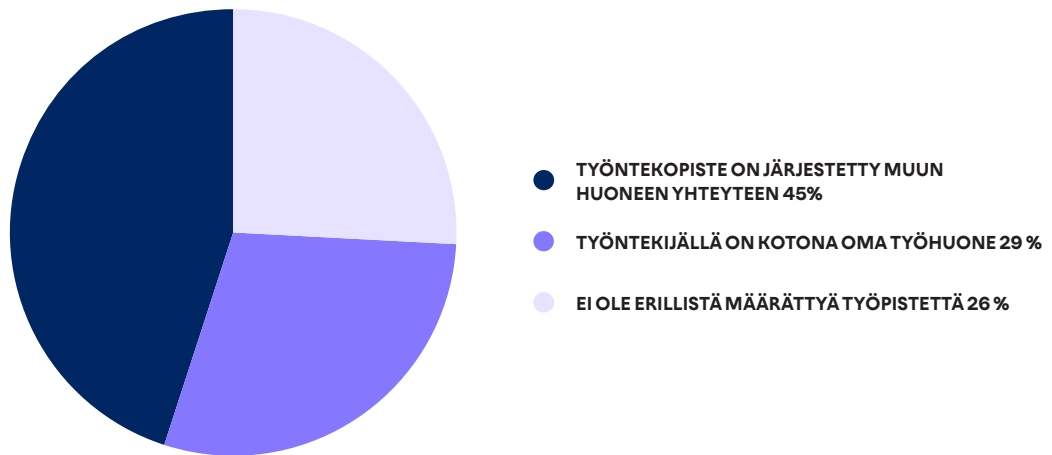
Epidemiakriisi on lisännyt etätöntekeä, mikä on hämärtänyt osaltaan työajan ja vapaa-ajan välistä rajanvetoa, vaikka etätöitä on tehnyt aiemminkin ja siihen on ollut olemassa teknologiset valmiudet. Etätönteon myönteisiä puolia on, että pitkät työmatkat jäävät pois, jolloin työntekijöillä on enemmän aikaa lepoon ja liikuntaan. Tämä on voinut parantaa työhyvinvointia ja lisätä työn tuottavuutta. Toisaalta etätöntekeä on voinut vaikeuttaa todellisten työtuntien seuranta ja laskentaa, sillä osa työntekijöistä työskentelee epäsovinnaiseen kellonaikaan ja viikonloppuisin.

Etätöiden yleistymisen on mahdollistanut myös eri paikkakunnilla asuvien henkilöiden palkkaamisen. Kotityöpisteessä ei tule välttämättä yhtä paljon keskeytyksiä kuin varsinaisella työpaikalla. Lisäksi työn ja perhe-elämän yhteensovittaminen voi helpottua. Tosin työntekijät ovat tämän asian osalta eriarvoisessa asemassa tai etätöntekeeseen liittyy haasteita riippuen siitä, asutaanko yksin, parisuhteessa tai kuuluuko perheeseen lapsia ja minkäikäisiä he ovat. Etätö vaatii lisäksi kunnolliset työvälineet ja riittävät hyvät työtilat, eikä kaikkia työtehtäviä voida hoitaa etänä.

Etätyönteko ja yhteiskunnan digitalisoituminen on tapahtunut sen verran lyhyessä ajassa, että siihen ei ole osattu varautua kaikilta osin. Asunnot ja kiinteistöt eivät ole suunniteltu etätyöskentelyä varten. Suurissa asutuskeskuksissa pienetkin asunnot ovat kalliita, mutta uusissakaan asunnoissa ja asuinkiinteistöissä on harvoin tai ollenkaan soveltuvia työskentelytiloja päätoimisille etätyöntekijöille. Osalla työntekijöistä on ollut tietysti jo aiemmin hyvät työskentelytilat, kun he ovat halunneet keskittyä kunnolla ja päästä etätöihin pois avokonttorien hälystä (Kuvio 24).

Kuvio 24

Etätyöpisteiden organisointi palkansaajien kotona alkuvuonna 2022, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2022).

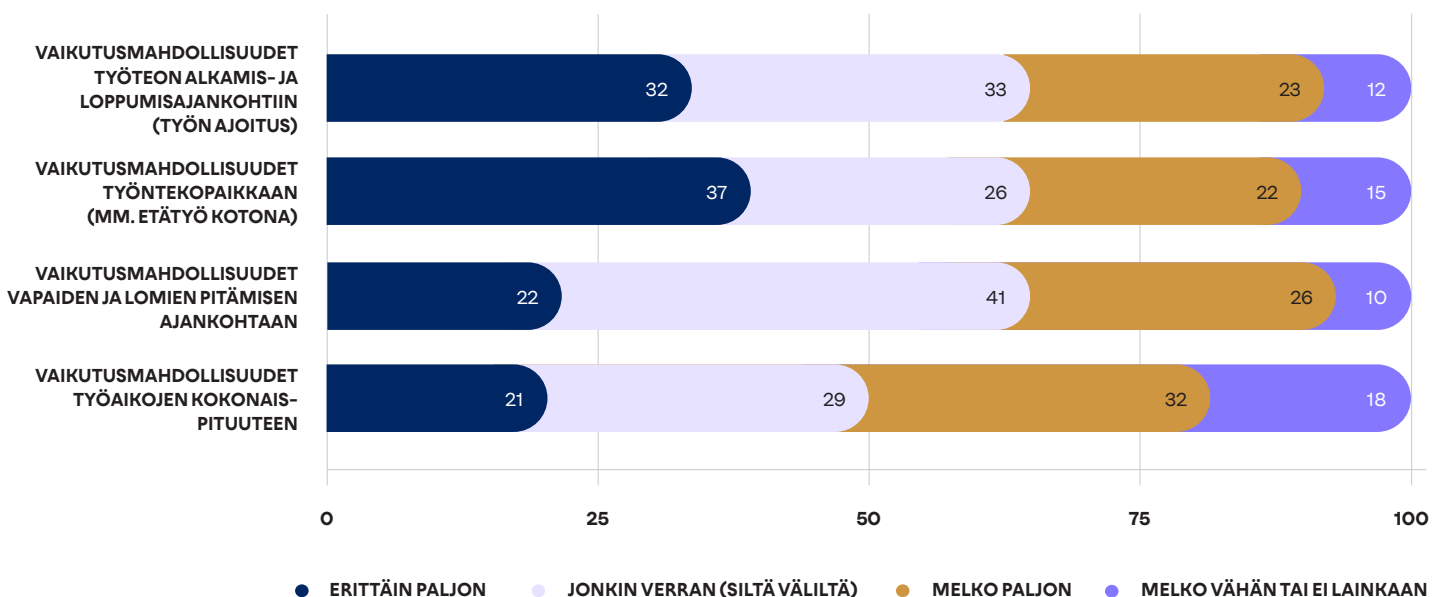

Työntekijän vaikutusmahdollisuudet työaikaan ja -paikkaan

Muotoilualan työnantajien joustavuudesta kertoo se, että 65 prosenttia Ornamon vuoden 2022 kyselyyn vastanneista palkansaajista on pystynyt vaikuttamaan erittäin tai melko paljon työnteon alkamis- ja loppumisajankohtiin. Etätyöskentelyn lisääntyminen on myötävaikuttanut siihen, että nyt jo 63 prosenttia voi vaikuttaa paljon työtekopaikkaansa. Tosin vain 50 prosenttia pystyy vaikuttamaan paljon työaikojen kokonaisuuteen. Vaikutusmahdollisuudet vapaiden ja lomien pitämiseksi ovat 63 prosentilla vastanneista kuitenkin hyvät (Kuvio 25).

Kuvio 25

Muotoilualan palkansaajien vaikutusmahdollisuudet työaikaan ja -paikkaan loppuvuonna 2022, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2022).

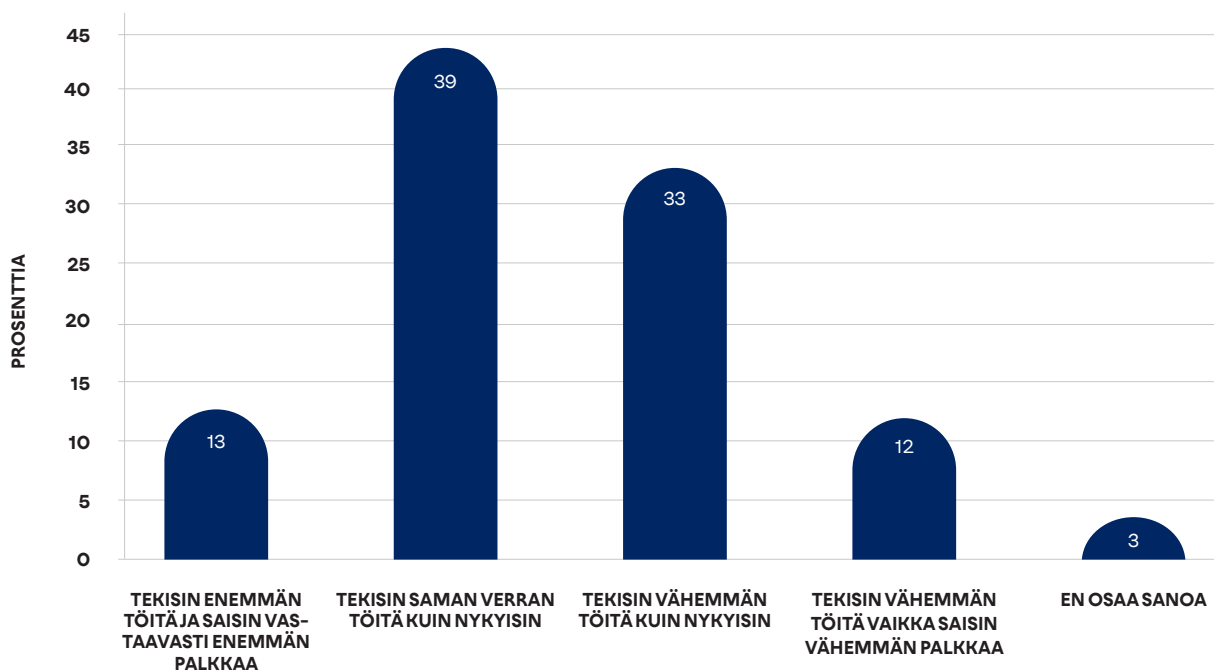

Lisäksi 65 prosenttia kyselyyn vastanneista ilmoitti alkuvuonna 2022, että heidän työpaikallaan on mahdollista sopia joustoaikajärjestelyistä. Neljä prosenttia kertoi, että tällaista järjestelmää ollaan laatimassa. Joustoaikajärjestelyillä tarkoitetaan työntekijän mahdollisuuksia päättää itsenäisesti työntekoajasta ja -paikasta työnantajan ja työntekijän sopimien rajojen puitteissa. Kokonaisuudessaan voidaan todeta, että työntekijöiden vaikutusmahdollisuudet kaikissa eri teemoissa ovat lisääntyneet epidemiakriisin aikana koskien myös työaikojen kokonaispituutta.¹⁸

Toisaalta 42 prosenttia työmarkkinakyselyyn vastanneista palkansaajista tekisi vähemmän töitä kuin nykyisin ja voisi alentaa jopa palkkaansa. Taustatekijöitä voivat olla esimerkiksi jatkuvat ylityöt, omat aikaa vievät harrastukset ja muut omaan perhe- ja henkilökohtaiseen elämäntilanteeseen liittyvät seikat. Tämän joukon osuus oli yhtä suuri kuin vuotta aiemmin. Vastaavasti kolmesta prosentista tekisi enemmän työtä, jos saisi vastaavasti suurempaa palkkaa. Noin 39 prosenttia on tyytyväinen nykyiseen palkkaansa ja työtilanteeseensa (Kuvio 26).

Kuvio 26

Muotoilualan palkansaajien näkemykset optimaalisen työmäärän ja palkan välisestä suhteesta alkuvuonna 2022, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2022).

4.2

Näkemyksiä työtyytyväisyydestä ja -ilmapiiristä

Ornamon työmarkkinakysely paljastaa, että työtyytyväisyys on pysynyt vuonna 2022 melkein edellisen vuoden tasolla. Noin 75 prosenttia vastanneista oli erittäin tai melko tyytyväinen nykyiseen työhönsä (Kuvio 27). Tyytymättömiä oli 22 prosenttia. Työtyytyväisyyden saldoluku oli 54 vuonna 2022, kun se oli vuotta aiemmin 58. Saldoluku saadaan, kun työhönsä tyytyväisten palkansaajien prosentiosuudesta vähennetään työhönsä tyytymättömien prosentiosuus. Kaiken kaikkiaan epidemiakriisi ei ole vaikuttanut suoraan työtyytyväisyyden tunteeseen.

Kyselyyn vastanneista palkansaajista 85 prosenttia ilmoitti pärjäävänsä työssä erittäin tai melko hyvin. Yhtä suuri enemmistö (85 %) koki, että he voivat työskennellä riittävän itsenäisesti. Sen sijaan hieman pienempi enemmistö (74 %) tietää,

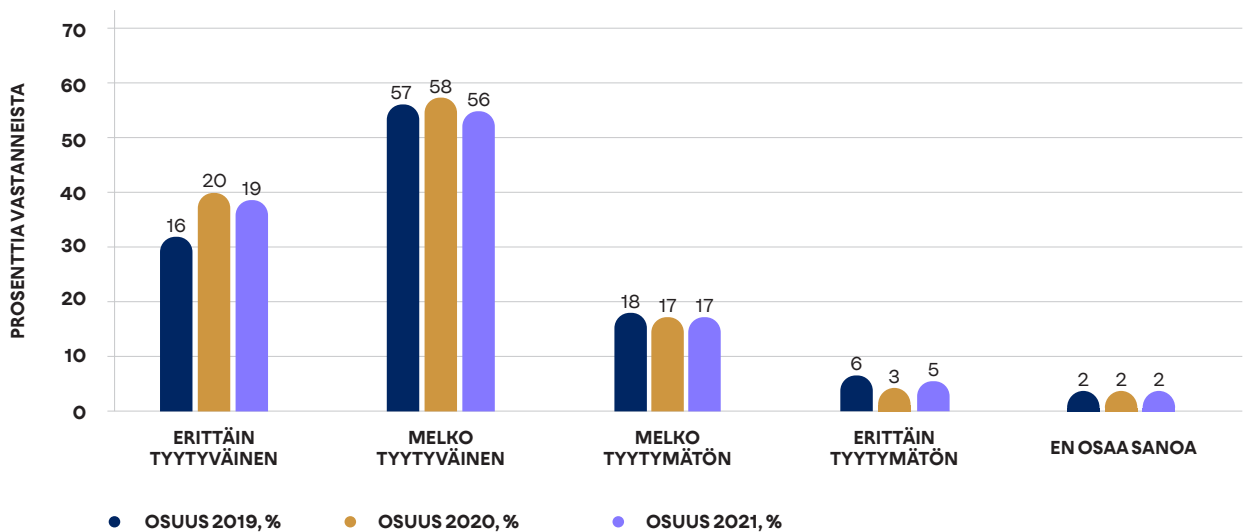
¹⁸ Ilmiö on yleistynyt, sillä vuosi sitten 58 prosenttia kyselyyn vastanneista ilmoitti, että heidän työpaikallaan on mahdollista sopia joustoaikajärjestelyistä.

mitä heiltä työssä vaaditaan. 69 prosenttia oli puolestaan sitä mieltä, että he voivat vaikuttaa riittävästi työtä koskevien tavoitteiden asettamiseen. Toisaalta vain 59 prosenttia kertoi, että he voivat keskittyä työhönsä riittävästi. Näitä asioita voidaan hoitaa organisoimalla töitä paremmin ja vähentämällä sähläämistä (Kuvio 28).

Muotoilijoiden työyhteisöissä valitsee pääosin hyvä ja kannustava työskentelyympäristö, sillä muotoilijat auttavat mielellään toinen toistaan onnistumaan omissa tehtävissään ja työkollegoja pidetään ajan tasalla työasioista. Sen sijaan työtehtävien organisoinnissa voisi olla parantamisen varaa, sillä 59 prosenttia kyselyyn vastanneista ilmoitti, että työtehtäviä ei ole jaettu työyhteisössä aina tasapuolisesti. Lisäksi 43 prosenttia on kokenut, että epäonnistumisista ei voida avoimesti keskustella. Näissä asioissa ei ole tapahtunut muutoksia parin viime vuoden aikana (Kuvio 29).

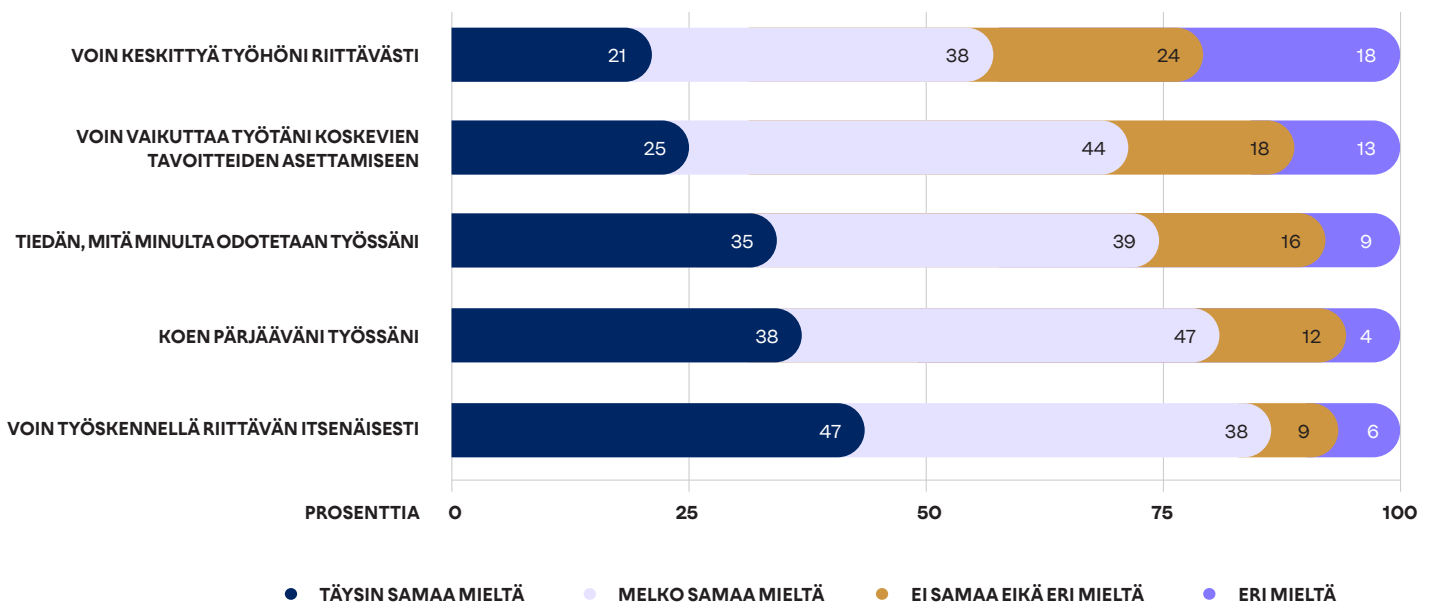
Kuvio 27

Muotoilualan palkansaajien työtyytyväisyys vuosina 2020-22, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakyselyt 2020-22).

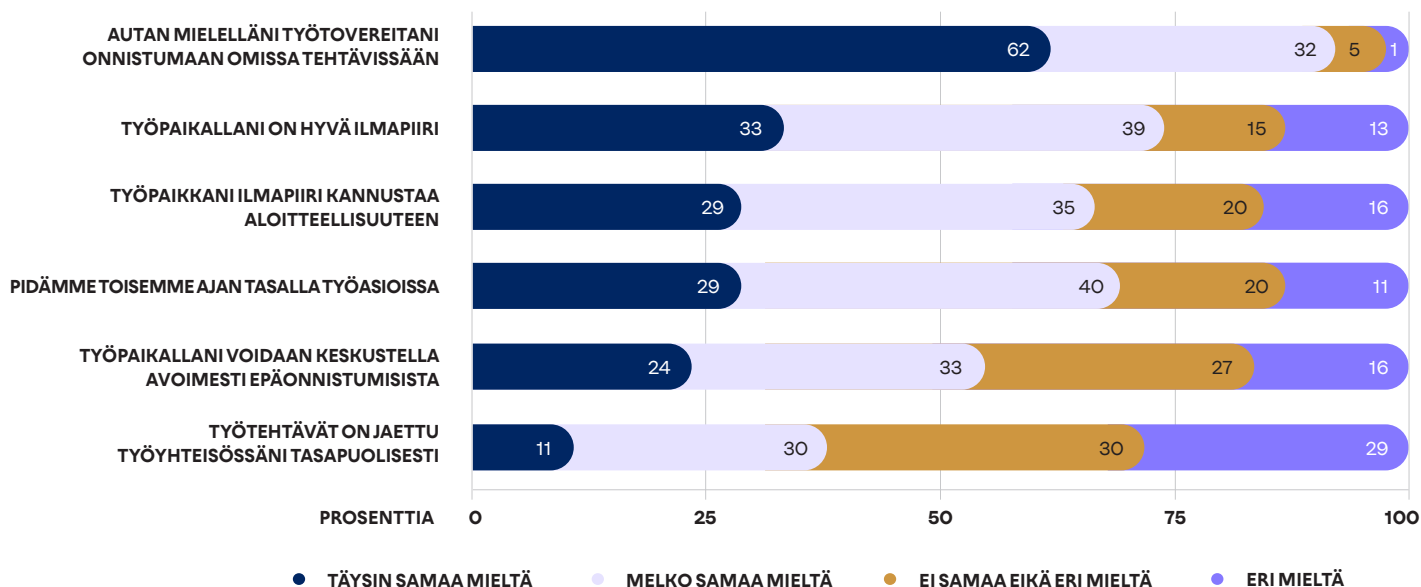
Kuvio 28

Muotoilualan palkansaajien näkemykset yleisestä työelämän laadusta työpaikoilla alkuvuonna 2022, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2022).

Kuvio 29

Muotoilualan palkansaajien näkemykset yleisestä työilmapiiristä työyhteisöissä loppuvuonna 2021, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2022).

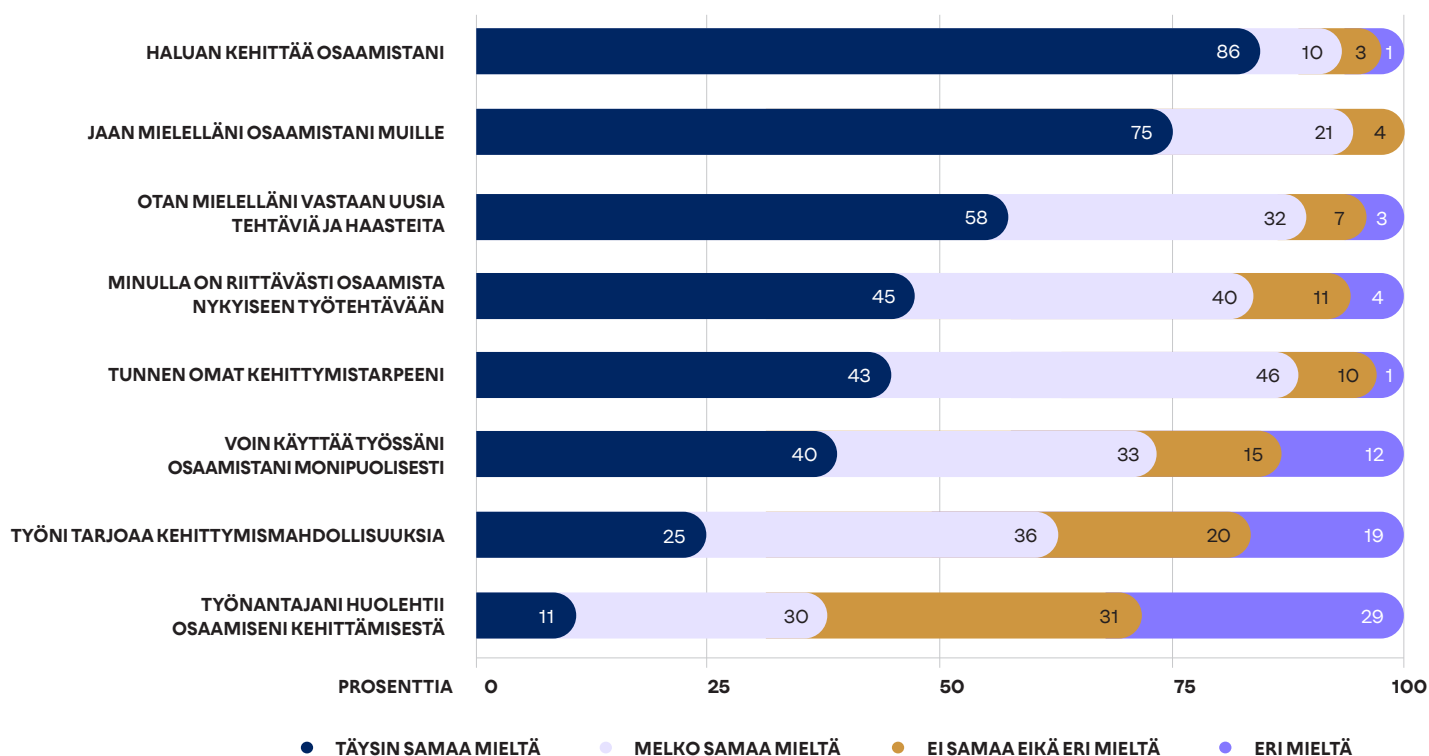

Mielipiteet omasta osaamisesta

Kyselyistä ilmenee, että muotoilijat ovat halukkaita kehittämään osaamistaan ja vastaanottamaan uusia tehtäviä ja haasteita sekä jakamaan osaamistaan muille. Valtaosa vastaajista kokee, että heillä on riittävästi ammattitaitoa nykyisiin työtehtäviin. Aivan kaikkien palkansaajien osaaminen ei ole silti työpaikoilla täyskätöissä eikä työnantaja panosta aina tarpeeksi kehittymismahdollisuuksiin (Kuvio 30). Voimavarojen vajaakäyttö heikentää tuottavuutta ja voi olla osasyynä siihen, että päätyön ohella tehdään sivutoimisesti muita ammatillista osaamista edistäviä töitä.

Kuvio 30

Muotoilualan palkansaajien näkemykset osaamisestaan ja ammattitaidostaan alkuvuonna 2022, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2022).

Mielipiteet esimiehistä

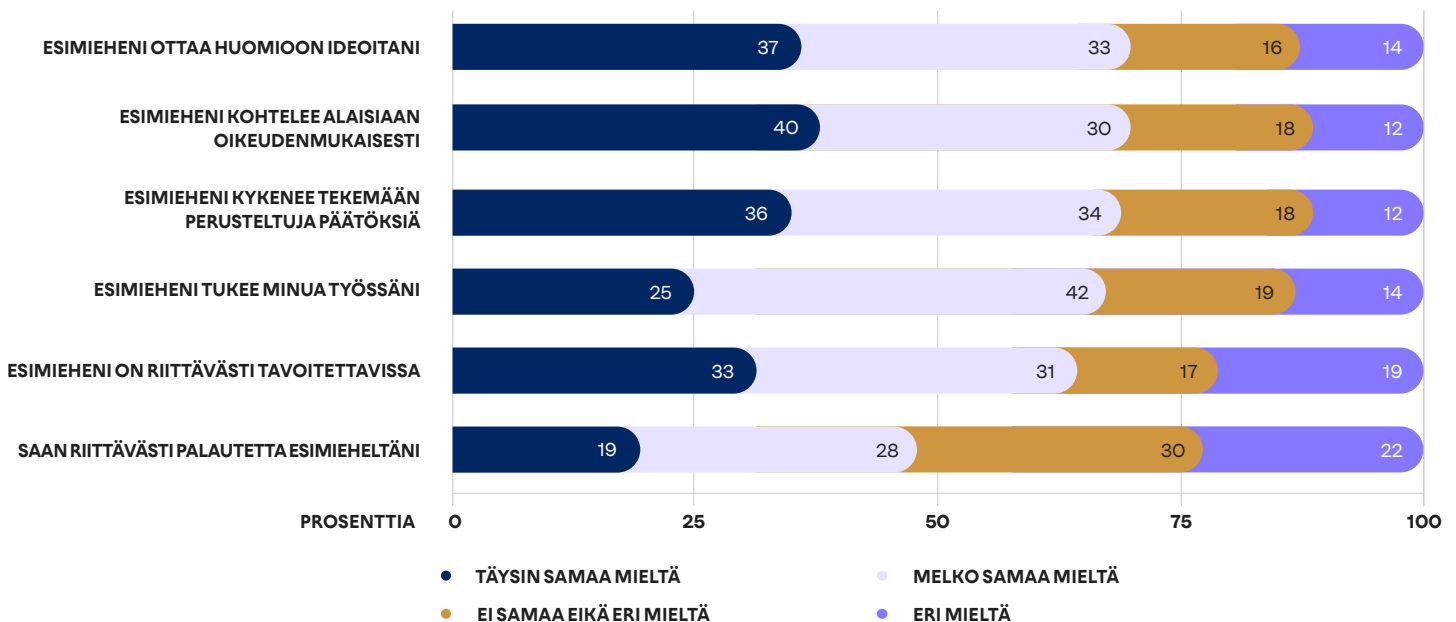
Ornamon työmarkkinatutkimuksessa todettiin jo kolme vuotta sitten, että hyvällä johtamisella ja esimiestyöllä vaikutetaan työntekijöiden psyykkiseen ja sosiaaliseen työkuormitukseen työpaikoilla. Hyvää johtamista ovat oikeudenmukainen päätöksenteko ja tasa-arvoinen kohtelu, arvostava vuorovaikutus ja kiittäminen, tuki, kannustus ja työntekijöiden kuuntelu, palautteen antaminen, myönteisen mielialan ylläpito ja kysymällä johtaminen. Esimiehen oman käytöksen ennakoitavuus, rehellisyys ja rauhallisuus ylläpitävät luottamusta ja myönteistä työilmapiiriä.

Johtaminen on pitkälti henkilökohtainen ominaisuus, ja sen taustalla vaikuttavat osittain opitut kulttuurisidonnaiset ja kasvatukselliset tekijät. Siksi hyvää johtamista voi olla vaikea oppia vain ulkoisella koulutuksella tai kurssituksella. Hyvää johtajaa voisi verrata orkesterin kapellimestariin, joka saa eri instrumentteihin erikoistuneet teknisesti taitavat huippumusiikot soittamaan yhteen harmonisesti. Samoin kuin kapellimestarin tulkinta musiikkiteoksesta näkyy orkesterin soinnissa, myös johtajan ja esimiehen toimet näkyvät yrityksen tai yksikön tuloksissa.

Vuoden 2022 kyselyt todistavat, että muotoilualan palkansaajien näkemykset esimiehistään ovat jokseenkin hyviä, vaikka vastauksissa on hieman kaksijakoisuutta. Noin 70 prosenttia vastaajista oli sitä mieltä, että esimies kohtelee alaisiaan oikeudenmukaisesti, ottaa huomioon alaisten ideoita ja pystyy tekemään perusteltuja päätöksiä ja on riittävästi. Suurimmat puutteet liittyvät palautteen antoon. Vain 47 palkansaajista totesi, että esimieheltä saadaan riittävästi palautetta (Kuvio 31).¹⁹ Kaikki esimiehet eivät ole myöskään riittävästi tavoitettavissa ja tukemassa alaisiaan.

Kuvio 31

Muotoilualan palkansaajien näkemykset yleisestä työilmapiiristä työyhteisöissä loppuvuonna 2021, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2022).

¹⁹ Ilmiö on yleistynyt, sillä vuosi sitten 58 prosenttia kyselyyn vastanneista ilmoitti, että heidän työpaikallaan on mahdollista sopia joustoaikajärjestelyistä.

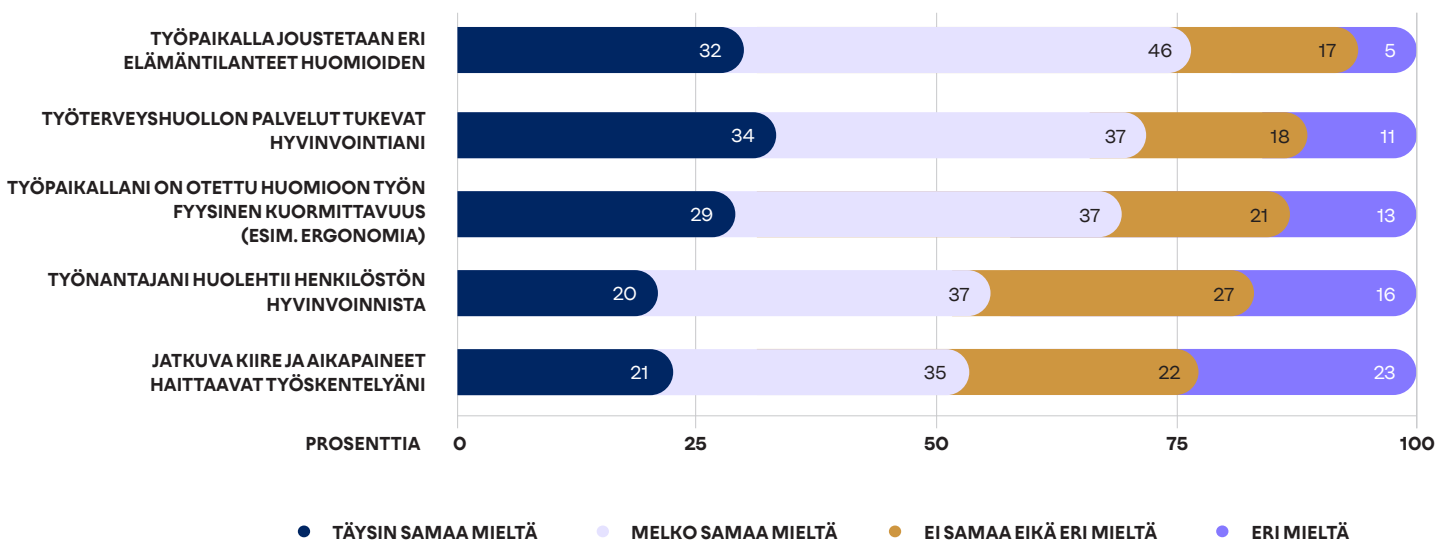
Työkyky ja työhyvinvointi

Ornamon vuoden 2022 kyselyt vahvistavat edellisenä vuonna saatuja tuloksia siitä, että työpaikoilla joustetaan hyvin elämäntilanteiden mukaan. Työnantajat ja terveydenhuollon palvelut tukevat työhyvinvointia ja työpaikoilla on otettu huomioon työn fyysinen kuormittavuus, vaikka parantamisen varaa on edelleen (Kuvio 32).²⁰ Toisaalta lähes neljännes palkansaajista sanoi, että jatkuva kiire ja työaikapaineet eli jonkinlainen sähläys haittaa työskentelyä. Kiire ja kireät aikataulut, mikä johtuu osittain usean eri asian tekemisestä yhtä aikaa, eivät muuttuneet edellisestä vuodesta.

Osalla työntekijöitä ongelmien taustalla on etätyönteon äkillinen lisääntyminen, mikä aiheuttaa haasteita esimiehille ja töiden organisointiin. Samanaikaisesti etätyöhön tottumattomilta työntekijöiltä vaaditaan itsensä johtamisen taitoja sekä työn ja muun arjen yhteensovittamista aivan uudella tavalla. Rasittavat työasennot voivat olla sitä vastoin seurausta huonoista työskentelypisteistä. Osa työntekijöistä voi kärsiä liian vähäisestä sosiaalisesta vuorovaikutuksesta. Myönteistä epidemiakriisissä on ollut, että häiritsevät työn keskeytykset ovat etätöissä joillakin vähentyneet.

Kuvio 32

Muotoilualan palkansaajien näkemykset työkyvyn ylläpidosta työpaikoillaan alkuvuonna 2022, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2022).

4.3

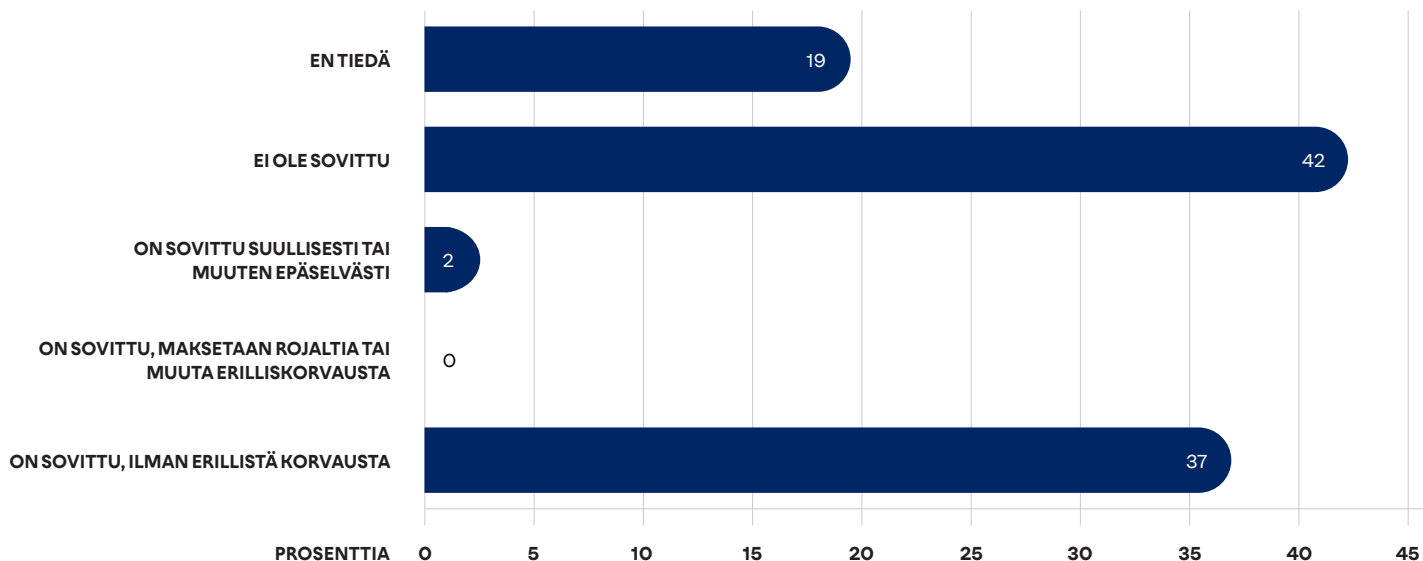
Immateriaalioikeuden ja kilpailukiellot

Pääosassa työsuhteita ei ole sovittu kirjallisesti immateriaalioikeuksien (tekijänoikeudet ja mallioikeudet, yms.) siirtymisestä työnantajalle tai työntekijät eivät ole tietoisia asiasta, mikä on hieman yllättävää. Vain 39 prosentissa työsuhteita (työsopimuksia) asiasta on sovittu, mutta harvoissa tapauksissa niihin on liittynyt rojaltien ja muiden korvausten maksamista (Kuvio 33). Lisäksi vain 17 prosenttia muotoilualan palkansaajista oli sopinut kilpailukiellosta työsuhteissa. Asia on ajankohtainen, sillä lainsäädäntöön on tullut muutoksia vuoden 2022 alusta lukien (Kuvio 34).

²⁰ Ehkäisevän työterveydenhuollon järjestäminen on pakollista (lakisääteistä), jos työpaikalla on työntekijöitä työsuhteissa.

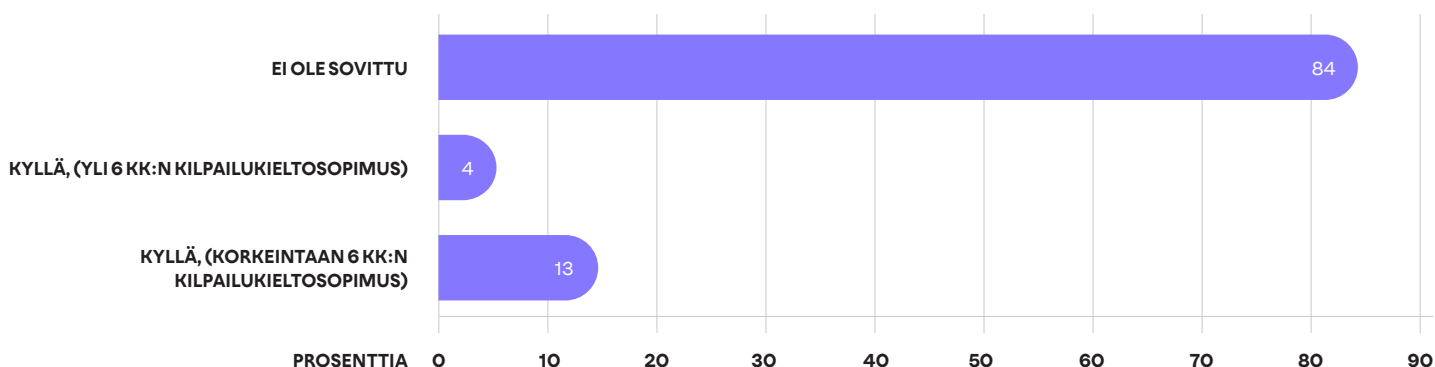
Kuvio 33

Muotoilualan palkansaaajien näkemykset immateriaalioikeuksista siirtymisestä työnantajalle, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2022).

Kuvio 34

Muotoilualan palkansaaajien näkemykset kilpailukieltosopimuksista työnantajan kanssa, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2022).

Kilpailukieltosopimuksella rajoitetaan työntekijän oikeutta tehdä työsuhteen päättymisen jälkeen työsuhteen toisen työnantajan kanssa, joka harjoittaa kilpailevaa toimintaa edellisen työnantajan kanssa. Kilpailukieltosopimus rajoittaa myös työntekijän oikeutta harjoittaa sellaista omaa liiketoimintaa työsuhteen aikana, joka kilpailee työnantajan liiketoiminnan kanssa. Sen perimmäisenä tarkoituksena on työnantajan tiettyjen etujen turvaaminen, joskin sopimuksen solmiminen vaatii työnantajan toimintaan tai työsuhteeseen liittyvän erityisen painavan syy.²¹

Laissa ei ole määritelty selkeästi, milloin erityisen painava syy voisi olla olemassa eli asiat ratkaistaan tapauskohtaisesti. Periaatteessa kysymys on työnantajan tarpeesta suojata liikesalaisuuksia, TKI-toimintaa tai säilyttää asiakassuhteita kilpailevalta toiminnalta, joskin pelkkä halu rajoittaa kilpailua ei kelpaa syyksi kilpailukieltosopimukselle. Yleensä kilpailukieltosopimuksia voidaan laatia avainhenkilöille tai merkittävässä asemassa oleville työntekijöille. Arvioinnissa painavat työntekijän tiedot liikesalaisuuksista, TKI-toiminnasta, teknisistä ratkaisuista ja asiakkaista.²²

²¹ Ks. Työsopimuslaki (55/2001), 3. luku, 5§.

²² Jos kilpailukieltosopimus on tehty ilman lain edellyttämää erityisen painavaa syytä, se on suoraan lain nojalla mitätön. Mitätön kilpailukieltosopimus ei sido työnantajaa ja työntekijää eikä osapuolten tarvitse suorittaa mitään korvauksia.

Kilpailukieltosopimus ei sido kuitenkaan työntekijää, jos työsuhde on päättynyt työnantajasta johtuvasta syystä tai työntekijä on irtisanottu tuotannollisin ja taloudellisin perustein. Jos työntekijä irtisanoutuu itse ja kilpailukieltosopimukselle on peruste, työntekijä ei saa työsuhteen päättämisen jälkeisenä rajoitusaikana tehdä kilpailevaa työtä. Rajoitusaika voi olla enintään vuoden mittainen, mutta muun kuin kilpailevan työn tekeminen on luonnollisesti sallittua. Lisäksi työnantajan on maksettava kilpailukieltosopimuksen rajoitusajalta korvausta työntekijälle.

Mikäli rajoitusaika on enintään kuusi kuukautta, työntekijälle on maksettava rajoitusajalta korvaus, joka vastaa 40 prosenttia työntekijän palkasta. Jos rajoitusaika on pidempi, korvauksen määrä on 60 prosenttia palkasta.²³ Kilpailukieltosopimukseen voidaan ottaa määräys sopimussakosta. Sopimussakko voi vastata enintään työntekijän työsuhteen päättymistä edeltävin kuuden kuukauden palkkaa. Sopimussakkoehdot voidaan käyttää vahingonkorvauksen vaihtoehtona. Jos kilpailukieltosopimuksessa on sopimussakkoehdot, vahingonkorvausta ei voida erikseen vaatia.

Liikesalaisuudet

Kokonaisuudessaan voidaan todeta, että työntekijän on pidettävä työnantajan liikesalaisuudet salassa myös ilman erillisiä sopimuksia. Työsopimuslain mukaan työsuhteen aikana työntekijä ei saa käyttää hyödykseen tai ilmaista muille työnantajan liikesalaisuuksia. Työsuhteen päätyttyä salassapitovelvollisuus työsopimuslain nojalla kuitenkin lakkaa, jos työntekijä on saanut tiedot luvallisesti.²⁴ Varsinaisesti liikesalaisuudella tarkoitetaan tietoa, joka ei ole yleisesti tunnettua, tiedolla on taloudellisesta arvoa ja tiedon haltija on ryhtynyt toimenpiteisiin sen suojaamiseksi.²⁵

Liikesalaisuus ei ole silti yksinoikeus, vaan se voi olla samanaikaisesti useamman yrityksen tai henkilön hallussa. Liikesalaisuuslaki (595/2018) antaa suojaa kaikille liikesalaisuuksille, minkä lisäksi yritykset käyttävät salassapitosopimuksia tiedon suojaamiseksi. Salassapitosopimukset ovat tärkeä liikesalaisuuksien suojaamisen muoto, sillä työsuhteissa liikesalaisuuden tai muun luottamuksellisen tiedon salassapidon kesto on rajattu vain työsuhteen pituuteen. Salassapitosopimuksilla salassapitoa voidaan ulottaa myös työsuhteen tai liikesuhteen jälkeiseen aikaan.

Liikesalaisuuksien salassapitoa koskevat sopimusehdot on syytä tehdä selkeästi erilleen kilpailukieltotehdoista ja muista työsopimuksen ehdoista. Muuten on olemassa riski, että salassapitoehdot katsotaan osaksi kilpailukieltotehtoa, joka voi olla kokonaisuutena mitätön. Salassapitosopimusta voidaan vahventaa sopimussakolla. Sopimussakon määrästä ei ole olemassa säännöksiä, joskin se tulisi määritellä kohtuulliseksi. Toisin kuin kilpailukieltosopimuksissa, salassapitosopimukseen voidaan ottaa myös määräys maksettavasta vahingonkorvauksesta.

²³ Korvauksen pohjana on työntekijä tavanomainen palkka, jotka maksettaisiin työsuhteen normaalisti jatkuessa.

²⁴ Ks. Työsopimuslaki 55/2001, 3. luku, §4.

²⁵ Liikesalaisuus ei voi olla yleisesti tiedossa olevaa tai tietyn alan ammattilaisten keskuudessa tunnettua tietoa. Vaikka rajanveto liikesalaisuuden ja ammattitaidon välillä ei ole selvää, kokemusperäinen tietotaito ja osaaminen ei ole liikesalaisuutta. Tiedolla on taloudellista arvoa silloin, kun sen luvaton käyttäminen voisi heikentää liikesalaisuuden haltijan kilpailuasemaa markkinoilla. Tieto voi olla liikesalaisuus rajoittamattoman ajan, mutta jos se tulee julkiseksi tai se menettää taloudellisen merkityksensä, tieto ei saa enää liikesalaisuuden suojaa.

5. Toiminta yrittäjänä

Ornamon työmarkkinakyselyyn osallistuneista 27 prosenttia oli yrittäjänä (ml. freelancer), joskin heistä vain 68 prosenttia harjoitti yritystoimintaa kokopäiväisesti. Yrittäjistä 47 prosenttia toimi elinkeinonharjoittajana. 43 prosenttia yrittäjää toimi osakeyhtiömuotoisesti. Noin 70 prosenttia oli yksinyrittäjiä ja vain 30 prosenttia työllisti vähintään kaksi henkilöä. Ainoastaan 40 prosentissa yrityksiä liikevaihto ylitti 50 000 euroa, mikä työllistäisi ja antaisi riittävän toimeentulon yhdelle henkilölle kokopäiväisesti.

Ornamon kyselyjen mukaan toimeksiantojen määrä oli runsaalla 40 prosentilla yrittäjistä alle kymmenen vuonna 2021. Vajaalla 40 prosentilla toimeksiantojen määrä oli 10-29 ja vain runsaalla viidenneksellä se nousi vähintään 30 toimeksiantoon. Myös keskimääräinen työtuntien laskutushaarukka on laeva, sillä se vaihtelee alle 50 euroa tunnissa laskuttavista yli 120 euroa tunnissa laskuttaviin yrittäjiin. Yrittäjien työviikon pituus on keskimäärin 35 tuntia (mediaani), mutta työajat vaihtelevat.

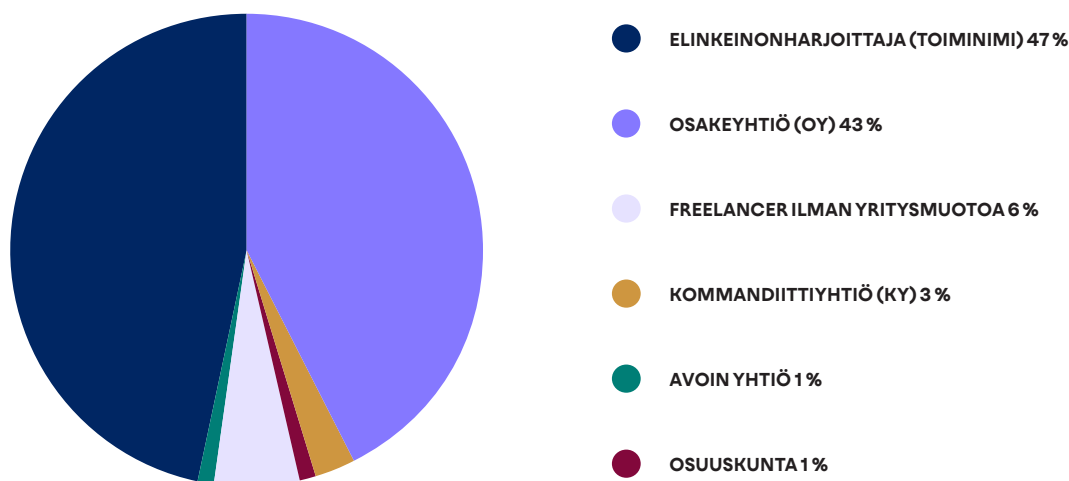
Lähes 70 prosenttia yrittäjistä kokee myönteistä työn imua ja on tyytyväinen yrittäjyyteen. Yhtä suuri osuus ilmoitti, että heillä kyky sopeutua muuttuviin olosuhteisiin, mikä kielii hyvästä itseluottamuksesta. Silti miltei puolet yrittäjistä on kokenut taloudellista ahdinkoa ja yli 40 prosentilla on esiintynyt työperäistä uupumusta. Ongelmien taustalla voivat olla töiden vähyyys ja alhainen palkkiotaso, joiden takia työpäivät ja -viikot venyvät pitkiksi. Kolmasosa kärsii myös ammatillisesta yksinäisyydestä.

5.1 Muotoilualan yrittäjien profiili

Ornamon kyselyyn vastanneista 27 prosenttia (131 henkilöä) toimi yrittäjänä (ml. freelancerit) alkuvuonna 2022. Heistä 47 prosenttia oli yksityisiä elinkeinonharjoittajia, jotka harjoittivat yritystoimintaa toiminimellä (toiminimiyrittäjät). Osakeyhtiöitä oli 43 prosenttia (Kuvio 35). Loput kymmenen prosenttia olivat henkilöyhtiöitä, osuuskuntia ja freelancereita ilman yritysmuotoa. Yrittäjistä 68 prosenttia harjoitti yritystoimintaa kokoaikaisesti. Osa-aikayrittäjiä oli 28 prosenttia. Harrastusluontoisesti yritystoimintaa harjoittavia oli neljä prosenttia.

Kuvio 35

Ornamon kyselyyn vastanneiden yrittäjien yritykset yritysmuodoittain alkuvuonna 2022, prosenttia (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2022).

Yritykset ovat pieniä, koska 70 prosenttia yrittäjistä oli yksinyrittäjiä (pl. freelancerit). Vain 30 prosenttia yrityksistä työllisti vähintään kaksi henkilöä, joskin niiden osuus kyselyyn vastanneiden yritysten koko työllisyydestä (232 henkilö) oli 71 prosenttia. Varsinaisesti säännöllisinä työnantajana toimivia (rekisteröityjä työnantajia) oli 23 prosenttia ja satunnaisia työnantajia yksitoista prosenttia kyselyyn vastanneista. Tosin kannattaa todeta, että muotoilualan yritykset eivät juuri poikkea keskimääräiseltä kooltaan Suomen kaikista yrityksistä.²⁶

Liikevaihdon määrä vahvistaa käsitystä yritysten pienuudesta. Kyselyn mukaan jopa 24 prosentissa yrityksissä (ml. freelancerit) liikevaihto putosi alle 15 000 euroon, mitä pidettiin vuonna 2021 arvonlisäverollisen liiketoiminnan alarajana (Taulukko 6).²⁷ Noin 36 prosentissa yrityksissä liikevaihto oli yli 15 000 euroa, mutta jäi alle 50 000 euroon vuonna 2021. Liikevaihto kohosi 50 000 euroon vuodessa ainoastaan 40 prosentissa yrityksissä. Yrityksen on oltava suurin piirtein ainakin tämänkokoinen, jotta se työllistäisi ja elättäisi yhden henkilön kokopäiväisesti.

Taulukko 6

Muotoilualan palkansaajien toteutunut ja ihanteellinen työviikon pituus 2022, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2022).

Liikevaihdon suuruus, euroa	Yrityksiä, lkm	Yrityksiä, %
Alle 15 000	32	24,4
15 000–29 999	19	14,5
30 000–49 999	27	20,6
50 000–99 999	25	19,1
100 000–199 999	9	6,9
200 000–	19	14,5
YHTEENSÄ	131	100,0

Yrityksen toimiala ja suunnittelualueet

Yritysten yleisimpiä toimialoja ovat muotoilutoimisto, taideteollisuus (piensarjatuotanto) ja sisustusarkkitehti- tai suunnittelutoimisto. Näitä toimialoja edusti 63 prosenttia kyselyyn vastanneista yrittäjistä. Yrittäjät toimivat yrityksissään tavallisina osakkaina, toimitusjohtajina tai suunnittelijoina. Ornamon kyselyyn vastanneiden yrittäjien tärkein suunnittelualue oli tilasuunnittelu, minkä jälkeen seuraavaksi yleisimpiä olivat palvelumuotoilua edustavat suunnittelualueet,²⁸ kalustesuunnittelu, tekstiilit, graafinen suunnittelu, vaatteet ja korut.

Yritysten ikä ja yrittäjien tausta

Ornamon kyselyyn vastanneista yrittäjistä 2010-luvulla toimintansa aloittaneita oli 63 prosenttia. Heistä 15 prosenttiyksikköä oli vuoden 2019 jälkeen yrityksensä perustaneita uusia yrittäjiä (Kuvio 37). Vuonna 2022 toimineista yrittäjistä noin 73 prosenttia oli toiminut palkansaajana ennen yrittäjäuraansa ja noin 27 prosenttia oli ollut yrittäjänä koko työuransa ajan. Tosin 33 prosenttia yrittäjistä oli toiminut palkansaajana vain alle viisi vuotta. Pitkään eli vähintään kymmenen vuotta palkansaajan työuralla toimineita oli 20 prosenttia nykyisistä yrittäjistä (Kuvio 38).

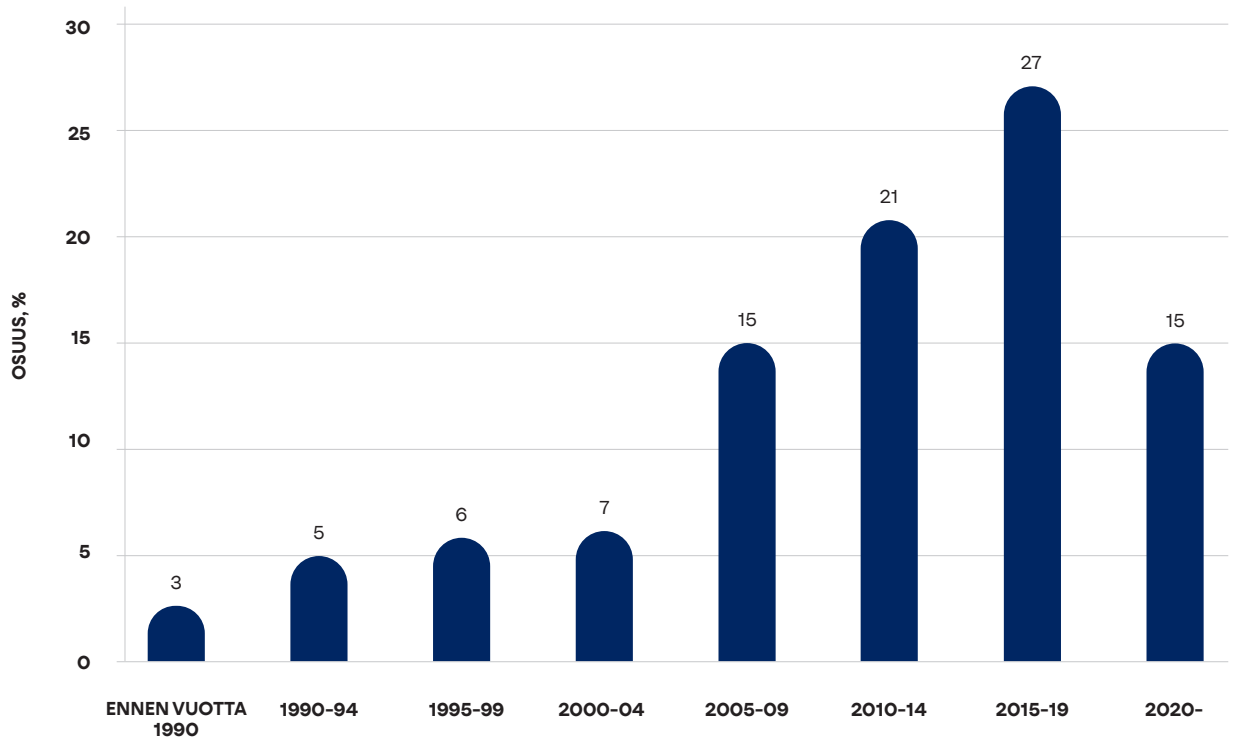
²⁶ Tilastokeskuksen yritysten rakenne- ja tilinpäätöstilastojen mukaan noin 71 prosenttia maamme kaikista yrityksistä (pl. maa- ja kalatalous) työllisti alle kaksi henkilöä vuonna 2020.

²⁷ Arvonlisäverollisen toiminnan alarajana on ollut 15 000 euroa vuoden 2021 alusta lukien.

²⁸ Palvelut, konseptit, digitaalinen ja muu immateriaalinen suunnittelu.

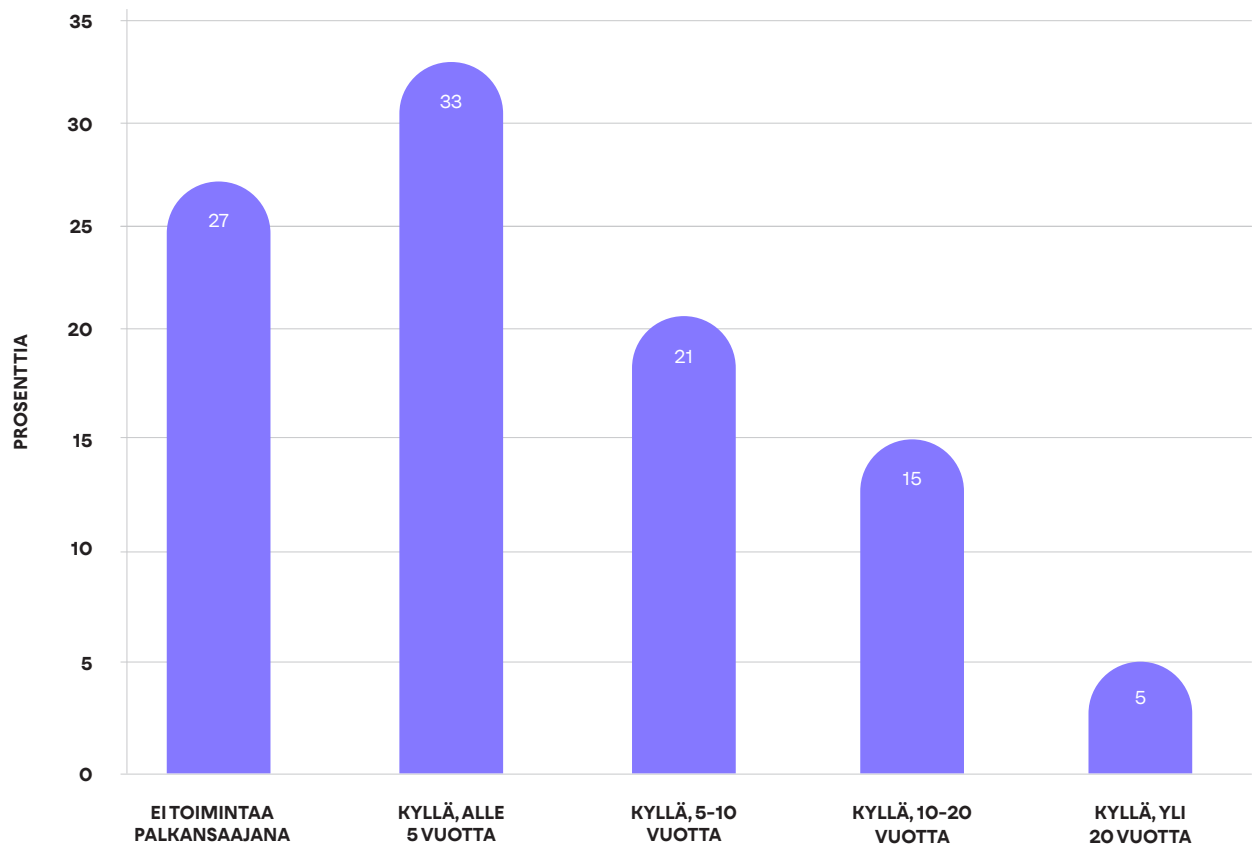
Kuvio 37

Ornamon kyselyyn vastanneet yrittäjät (ml. freelancerit) yritystoiminnan perustamisvuoden mukaan alkuvuonna 2022, lkm (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2022).

Kuvio 38

Ornamon kyselyyn vastanneiden yrittäjien toiminta palkansaajana ennen yrittäjääuraa alkuvuonna 2022, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2022).

Toimeksiantojen määrä, palkkiotaso ja työaika

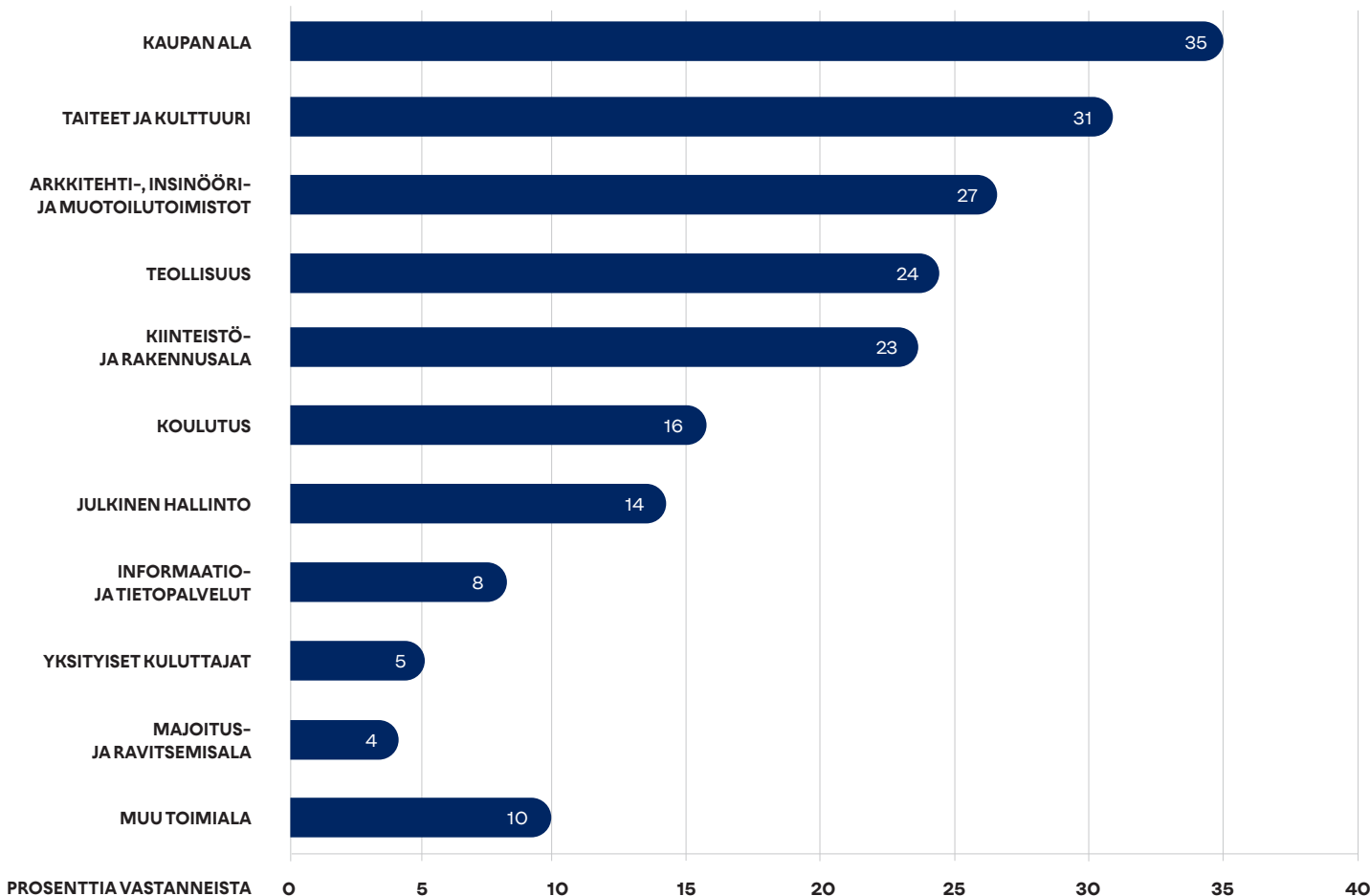
Muotoilualan yritysten ja yrittäjien tärkeimmät asiakkaita ovat kaupan ala (tukku- ja vähittäiskauppa), taiteen ja kulttuurin laitokset, toiset arkkitehti-, insinööri- ja muotoilutoimistot ja teollisuus. Seuraavaksi tärkeimpiä asiakkaita ovat kiinteistö- ja rakennusala, koulutus ja julkinen hallinto (kunnat ja valtio) (Kuvio 39). Taiteen ja kulttuurin laitosten sekä julkisen hallinnon kohtaisen tärkeä merkitys korostaa julkisten hankintamarkkinoiden toimivuutta. Yksityiset kotitaloudet ovat tärkeä asiakasryhmä viidelle prosentille yrittäjistä.

Toimeksiantojen kokonaismäärä yli 40 prosentilla yrittäjiä alle kymmeneen vuonna 2022. Vajaalla 40 prosentilla toimeksiantojen määrä oli 10-29 ja vain runsaalla viidenneksellä se nousi vähintään 30 toimeksiantoon (Kuvio 40). Toimeksiantojen vähäisyys on merkki toiminnan pienimuotoisuudesta, sillä monien yritysten liikevaihto ylittää vain muutamaan kymmeneen tuhanteen euroon vuodessa. Tosin pelkkä toimeksiantojen määrä ei kerro työtehtävien (tilausten) laajuudesta tai euromääräisestä arvosta, mikä voi vaihdella toimialoittain tai suunnittelualoittain.

Yrittäjien tekemien työtuntien laskutushaarukka on lavea. Se vaihtelee alle 50 euroa tunnista laskuttavista yli 120 euroa tunnista laskuttaviin henkilöihin (Kuvio 41). Alle 50 euroa tunnissa laskuttavien osuus oli noin neljännes vuonna 2021. Vastaavasti vähintään 90 euroa laskuttavia oli viidennes, Laskutustasoon vaikuttaa toimiala, suoritettavien tehtävien sisältö ja kulujen määrä. Alhaisella tuntikorvauksella toiminnan laskutettavuusaste muodostuu korkeaksi, mikä voi merkitä pitkiä työpäiviä tai sitä, että toiminnan kehittämiseen ei sitten jää varoja.

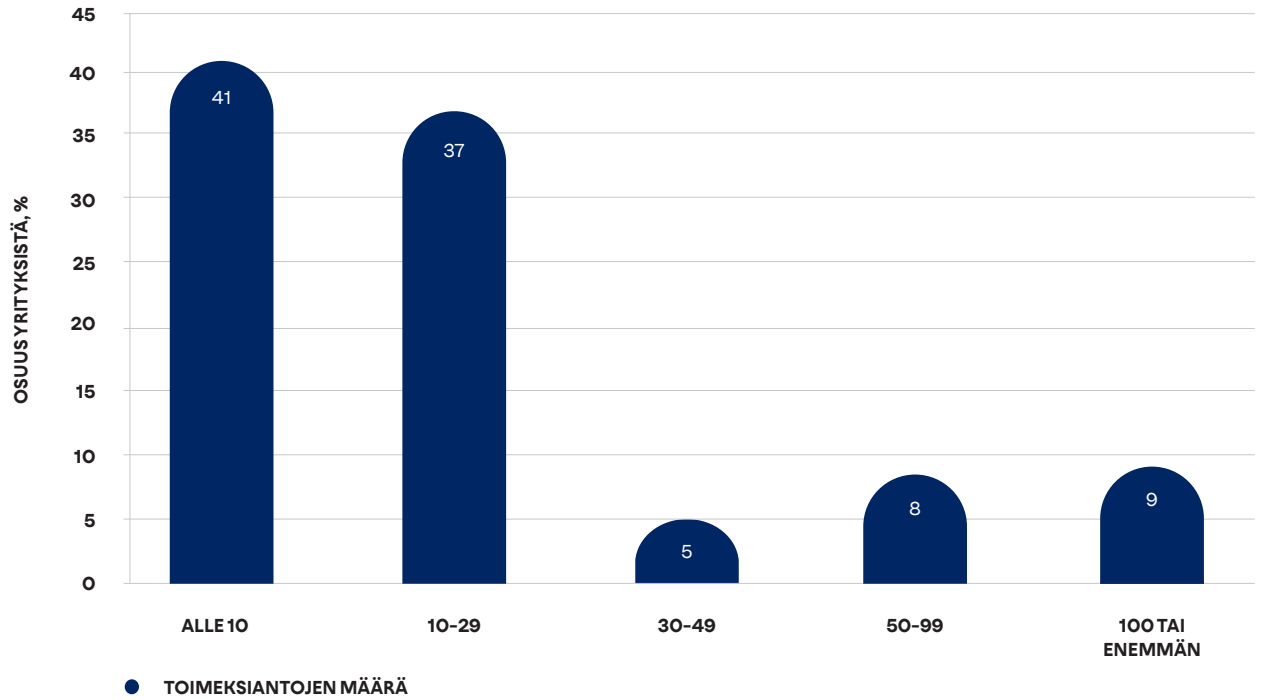
Kuvio 39

Muotoilualan yritysten ja yrittäjien (ml. freelancerit) tärkeimmät asiakastoimialat 2022, prosenttia vastanneista (Huom! asiakkaita voi olla monilla toimialoilla) (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2022).

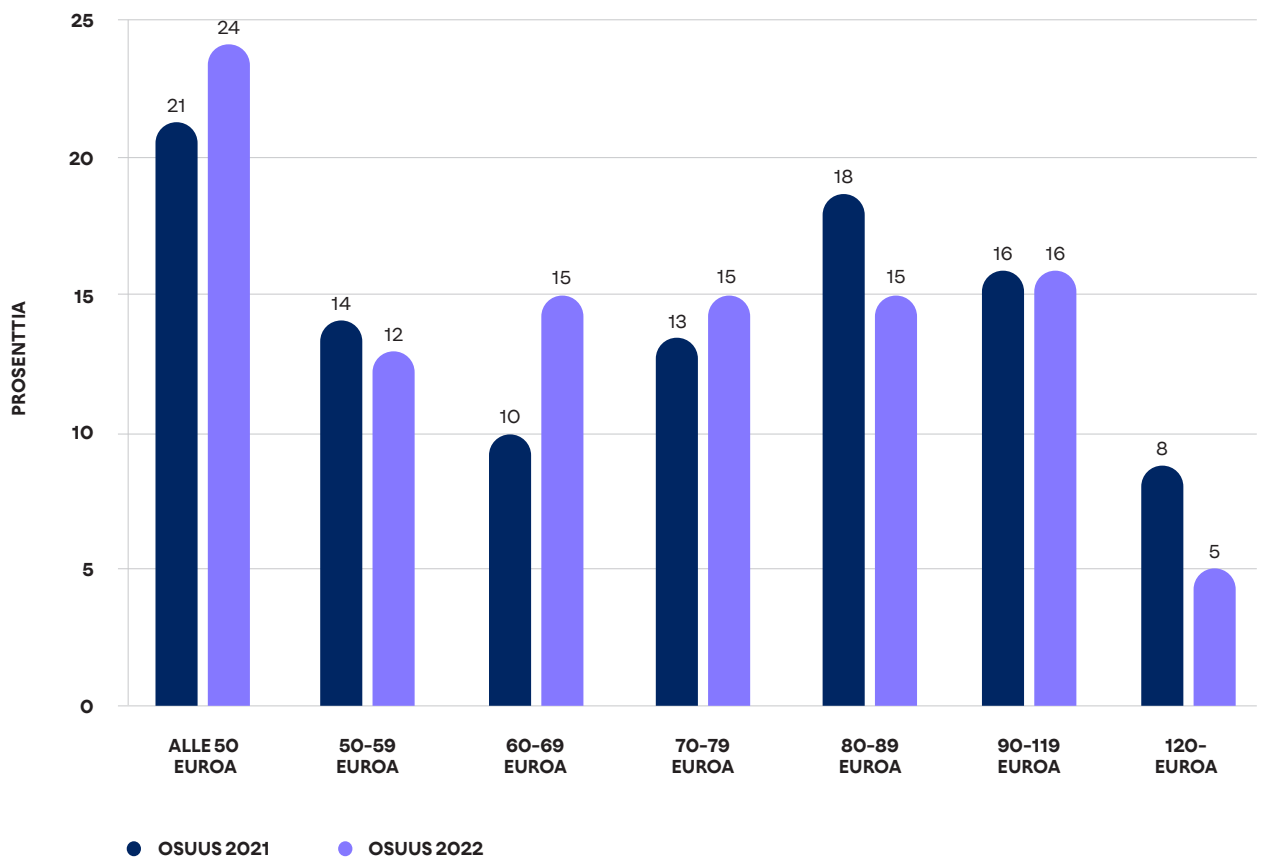
Kuvio 40

Toimeksiantojen määrä Ornamon kyselyyn vastanneiden yrittäjien yrityksissä 2021, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2022).

Kuvio 41

Ornamon kyselyyn vastanneiden yrittäjien keskimääräinen työtuntilaskutus 2021 ja 2022, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2021-22).

Korvaukset immateriaalioikeuksista

Suunnittelupalkkioiden lisäksi noin neljännes yrittäjistä ilmoitti saaneensa korvauksia (rojalteja) immateriaalioikeuksien kaupallisesta hyödyntämisestä vuonna 2021. Immateriaalioikeudet koskivat etupäässä tekijänoikeutta ja mallioikeutta.²⁹ Rojaltitulojen määrä voi vaihdella vuosittain ja yrittäjäkohtaisesti. Muutamilla ne olivat 35 000-50 000 euroon, mutta pääosalla tulot olivat muutama tuhat tai sata euroa, ja joillakin rojaltitulot jäivät nolnaan vuonna 2021. Kyselyyn osallistuneiden yrittäjien saamien rojaltitulojen keskiarvo oli 7 220 euroa.³⁰

Yrittäjien työajan pituus

Yrittäjien keskimääräinen viikkotyöaika oli 35 työtuntia (mediaani) vuonna 2021, mutta työajat vaihtelevat. Vajaa kolmannes työskenteli alle 30 tuntia ja 12 prosenttia yli 50 tuntia. Edellisissä tapauksissa on kyse osa-aikayrittäjistä ja jälkimmäisissä pitkiä työpäiviä tekevistä yrittäjistä. Työtuntimäärät ovat suuria, jos viikonloput kuluvat työnteossa.³¹ Epidemiakriisi lisäsi alle 30 tuntia viikossa työskentelevien osuutta, kun kysyntätilanne heikkeni. Vuoden 2022 alussa tilanne näytti helpottuvan ja alle 30 tuntia viikossa työskentelevien osuus on pienentynyt (Taulukko 7).

Taulukko 7

Ornamon kyselyyn vastanneiden yrittäjien keskimääräinen viikkotyöaika 2020 ja 2021, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinatutkimus 2021-22).

	Yrittäjät, 2020, %	Yrittäjät, 2021, %
Alle 30 tuntia	32,7	31,7
30-39 tuntia	27,7	29,5
40-49 tuntia	25,7	26,4
50- tuntia	13,9	12,4
YHTEENSÄ	100,0	100,0
Keskiarvo, tuntia	33,1	33,4
Mediaani, tuntia	35,0	35,0

5.3

Yrittäjän YEL-vakuutus ja muu vakuuttaminen

Yrittäjän eläkelain (YEL) (1272/2006) mukainen vakuutus ja sen perusteella määräytyvä YEL-työtulo, jolla hinnoitellaan yrittäjän työpanos yrityksessä, on Suomessa yrittäjän eläke- ja sosiaaliturvan tärkein perusta. YEL-tulon pohjalta lasketaan yrittäjän vanhuus-, työkyvyttömyys- ja osittainen vanhuuseläke, sairauspäiväraha, äitiys-, erityisäitiys-, isyys- ja vanhempainraha sekä osittainen vanhempainraha, erityishoitoraha, kuntoutusraha, mahdollisuus työttömyyspäivärahaan ja perheelle maksettava perhe-eläke kuolemantapauksen yhteydessä.

YEL-vakuutus on pakollista, jos henkilö on YEL:n mukaan 18-67 -vuotias yrittäjä³², tekee vähintään neljä kuukautta töitä Suomessa eikä ole työsuhhteessa ja hänen tekemästään työstä maksettaisiin yhtä päteville työntekijälle palkkaa

²⁹ Korvaukset määräytyvät tilaustöistä pääasiassa myynnin mukaan tai kertakorvauksena. Rojaltien maksaminen valmiin työn lisensoinnista tai perusteella oli kyselyyn vastanneiden joukossa harvinaista.

³⁰ Rojaltiosuudet ovat useimmiten 3-6 prosenttia tehtaasta tai kaupan ulosmyyntihinnasta. Mediaaniprosentti oli viisi ja keskiarvo neljä prosenttia.

³¹ Pitkistä työpäivistään huolimatta yrittäjät pystyvät säätelemään joustavammin työ- ja vapaa-aikojaan kuin palkansaajat ja yhdistämään perhe- ja työelämää toisiinsa. Toimintojen digitalisointi on lisännyt työteon joustavuutta.

³² YEL-vakuuttamisen yläikärajat muuttuivat 1.1.2017 alkaen eläkeuudistuksen myötä. Vuonna 1957 ja sitä aiemmin syntyneillä yrittäjillä vakuuttamisen yläikäraja on 68 vuotta, vuosina 1958-1961 syntyneillä yläikäraja on 69 vuotta sekä vuonna 1962 ja sen jälkeen syntyneillä 70 vuotta. Vakuuttamisvelvollisuus on voimassa yläikärajan täyttämiskuukauden loppuun.

vähintään 8 261,71 euroa vuodessa (YEL-vakuuttamisen alaraja 2021³³). Työttömyyskassan jäsenyys edellyttää kuitenkin vähintään 13 573 euron suuruista YEL-työtuloa (13 247 vuonna 2021). Uudet yrittäjät saavat vakuutusmaksusta alennusta³⁴, mutta 53-62 -vuotiaat maksavat korotettua YEL-vakuutusmaksua siirtymäkaudella 2017-25.

Varsinaisesti YEL:n piiriin kuuluvat yksityiset liikkeen- ja ammatinharjoittajat (toiminimiyritykset)³⁵, avointen yhtiöiden yhtiömiehet ja kommandiittiyhtiöiden vastuunalaiset yhtiömiehet. Osakeyhtiön johtavassa asemassa työskentelevän henkilön on otettava YEL-vakuutus³⁶, jos hän omistaa yksin yli 30 prosenttia tai samassa taloudessa asuvien perheenjäsentensä kanssa yhdessä yli 50 prosenttia osakepääomasta tai niiden tuottamasta äänimäärästä. Myös välillinen omistus toisen yhtiön kautta voi aiheuttaa sen, että henkilö on YEL-vakuutettava.

YEL-vakuutus tulee ottaa kuuden kuukauden kuluessa yritystoiminnan alkamisesta. Laiminlyönnistä seuraa maksukorotus. Vanhuuseläkkeellä oleva voi toimia yrittäjänä rajoituksetta ilman YEL-vakuutusta, mutta osittaisella vanhuuseläkkeellä tai työkyvyttömyys- ja osatyökyvyttömyyseläkkeellä oleva yrittäjä on YEL-vakuutettava. Jos yrittäjä laiminlyö vakuuttamisen, lähettää Eläketurvakeskus (ETK) yrittäjälle asiasta kehoituksen. Viime kädessä ETK ottaa yrittäjän kustannuksella vakuutuksen valitsemastaan eläkelaitoksesta.³⁷

YEL-vakuutusmaksut ovat rajoituksetta vähennyskelpoisia valtion ja kunnallisverotuksessa.³⁸ Yrittäjä voi vähentää vakuutusmaksunsa kokonaan henkilökohtaisessa verotuksessa joko omasta tai puolisonsa puhtaasta ansiotulosta. Jos yritys on maksanut vakuutusmaksun, vähennys voidaan tehdä yrityksen verotuksessa. YEL-näkökulmasta myös freelancer on yrittäjä, jos hän työskentelee ilman työ- tai virkasuhdetta. Silloin hän eläketurvastaan itse. Freelancer voi toimia muiden yrittäjien lailla samanaikaisesti myös palkkasuhteessa.

Muotoilualan yrittäjien YEL-vakuuttaminen

Työmarkkinakyselyyn vastanneista yrittäjistä 73 prosenttia oli YEL-vakuuttamisen piirissä tammikuussa 2022. YEL-vakuuttamisen ulkopuolella oli 27 prosenttia vastaajista. Pääasiallinen syy (12 % yrittäjistä) oli, että tulot elinkeinotoiminnasta olivat alle YEL-vakuuttamisen alarajan. Muutama vastaaja oli vanhuuseläkkeellä, ja heille YEL-vakuuttaminen on vapaaehtoista. Viisi prosenttia vastaajista oli vakuutettu Maatalousyrittäjän eläkelaki MyEL:n mukaan. Kahdeksan prosenttia oli pakollisen vakuuttamisen ulkopuolella muista syistä.³⁹

Noin 34 prosenttia YEL-vakuutetuista yrittäjistä oli ollut vakuutuksen piirissä alle viisi vuotta, 24 prosenttia 5-10 vuotta, 31 prosenttia 10-20 vuotta sekä kaksitoista prosenttia yli 20 vuotta. Kysely paljastaa, että YEL-vakuuttamisen perusteena olevat ilmoitetut työtulot ovat muotoilualalla toimivien yrittäjien keskuudessa keskimäärin melko vaatimattomia, sillä miltei kolmanneksella

³³ Jos yrittäjän YEL-työtulo on pienempi kuin 8 261,71 euroa (8 063,57 euroa vuonna 2021), hänen ei tarvitse ottaa YEL-vakuutusta, mutta hän voi vakuuttaa itsensä vapaaehtoisesti. Vakuuttamisen yläraja on 187 625 euroa (183 125 euroa vuonna 2021).

³⁴ Ensimmäisen kerran yrittäjätöiminnan aloittava yrittäjä saa 22 prosentin alennuksen YEL-vakuutusmaksustaan ensimmäisen 48 kuukauden ajalta.

³⁵ Myös yksityisen liikkeen- tai ammatinharjoittajan kanssa samassa taloudessa asuva perheenjäsen, joka työskentelee yrityksessä ilman palkkaa, tulee ottaa YEL-vakuutus. Perheenjäseneksi katsotaan aviopuoliso, avopuoliso, rekisteröidyssä parisuhteessa elävä henkilö sekä henkilö, joka on yrittäjälle tai hänen aviopuolisolleen sukua suoraan ylenevässä tai alenevässä polvessa.

³⁶ Johtavassa asemassa olevaksi katsotaan esimerkiksi toimitusjohtaja, hallinto- tai toimialajohtaja, hallituksen jäsen tai henkilö, jolla on asemansa perusteella vastaava tosiasiallinen määräämisvalta.

³⁷ Kun Eläketurvakeskus ryhtyy selvittämään henkilön YEL-vakuuttamisvelvollisuutta, se hankkii selvittelyn tueksi yleensä verotus-, YTJ-, kaupparekisteri- ja osakejakaumatiedot. Lisäksi Eläketurvakeskus pyytää yrittäjältä itseltään selvitystä hänen työskentelynsä määrästä, yritystoiminnan laajuudesta ja luonteesta sekä muista vakuuttamisvelvollisuuteen vaikuttavista seikoista.

³⁸ Vuosina 2017-21 YEL-vakuutusmaksu on ollut 24,10 prosenttia työtulosta pois lukien 52-62 -vuotiaat yrittäjät, joiden vakuutusmaksuprosenttia on ollut 25,60 ja 63 -vuotiailla, joilla se on 24,10 prosenttia työtulosta. YEL-maksut voi suorittaa vuosittain yhdessä, kahdessa, kolmessa, neljässä, kuudessa tai 12 erässä, joskin vähintään puolet on suoritettava ennen elokuuta.

³⁹ Muihin syihin kuuluu muun muassa se, että yritystoiminta on vasta alkuvaiheessa tai yrittäjän omistusosuus osakeyhtiömuotoisessa yrityksessä jää pieneksi (alle 30 %).

yrittäjistä YEL-työtulot jäivät alle 13 247 euroon, mikä oli työttömyyskassajäsenyyden eli ansiosidonnaisen työttömyysturvan alaraja vuonna 2021 (Kuvio 42).

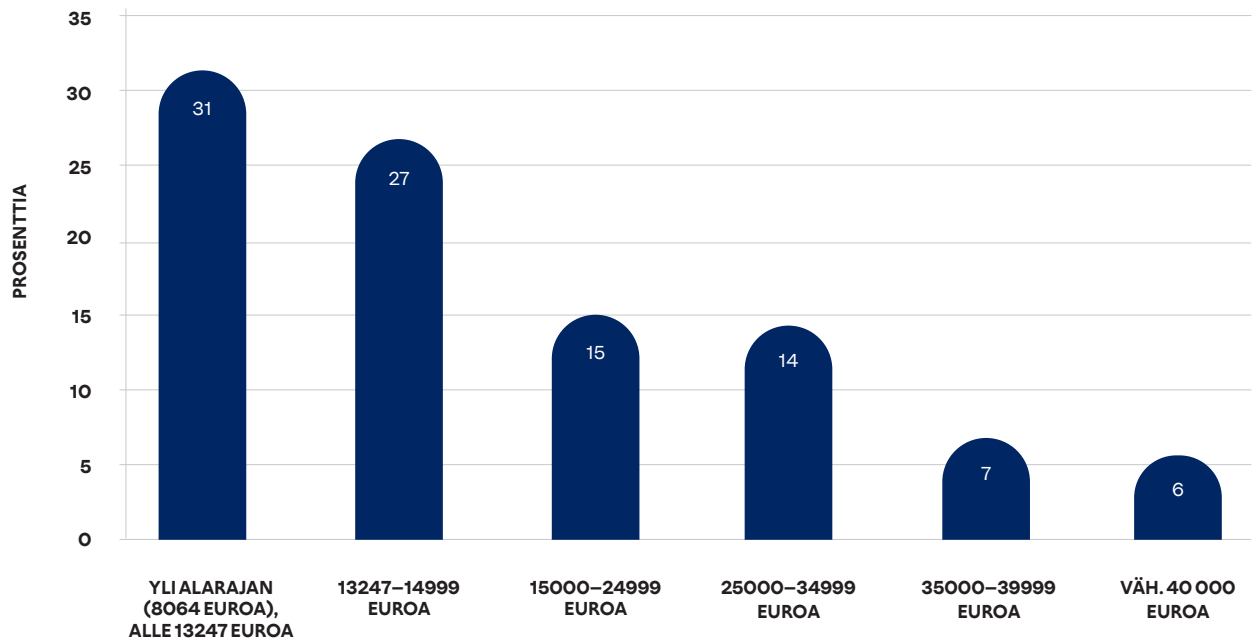
Noin 27 prosentilla YEL-työtulo oli vähintään 13 247 euroa, mutta alle 15 000 euroa, seitsemällä prosentilla 15 000-19 999 euroa, 15 prosentilla 20 000-24 999 euroa, 14 prosentilla 25 000-34 999 ja vain 13 prosentilla vähintään 35 000 euroa. Yrittäjiltä tiedusteltiin myös, mikä olisi heidän työtulonsa oikea taso. Oikeiden YEL-työtulojen keskiarvo 39 766 euroa ja mediaani 35 000 euroa. Summat olivat selvästi suurempia kuin vuotta aiemmin, jolloin oikeiden työtulojen keskiarvoksi ilmoitettiin 29 782 euroa ja mediaaniksi 27 500 euroa.

Todelliset työtulot näyttävät olevan siis paljon suuremmat kuin YEL-vakuuttamisen pohjana olevat ilmoitetut työtulot (Kuvio 43). Käytännössä lähes kaksi kolmasosaa vastaajista oli alimitoittanut ilmoitetut työtulonsa ja vain kolmasosalla ne olivat vähintään todellisten tulojen tasolla. Tämä kuvastaa sitä yleisesti tunnettua asiaa, että monet yrittäjät kaikilla toimialoilla alimitoittavat YEL-maksujen pohjana olevia työtuloja. YEL-tulot on voinut määritellä vuosia sitten, eikä niihin sen jälkeen ole kiinnitetty huomiota. Lisäksi syynä voi olla, että tällä tavoin säästetään YEL-maksuissa.

Etenkin yksinyrittäjien yritystoiminnassa liikevaihdon ja sitä kautta yrittäjien verotettavien tulojen vuosittaiset vaihtelut voivat olla suuria. Siksi YEL-työtulojen jatkuva muuttaminen oikeaa tulotasoa vastaavaksi on hankalaa, jos tulovirta ei ole tasaista tai suhdanne- ja sesonkivaihtelut suuria. Osa yrittäjistä maksaa minimitason YEL-eläkemaksuja vain siksi, että se on pakollista. He ovat voineet turvata oman sosiaali- tai eläketurvansa muulla tavoin ja kokevat lakisääteiset maksut turhina kuluerinä. Myös luottamus koko eläketurvajärjestelmää on joillakin yrittäjillä heikkoa.⁴⁰

Kuvio 42

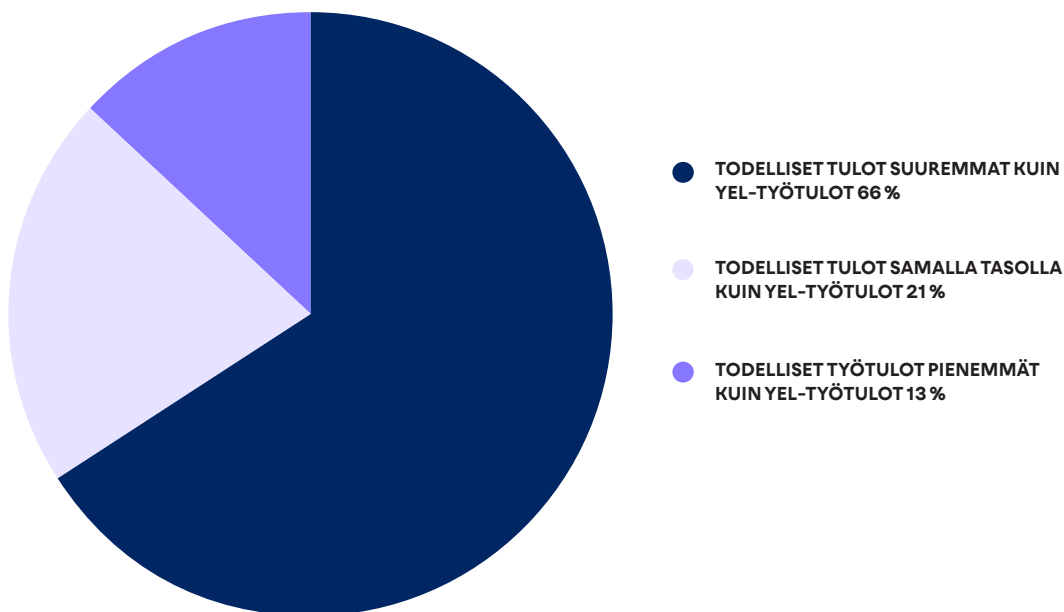
Ornamon kyselyyn vastanneiden yrittäjien ilmoittamat YEL-vakuutusmaksun pohjan olevan työtulot tammikuussa 2022, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinatutkimus 2022).

⁴⁰ Epidemialähtöisissä tilanteissa olisi ollut luultavasti viisaampaa ja tasa-arvoisempaa turvata yrittäjien asemaa määräämällä YEL-vakuutusmaksujen alennuksilla samalla sosiaaliturvatasolla sekä yrittäjävähennyksen väliaikaisilla korotuksilla kuin jakaa avustusluonteista rahaa, josta on syntynyt lisäksi hallinnollisia kustannuksia.

Kuvio 43

Ornamon kyselyyn vastanneiden yrittäjien näkemys YEL-vakuutusmaksun pohjan olevan työtulon suhteessa todellisiin tuloihin tammikuussa 2022, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinatutkimus 2022).

Vapaaehtoiset vakuutukset

Ornamon vuosien 2021-22 kyselyt osoittavat, että alan yrittäjillä on paljon vapaaehtoisia vakuutuksia. Yleisin oli henkilövahinkoja korvaava tapaturmavakuutus, joka löytyi 80 prosentilla kysymykseen vastanneista. Sen jälkeen tulevat erilaiset vastuuvakuutukset, kuten toiminnan vastuuvakuutus, jonka oli ottanut 56 prosenttia ja oikeusturvavakuutus, jonka oli 47 prosenttia kysymykseen vastanneista yrittäjistä. Konsulttivuovakuutus oli 37 prosentilla ja tuotevastuuvakuutus oli 13 prosentilla kysymykseen vastanneista. Muut vastuuvakuutukset olivat harvinaisempia (Kuvio 44).

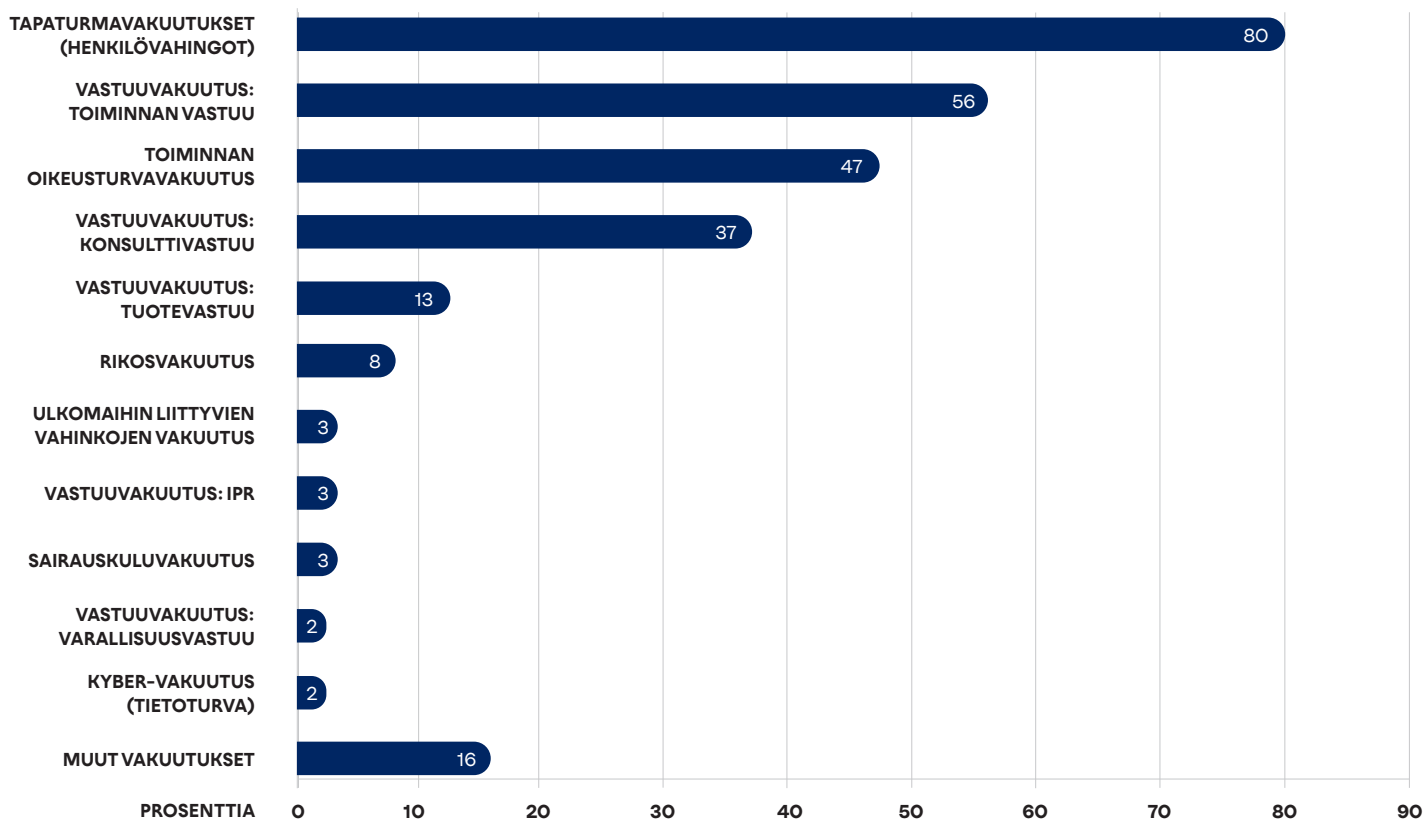
Etenkin toiminnan vastuuvakuutus on yrittäjien perusvakuutus, joka korvaa yrityksen toiminnasta aiheutuneet henkilö- ja esinevahingot. Oikeusturvavakuutuksella ja osaltaan myös IPR-vakuutuksella voidaan varautua korkeisiin oikeudenkäyntikuluihin tilanteissa, jolloin on välttämätöntä turvautua juristin apuun esimerkiksi riita-asioissa. Konsulttivuovakuutus voi olla tarpeen suunnittelu- ja toteutustöiden (sisustussuunnittelu- sekä arkkitehtitoimisto, yms.), jonka laatimien suunnitelmien pohjalta asiakkaat toteuttavat hankkeitaan.

Rikosvakuutuksen oli ottanut kahdeksan prosenttia vastanneista. Kybervakuutus oli parilla prosentilla. Kybervakuutus (tietoturvakvakuutus) voi tarjota korvausten lisäksi nopeaa asiantuntija-apua, jos yritys joutuu tietomurron tai palvelunestohyökkäyksen kohteeksi. Kybervakuutus on vahinkovakuutustyyppi, jonka merkitys kasvaa tulevaisuudessa. Syynä on, että entistä digitaalisemmassa maailmassa tietoturvatilanteet koskettavat tavalla tai toisella kaikkia yrityksiä ja yrittäjiä, jotka hyödyntävät tietotekniikkaa ja joilla on sähköisessä muodossa olevia rekisteritietoja.⁴¹

⁴¹ Toisaalta voidaan todeta, että mikroyrityksissä yrittäjien on vaikea hahmottaa kokonaiskuvaa, millaisia vakuutuksia on olemassa, ja mitkä olisivat oman toiminnan turvaksi parhaiten sopivat vakuutus tuotteet. Osa vakuutuksista jää ottamatta niiden kalliiden vakuutusmaksujen vuoksi. Näissä asioissa Ornamo saattaisi toimia antamalla asiantuntija-apua tai kilpailuttamalla vakuutus tuotteita ja tarjoamalla niitä jäsenetuina jäsenistölleen.

Kuvio 44

Ornamon kyselyyn vastanneiden yrittäjien ja yritysten yleisimmät vapaaehtoiset vakuutukset alkuvuonna 2022, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinatutkimus 2022).

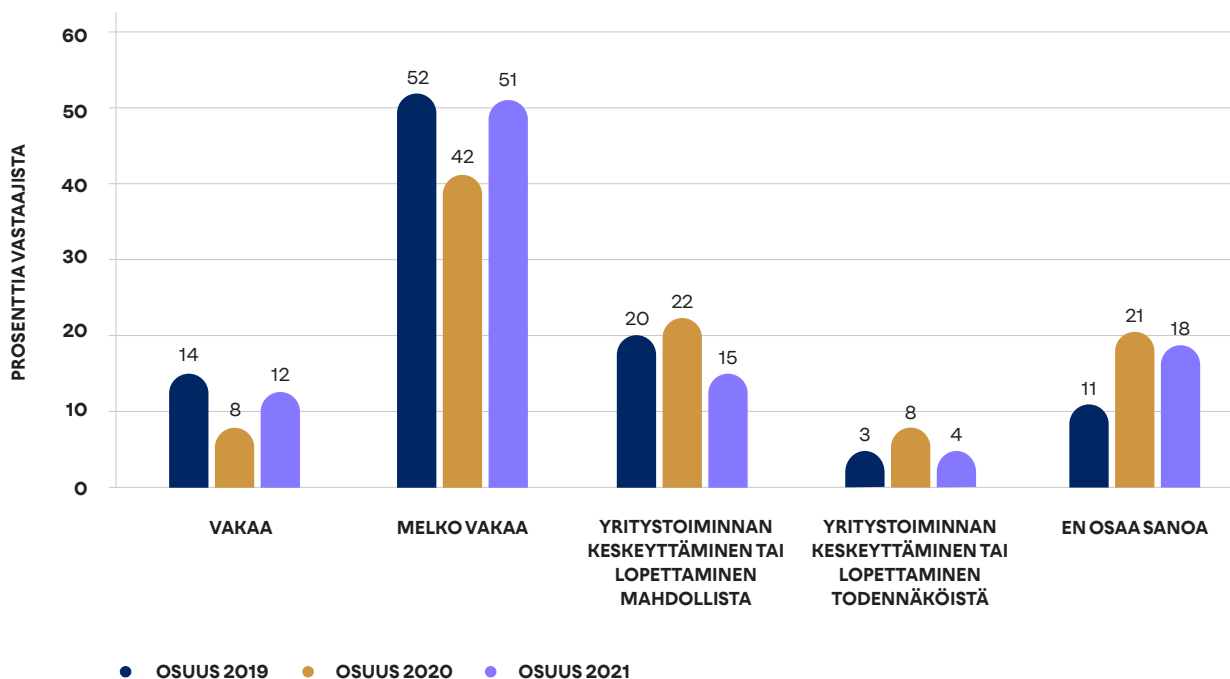
5.4

Yrittäjien tulevaisuuden näkymiä

Työmarkkinakyselyn mukaan 63 prosenttia muotoilualan yrittäjistä koki, että yritystoiminta on vakaalla tai melko vakaalla pohjalla (Kuvio 45). Osuus oli 13 prosenttiyksikköä suurempi kuin vuotta aiemmin. Vastaavasti enää 19 prosenttia ilmoitti, että toiminnan keskeyttäminen tai lopettaminen voi olla mahdollista,

Kuvio 45

Ornamon kyselyyn vastanneiden yrittäjien näkemys työnsä varmuudesta lähitulevaisuudessa vuosina 2019-21, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinatutkimukset 2020-22).

kun osuus vuosi sitten oli 30 prosenttia. Lähes viidennes yrittäjistä ei osannut vastata kysymykseen, mikä kieli määrätystä epävarmuudesta ja usvaisesta tulevaisuudenkuvasta. Tosin myös näiden yrittäjien osuus väheni edellisestä vuodesta.

Toisaalta vain 46 prosenttia oli vuonna 2021 tyytyväinen toimeentuloonsa.⁴² Heistäkin 18 prosenttiyksikköä kertoi työmäärän olevan kohtuuttoman suuri palkkiotasoon verrattuna. Osuus oli kahdeksan prosenttiyksikköä suurempi kuin pari vuotta aiemmin. Loput 54 prosenttia oli eri tavalla tyytymätön toimeentuloonsa. Syinä voi olla lähtökohtaisesti alhainen palkkiotaso, vaikka töitä olisikin tai sitten se, että töitä ei ollut riittävästi tarjolla. (Taulukko 8). Alhainen palkkiotaso, joka ei ole riittävä elämiseen ja toimeentuloon, pakottaa myös sivutöiden tekemiseen.

Taulukko 8

Ornamon kyselyyn vastanneiden yrittäjien tyytyväisyys toimeentuloonsa loppuvuonna 2019, 2020 ja 2021, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinatutkimukset 2020–2022).

	Yrittäjät 2021, %	Yrittäjät 2020, %	Yrittäjät 2019, %
Kyllä, täysin tyytyväinen	27,5	24,5	36,9
Kyllä, mutta työn määrä on kohtuuton palkkiotasoon nähden	18,3	20,8	10,7
Ei, töitä ei ole riittävästi	23,7	24,5	23,7
Ei, palkkiotaso ei ole riittävä	16,0	18,9	22,1
Ei, joutuu tekemäärän muita töitä tullakseen toimeen	14,5	11,3	6,6
YHTEENSÄ	100,0	100,0	100,0

Yrittäjien hyvinvointi ja perusvalmiudet

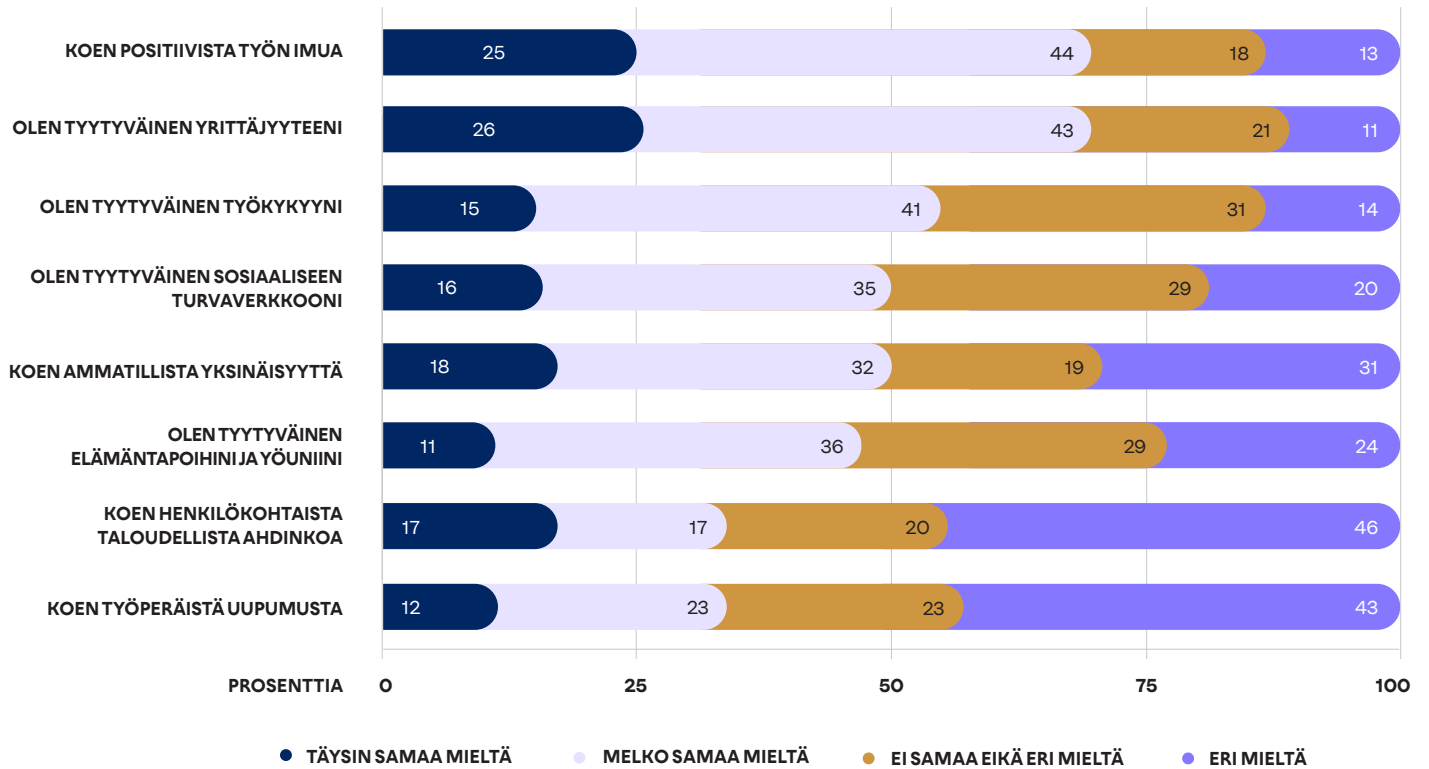
Lähes 70 prosenttia työmarkkinakyselyyn vastanneista yrittäjistä kokee myönteistä työn imua ja on tyytyväinen yrittäjyyteen. Toisaalta melkein puolet vastanneista on kokenut henkilökohtaista taloudellista ahdinkoa ja yli 40 prosentilla on esiintynyt työperäistä uupumusta. Nämä ilmiöt ovat jossain määrin yleistyneet viime vuosina. Taustatekijöitä voivat olla töiden vähyys ja palkkiotason alhaisuus, jonka vuoksi työpäivät ja -viikot ovat venyneet pitkiksi. Vajaalla kolmanneksella on esiintynyt ammatillista yksinäisyyttä, mikä voi olla tavallista yksinyrittäjyydessä (Kuvio 46).

Toisaalta kaksi kolmasosaa yrittäjistä ilmoitti, että heillä tai heidän omistamallaan yrityksellä on kyky sopeutua muuttuviin olosuhteisiin. Tämä kertoo mikroyritysten ketteryydestä markkinoilla sekä yrittäjien hyvästä itseluottamuksesta. Yrittäjien perusvalmiuksissa voisi olla kuitenkin parantamisen varaa tai yrittäjät tarvitsevat niihin ulkopuolista apua, kun puhutaan myynti-, markkinointi- tai talousosaamisesta. Tosin yritystoiminta ei ole kaikilla tavoitteellista, mikä voi johtua alan erityisluonteesta, yrittäjyyden motiiveista tai sivutoimisuudesta (Kuvio 47).

⁴² Yrittäjät nostavat suunnittelupalkkiot yrityksistään palkkana, yksityisottoina, osinkoina ja luontoisetuja yrityksen yritysmuodosta riippuen. Vain yhtiömuotoisissa yrityksissä yrittäjät voivat nostaa palkkaa yrityksistään. Yrittäjät maksavat palkkaa itselleen osakeyhtiöissä, mitä täydentävät luontoisedut ja osingot. Palkanmaksu on mahdollista myös henkilöyhtiöissä (avoin ja kommandiittiyhtiö), joskin tulot nostetaan usein yksityisottoina. Elinkeinonharjoittajat nostavat tulot vain yksityisottoina ja maksavat verohallinnolle tuloistaan ennakkoveroja.

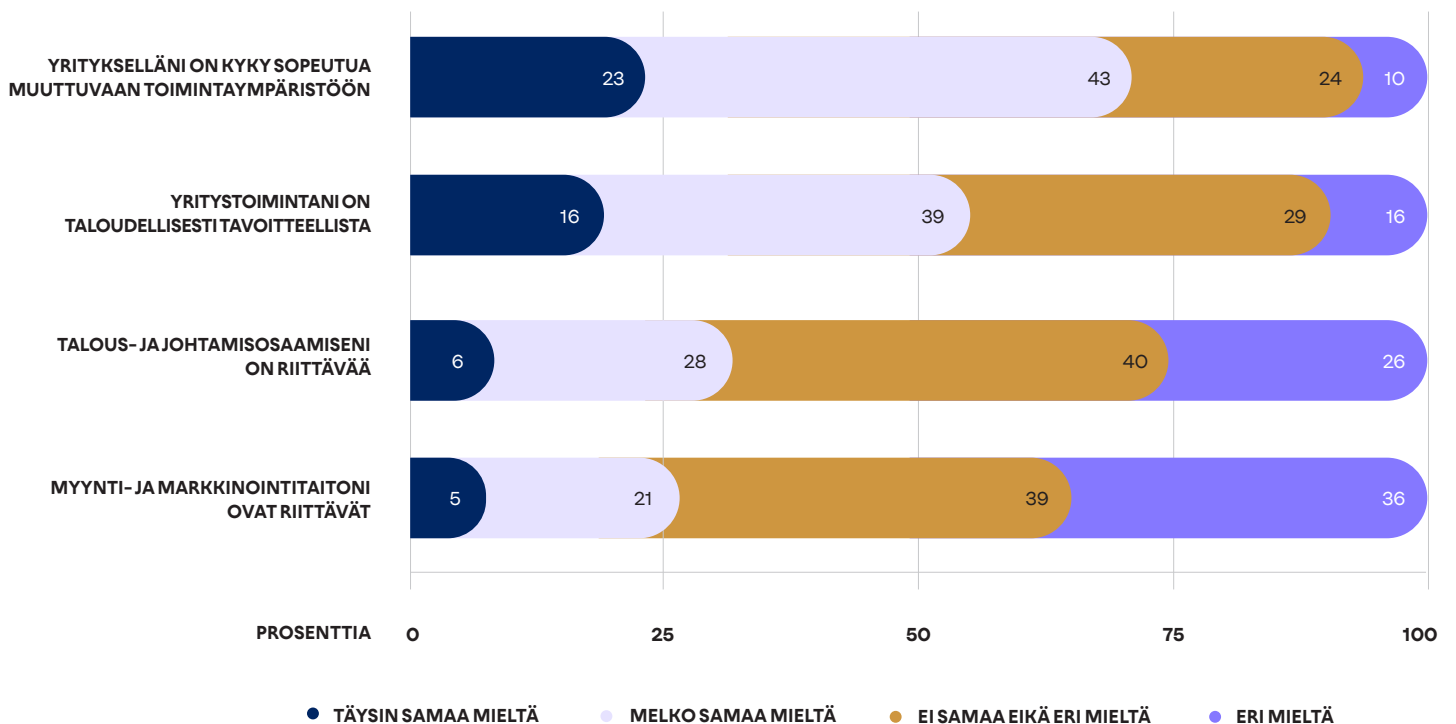
Kuvio 46

Ornamon kyselyyn vastanneiden yrittäjien näkemys hyvinvoinnistaan alkuvuonna 2022, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinatutkimus 2022).

Kuvio 47

Ornamon kyselyyn vastanneiden yrittäjien näkemys kyvystään vastata muuttuviin olosuhteisiin alkuvuonna 2022, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinatutkimus 2022).

Sivutoiminen yrittäjyys

Sivutoimisia yrittäjiä on nykyisin paljon ja ylipäätään osa-aikayrittäjyys on Suomessa varsin yleistä. Sivutoimisia yrityksiä on laskentatavasta riippuen 20-25 prosenttia Suomen kaikista yrityksistä (pl. alkutuotanto) ja toissijaista yrittäjyyttä on lähes kaikilla toimialoilla. Suurinta sivutoimisten yritysten määrä on ammatillisessa ja teknisessä toiminnassa, jossa sivutoimiset yritykset koostuvat mikrokokoisista liike-elämän palveluyrityksistä, jotka toimivat usein liikkeenjohdon konsultoinnissa. Samaan toimialaryhmään kuuluvat myös muotoilutoimistot.

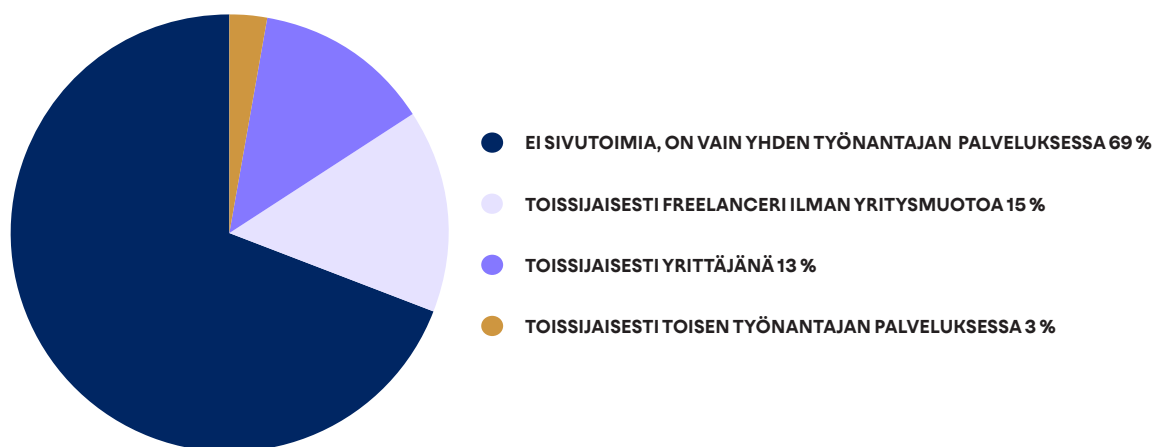
Liike-elämän palvelualoilla on kysymys korkeasti koulutettujen palkansaajien ja työelämässä jatkavien eläkeläisten osa-aikaisesta yritystoiminnasta. Sivutoiminen yrittäjyys voi sopia hyvin erilaisiin elämäntilanteisiin. Joskus kysymys voi olla eräänlaisen mahdollisuus- ja pakkoyrittäjyyden yhdistelmästä, millä voidaan vähentää toimeentuloon liittyvää epävarmuutta. Sivutoimiset yritykset voivat olla myös yhtiömuotoisia tiimiyrityksiä, joiden kautta omistajat kanavoivat satunnaisia sivutulojaan, mikä on edullista ja joustavaa tulonsaajalle ja työn teettäjälle.

Varsinkin eläkeläiset muodostavat kasvavan joukon sivutoimisista yrittäjistä, mikä monipuolistaa yrittäjyyden kuvaa. Eläkkeelle siirtyy suuri määrä henkilöitä, jotka eivät haluaisi vetäytyä kokonaan työmarkkinoilta vaan haluavat jatkaa työtekoa yrittäjänä joustavalla tavalla. Heille yrittäjyys voisi tarjota pehmeän laskun työelämästä vanhuuseläkkeelle. Eläkeläisyrittäjillä on määrättyjä etuja, jotka pienentävät yritystoimintaan liittyviä riskejä. Myös palkkatyöstä työttömäksi jääneelle aiempi sivutoiminen yrittäjyys voisi tarjota nopean tien itsensä työllistämiseksi.

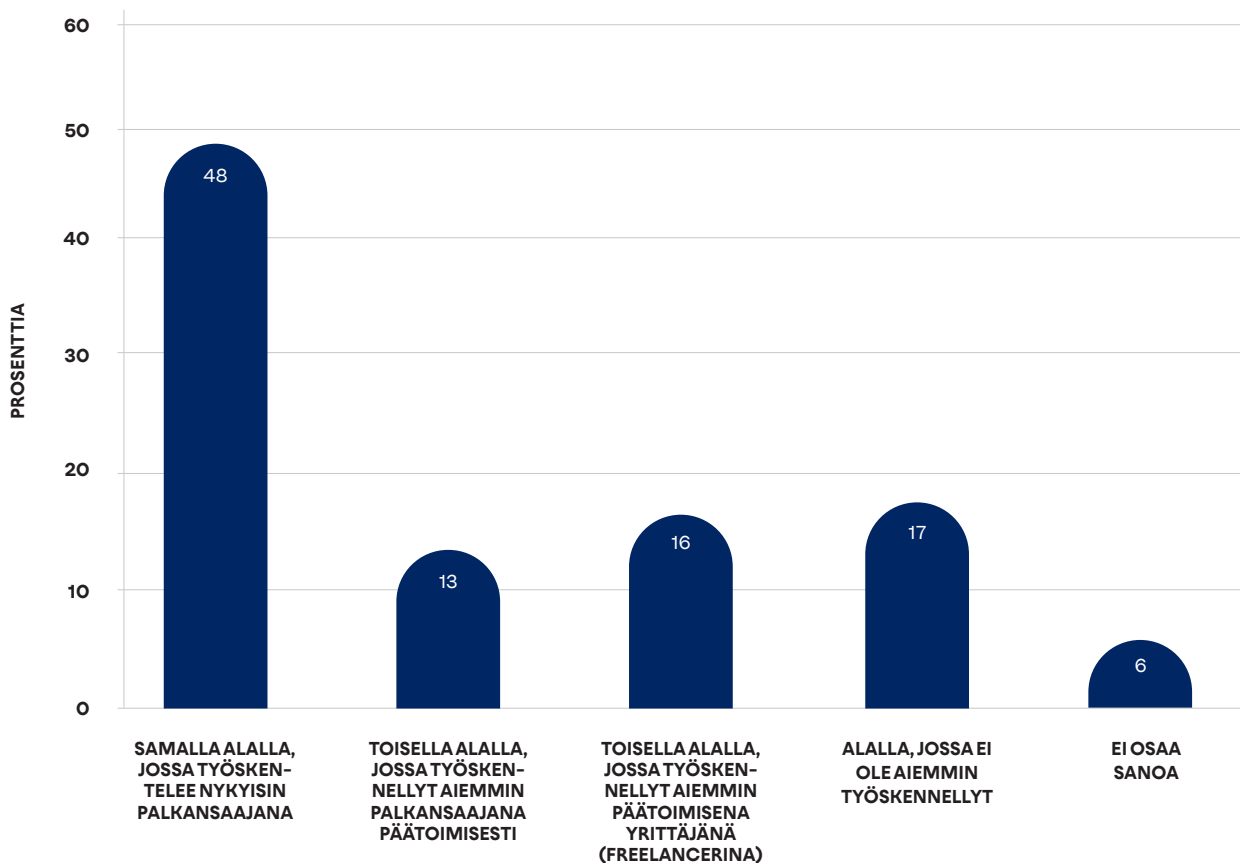
Työmarkkinakyselystä ilmeni, että palkansaajien sivutoimet ovat muotoilualalla tavallisia, sillä 31 prosenttia päätoimisista palkansaajista työskenteli toissijaisesti toisen työnantajan palveluksessa, itsenäisenä yrittäjänä tai freelancerina (Kuvio 48). Pääosa sivutoimista löytyvät samalla alalta, jossa henkilö työskentelee nykyisin palkansaajana. Vajaalla 30 prosentilla sivutyöt koostuvat toiselta toimialalta, jossa henkilö on työskennellyt aiemmin palkansaajana tai yrittäjänä. Uudella toimialalla sivutoimintaa harjoittaa viidennes palkansaajista (Kuvio 49).

Kuvio 48

Ornamon kyselyyn vastanneiden päätoimisten palkansaajien sivutoimet alkuvuonna 2022 (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2022).

⁴³ Vanhuuseläkkeellä olevien yrittäjien ei tarvitse maksaa yrittäjäeläkemaksuja, sillä vakuuttaminen on vapaaehtoista. Yritystoiminnasta saadut tulot eivät myöskään vaikuta vanhuuseläkkeen saantiin ja määrään.

Sivutöiden taustatekijät

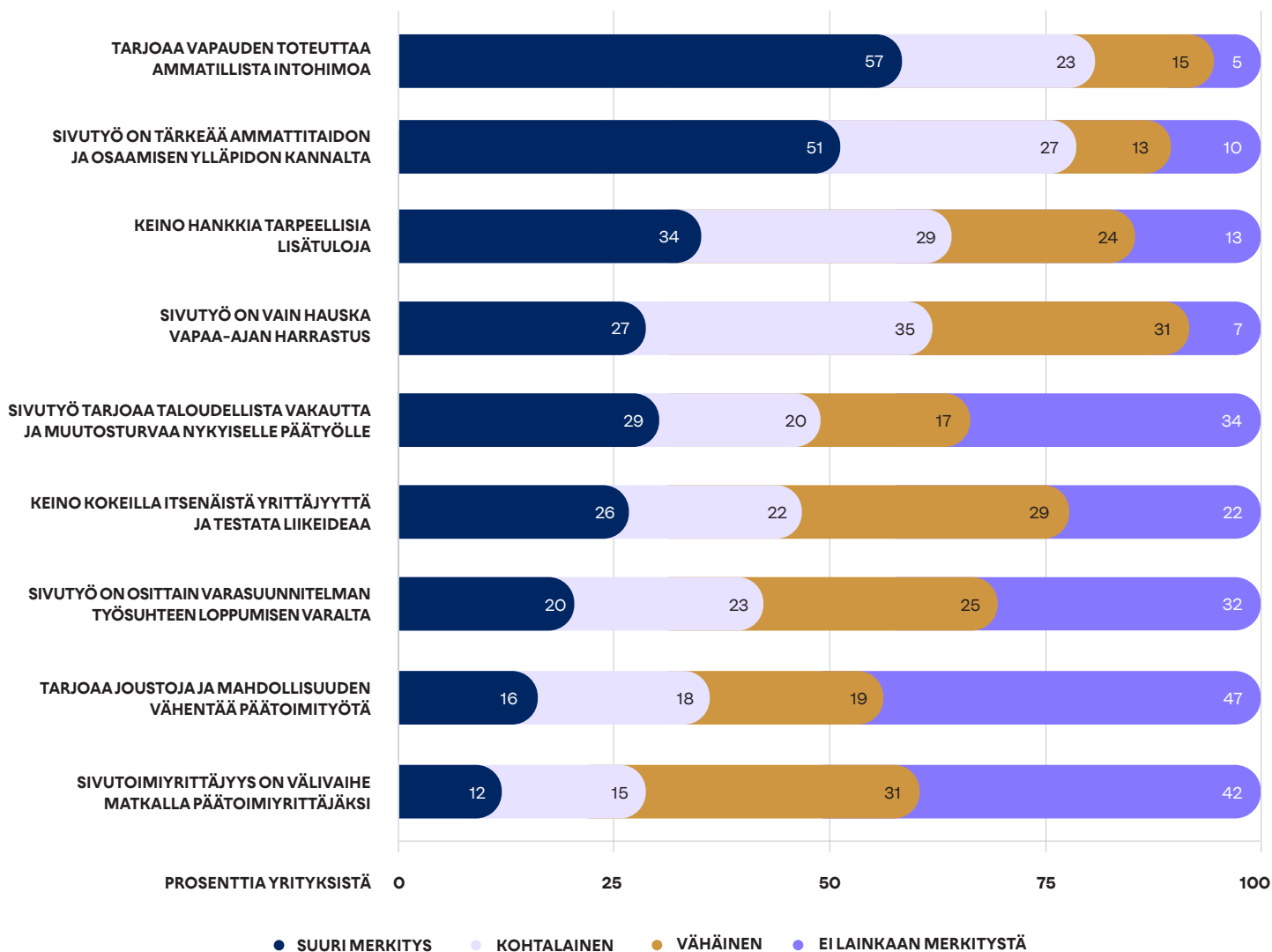
Sivutöiden tekemisen tärkein motiivi syntyy siitä, että ne tarjoavat vapauden toteuttaa ammatillisia intohimoja, luovuutta ja hyödyntää ammattitaitoa laajemmin kuin päätyössä on mahdollista (Kuvio 50). Sivutoimien avulla voidaan toteuttaa projekteja, joita nykyisessä palkkatyössä ei pääse kokeilemaan. Ne saattavat myös tukea päätyötä. Lähes yhtä tärkeänä pidetään sitä, että sivutyöt tukevat ammattitaidon ja osaamisen ylläpitoa. Oma sivutoiminen yritys mahdollistaa esimerkiksi oman muotoilun toteuttamisen tai toiminnan alalla, joka vastaa paremmin henkilön saamaa koulutusta.

Noin 48 prosentille vastaajista sivutyöt ovat keino kokeilla itsenäistä yrittäjyyttä ja testata omaa liikeideaa, joskin vain runsaalle neljännekselle vastaajista sivutoiminen yrittäjyys on suunnitelmallinen välivaihe matkalla päätoimiyrittäjäksi. Usein on kysymys myös harrastuksesta. Toisaalta 37 prosenttia sivutyöntekijöistä totesi, että sivutyöstä voisi tulla päätoimi jossain vaiheessa työuraa, mutta ei kovin nopeasti. Ilmiö on merkki työelämän muutoksesta, missä palkkatyö, perinteinen yrittäjyys, kevytyrittäjyys ja alustatalous voivat vaihdella työuran aikana.

Arviolta 43 prosentille sivutyöt ovat osittain varasuunnitelman pääasiallisen työsuhteen loppumisen varalta ja 63 prosentille vastaajista sivutöillä on ainakin jotain taloudellista merkitystä, sillä ne ovat keino hankkia tarpeellisia lisätuloja. Siten sivutyöt tarjoavat taloudellista vakautta ja muutosturvaa nykyiselle päätyölle palkansaajana. Palkansaajien kokonaistuloihin suhteutettuna sivutoista saaduilla tuloilla on loppujen lopuksi silti vähäinen merkitys. Vain neljälletoista prosentilla sivutoista saadut tulot muodostavat vähintään 20 prosenttia kokonaistuloista (Kuvio 53).

Kuvio 50

Sivutöiden tekemisen merkitys ja motiivit Ornamon kyselyyn vastanneiden päätoimisten palkansaajien keskuudessa alkuvuonna 2022 (pl. en osaa sanoa vastanneet) (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2022).

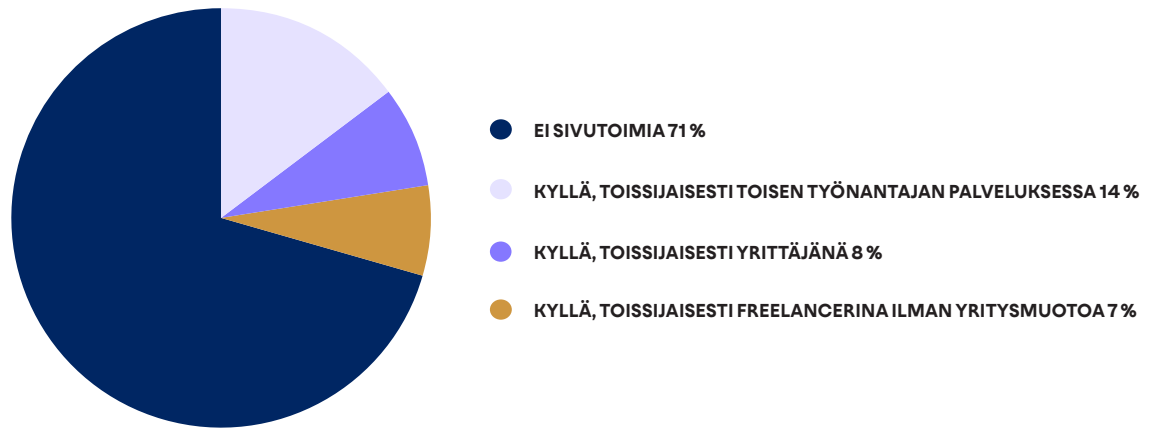
Yrittäjien sivutoimet

Ornamon kyselyjen mukaan 30 prosentilla päätoimisia yrittäjiä on jokin sivutoimi. Toisin sanoen sivutoimet ovat yrittäjillä lähes yhtä yleisiä kuin muotoilualan palkansaajilla. Heistä 15 prosenttiyksikköä työskentelee toisen palveluksessa palkansaajia. 15 prosenttiyksiköllä on sen sijaan toinen yritys tai he toimivat freelancereina (palkkiolaskutuksella) ilman yritysmuotoa. Sivutoimet saattavat olla myös yrittäjille tärkeitä ammatitaidon ja osaamisen ylläpidon kannalta, ja ne voivat tarjota vapauden toteuttaa ammatillisia intohimoa laajemmin kuin pelkästään päätyössä.

Sivutoita tehneiden yrittäjien näkemykset eroavat palkansaajien näkemyksistä kuitenkin siinä, että sivutoimet ovat yrittäjille tarpeellisempi keino hankkia lisätuloja kuin sivutoita tehneille palkansaajille keskimäärin. Tämä ilmenee kyselystä siten, että 44 prosentille sivutyötä tehneistä yrittäjistä sivutoimet ovat tarjonneet suuresti taloudellista vakautta ja muutosturvaa. Sivutoita tehneistä palkansaajista tätä mieltä oli ainoastaan 29 prosenttia kyselyyn vastanneista. Lisäksi sivutöiden osuus yrittäjien kokonaistuloista on suurempi kuin sivutoita tehneillä palkansaajilla (Kuvio 53).

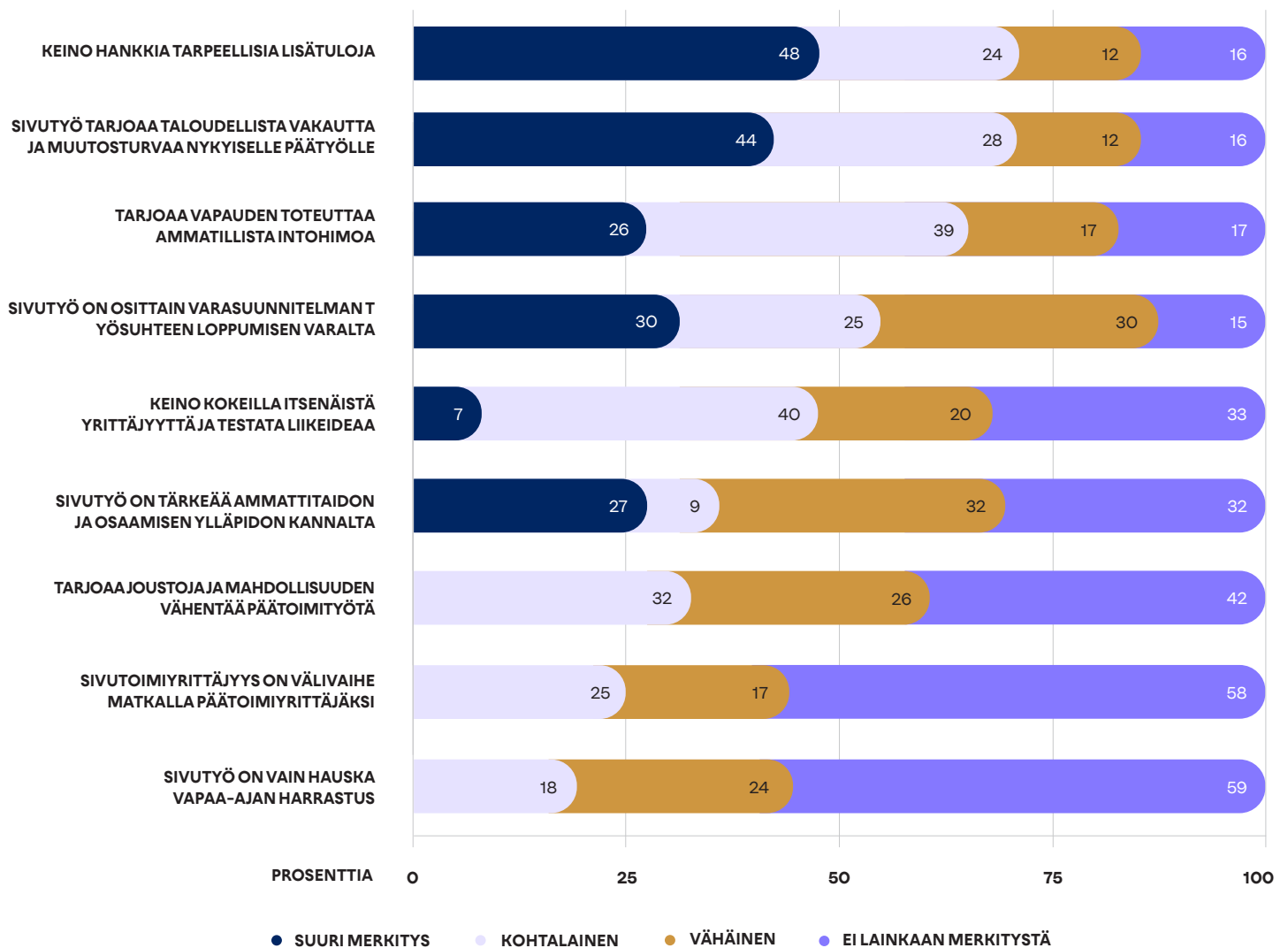
Kuvio 51

Ornamon kyselyyn vastanneiden päätoimisten palkansaajien sivutoimet alkuvuonna 2022 (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2022).

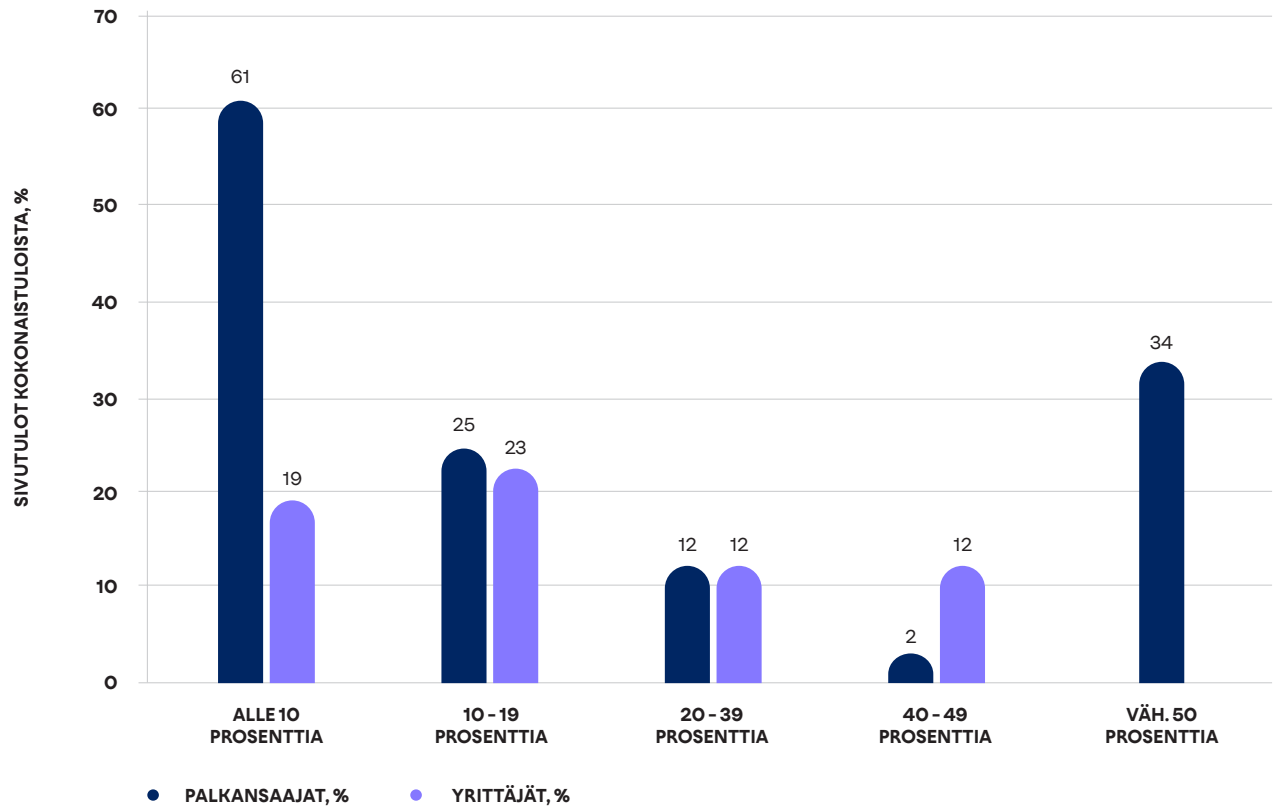
Kuvio 52

Sivutoiden tekemisen merkitys ja motiivit Ornamon kyselyyn vastanneiden päätoimisten yrittäjien keskuudessa alkuvuonna 2022 (pl. en osaa sanoa vastanneet) (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2022).

Kuvio 53

Ornamon kyselyyn vastanneiden palkansaaajien ja yrittäjien toissijaisten tulolähteiden osuus kokonaisvuosiansioista 2021, prosenttia sivutuloja saaneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2022).

6. Toiminta freelancerina ja taiteilijana

Työmarkkinakyselyyn vastanneista vain yhdeksän henkilöä ilmoitti olevansa päätoiminen freelancer, mutta sivutoimiset freelancerit (35 henkilöä) nostavat määrän yhdeksään prosenttiin vastanneiden kokonaismäärästä. Freelancer-toimintaa harjoittavien tulot ovat yleensä hyvin pieniä. Pieniä tuloja selittävät töiden satunnaisuus ja vähäinen määrä sekä alhainen laskutustaso. Ne freelancerit, joiden toiminta on suurempaa, harjoittavat ammattiaan tavallisesti yritysmuotoisesti. Siksi heidät rinnastetaan tässä raportissa yrittäjiin.

Päätoimisesti itsenäisinä taitelijoina toimivia oli vain kaksi prosenttia (9 henkilöä) työmarkkinakyselyyn osallistuneista. Korkeasta muodollisesta koulutuksestaan huolimatta taiteilijoiden kokonaisansioden keskiarvo oli vain 1 700 euroa kuu-kaudessa. Tärkeimmät tulonlähteet ovat tulot teosmyynnistä ja apurahat, joita täydennetään erilaisilla sivutuloilla. Pääosa kyselyyn vastanneista taitelijoista piti kuitenkin työmääränsä joko kohtuuttoman suhteessa tuloihin tai palkkiotasoa riittämättömänä.

6.1

Freelancerit

Muotoilualan freelancerit⁴⁴ ovat ilman pysyvää työsuhdetta työskenteleviä henkilöitä, joilla on yksi tai useampia työnantajia. Freelancer voi toimia yrittäjänä, työntekijänä tai hän voi saada työkorvauksia olematta yrittäjä tai työsuhhteessa. Yhteistä erilaisille freelancer-työn muodoille on työtehtävien tilapäisyys ja freelancerin mahdollisuus itse melko vapaasti tehdä töitä eri toimeksiantajille. Freelancer-työ mahdollistaa työn tarjoajalle joustavuutta: työsuorituksia voidaan ostaa freelancerilta tarpeen mukaan ilman sitoutumista säännölliseen palkanmaksuun.⁴⁵

Jos työtä tehdään työsuhhteessa, freelancerin työnantajan on noudatettava työlainsäädäntöä, hoidettava ennakonpidätykset ja sosiaaliturva- ja vakuutusmaksut, kuten maksettava freelancerin eläkevakuutusmaksut. Työsuhteen tunnusmerkkeihin kuuluu se, että työntekijä sitoutuu tekemään työsopimuksella henkilökohtaisesti työnantajan lukuun tämän johdon ja valvonnan alaisena palkkaa tai muuta vastiketta. Jos työnantaja ei valvo työsuoritusta millään lailla ja ainoastaan hyväksyy tai hylkää valmiin työsuorituksen, kysymys ei ole työsuhhteesta vaan toimeksiantosuhteesta.⁴⁶

Jos kysymys ei ole työsuhhteesta eikä freelancer ole perustanut yritystä, työn tarjoaja voi maksaa työkorvauksen, josta suoritetaan ennakonpidätykset, kuten taval- lisesta palkasta. Toimeksiantajan ei tarvitse maksaa kuitenkaan sosiaaliturva- ja sosiaalivakuutusmaksuja. Edellytyksenä on, että työsuhteen tunnusmerkit työn johdon ja valvonnan osalta eivät täyty. Työkorvauksien saajien asema on samanlainen kuin yrittäjillä. He voivat joutua rekisteröitymään arvonlisäverovelvollisiksi tai hankkimaan itselleen YEL-vakuutuksen, jos niitä koskevat edellytykset täyttyvät.

⁴⁴ Sana freelancer on lainattu englannista, jossa se tarkoitti alun perin keskiaikaista palkkasotilasta.

⁴⁵ Lähde: Akavan erityisalat.

⁴⁶ Muihin toimeksiantosuhteen tunnusmerkkeihin kuuluu, että työn suorittajalla on oikeus käyttää apulaista, oikeus ottaa vastaan muita työtehtäviä, oikeus valita työskentelyaika ja -paikka.

Freelancerit voivat toimia verohallinnon ennakkoperintärekisteriin rekisteröitynä yksityisenä elinkeinonharjoittajana (toiminimiyrittäjänä) tai perustaa yhtiömuotoisen yrityksen (avoin yhtiö, kommandiittiyhtiö, osakeyhtiö tai osuuskunta), jos toiminta täyttää elinkeinotoiminnan tunnusmerkit. Verotuksellisesti elinkeinotoiminnan tulosta verotetaan toiminimessä yrittäjän ja henkilöyhtiöissä yhtiömiesten tulona. Lisäksi he voivat saada verotuksessa ylimääräisen vähennyksen veronalaisesta tulostaan. Sitä vastoin osakeyhtiö on itsenäinen verovelvollinen.

Ornamon työmarkkinakyselyyn osallistui vain yhdeksän päätoimisesti ilman yritysmuotoa toimivaa freelanceria tammikuussa 2022. Pienen lukumääränsä vuoksi freelancereita on käsitelty tässä raportissa käytännön syistä yhdessä yrittäjien kanssa. Päätoimisten freelancereiden ohella 31 päätoimista palkansaajaa ja neljä yrittäjää ilmoitti toimivansa sivutoimisesti freelancerina ilman yritysmuotoa, mikä nosti freelancereina toimineiden kokonaismäärän 44 henkilöön, eli yhdeksään prosenttiin kaikista Ornamon kyselyyn vastanneista 480 henkilöistä alkuvuonna 2022.

Suhteellisesti freelancereita on ollut Ornamon kyselyjen piirissä suurin piirtein yhtä paljon viime vuosien aikana eli noin 8-10 prosenttia. Freelancerina toimimisesta saisi kattavamman kuvan, jos pää- ja sivutoimisia freelancereita tarkasteltaisiin yhdessä. Ornamon aiempina vuosina tekemien kyselyjen mukaan näyttää kuitenkin siltä, että ilman yritysmuotoa toimivien freelancereiden toiminta on usein epävarmaa ja tulot pieniä. Pieniä tuloja selittävät töiden vähäinen määrä ja satunnaisuus. Ne, joiden toiminta on vakiintuneempaa, harjoittavat ammattiaan yritysmuotoisesti.

6.2

Toiminta taiteilijana

Muotoilualalla taiteilijana toimiva henkilö on usein muotoilun ammattilainen, joka työskentelee taiteilijana ammattimaisesti, mutta ei aina päätoimisesti. Taustalla on muotoilun ammattikoulutus ja erityinen koulutuksen ja kokemuksen kautta saavutettu asiantuntijuus.

Ornamon vuoden 2022 työmarkkinakyselyssä ainoastaan yhdeksän henkilöä, eli kaksi prosenttia määritteli itsensä ensisijaisesti taiteilijoiksi. Kyselyyn vastanneista neljä oli monialaisia eli he toimivat useammalla kuin yhden tuoteryhmän piirissä (taiteenalalla). Yleisin taiteenala oli tekstiilit, jonka jälkeen tulivat lasi- ja keramiikkatuotteet. Muita taiteenaloja olivat vaatteet, paperit, veistokset ja korut. Vastanneista kuitenkin vain viisi toimi taiteilijana päätoimisesti. Muut harjoittivat ammattiaan sivutoimisesti ja olivat pääasiassa eläkkeellä.

Kyselyyn vastanneista viisi harjoitti toimintaansa yksityisenä elinkeinoharjoittajana. Yritysmuodossa toimivat olivat usein arvonlisäverovelvollisia, joten heidän olisi voinut rinnastaa hyvin myös yrittäjiksi. Toisaalta myös monet kyselyssä yrittäjiksi itsensä luokitelleet eivät ehkä miellä itseään vain yrittäjiksi, vaan lähinnä vapaiksi taiteilijoiksi. Heille yritysmuotoinen toiminta on vain keino kanavoida luovaan toimintaan liittyvät tulot ja menot. Vastaavasti palkansaajien keskuudessa voi olla henkilöitä, jotka voivat luokitella itsensä sivutoimiseksi taiteilijoiksi.

Suomen Taiteilijaseuran viranomaisohjeet ovat taiteilijoiden kohtelun osalta epäselvät, sillä taiteilijat eivät tee pääsääntöisesti työtään työsuhteessa eivätkä he ole välttämättä voittoa tavoittelevia yrittäjiä. Tulokinnanvaraisuuksia sisältyy myös taiteilijoiden eläketurvaan. Suomen Taiteilijaseura on vaatinut taiteilijoiden

⁴⁷ Osakeyhtiö maksaa tuloksestaan yhteisöveroa (20 %) ja voi jakaa omistajilleen palkkatuloa kevyemmin verotettuja osinkoja. Osakeyhtiössä yrittäjät maksavat usein itselleen palkkaa, joka vähentää osakeyhtiön verotettavaa tuloa.

⁴⁸ Kyselyyn vastanneista seitsemän oli myös Kuvasto ry:n (Visuaalisen alan taiteilijoiden tekijänoikeusyhdistys) jäsen.

eläketurvan siirtämistä yrittäjäeläkelaki YEL:in mukaisesta vakuuttamisesta maatalousyrittäjien eläkelaki MyEL:in mukaiseen järjestelmään, jossa apurahatyökentely on jo vakuutettu. Lisäksi ongelmia on lisännyt taideostojen erilainen arvonlisäverotus.

Kyselyyn osallistuneista vain yhdellä oli YEL-vakuutus. Neljä oli apurahojen saajana vakuutettu MyEL:ssa ja lopuilla tulot elinkeinotoiminnasta olivat jääneet alle pakollisen YEL-vakuuttamisen alarajan. Keskimääräiset kokonaiskuukausiansiot olivat 1 700 euroa. Ansiotasot olivat pysyneet ennallaan viidellä henkilöllä. Kolmella ansiot olivat nousseet ja yhdellä aleneet. Suhteellisen alhaista ansiotasoa osoittaa, että laskutustaso oli lähes kaikilla alle 50 euroa tunnilta ja sivutoiminnan tekeminen on usein välttämätöntä. Ansiotasossa on tietysti suurta vaihtelua taiteilijoiden välillä.

Taiteilijoiden tulot koostuvat pääosin teosmyynistä, apurahoista ja tekijänoikeuskorvauksista. Osa taiteilijoista paikkaa toimeentuloonsa syntyviä aukkoja palkkatöillä. Ornamon kyselyyn vastanneista viidellä olikin toissijainen palkkatyösuhte. Varsinkin opetustyöt voivat olla monille taiteilijoille tärkeitä, koska varsinaiset tulot taiteilijatoiminnasta jäävät pieniksi. Ornamon kyselyyn vastanneista vain kaksi oli tyytyväinen tilanteeseensa taloudellisesti. Seitsemän vastaajaa piti palkkion tasoa riittämättömänä tai kohtuuttomana työmäärään verrattuna.

Ornamon kyselyihin vastanneiden pienen määrän takia taiteilijoita on käsitelty työmarkkinakatsauksissa lyhyesti.

7. Opiskelijat ja Ornamon jäsenyys

Ornamon kaikista jäsenistä 14 prosenttia on päätoimisia opiskelijoita. Lähes kaikki opiskelijat ovat korkeakouluopiskelijoita, mutta he ovat heterogeeninen ryhmä. Vain runsaat 50 prosenttia opiskelee ensimmäistä korkeakoulututkintoaan, sillä muilla opiskelijoilla oli jo yksi alempi tai ylempi korkeakoulututkinto. Runsas 50 prosenttia opiskelijoista työskentelee sivutoimisesti palkansaajina ja kymmenen prosenttia toimii yrittäjänä.

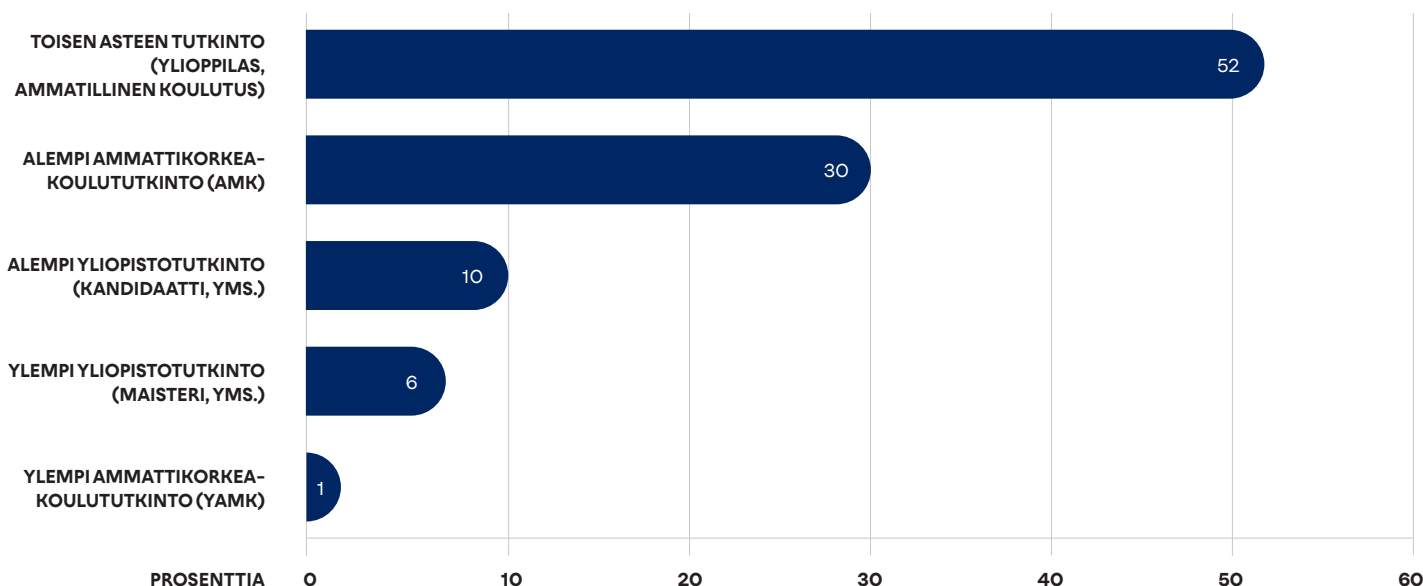
Opiskelijat toivovat Ornamolta eniten työnhakuun, harjoittelupaikkojen, uraneuvontaan ja ylipäätään alan työelämään sisälle pääsemiseen liittyvää neuvonta-apua ja palvelua. Toisena tulevat opiskelijoille suunnatut koulutukset, webinaarit ja tapahtumat. Palvelutarjonta tarvitsee kuitenkin asiantuntijoita, josta syntyy liitelle lisäkustannuksia. Toisaalta Ornamossa halutaan lisää opiskelijajäseniä.

Ornamon kustannuksia noin 30 prosenttia katetaan jäsenmaksutuloilla. Ornamon vuosijäsenmaksuja koskevassa keskustelussa on etsitty sopivaa tasoa etenkin opiskelijoiden jäsenmaksuille. Niitä alennettiin 25 euroon vuonna 2022. Opiskelijoiden omat näkemykset sopivasta jäsenmaksujen tasosta vaihtelee 0-60 euron välillä, mutta painotettu keskiarvo on kyselyjen mukaan suunnilleen 29 euroa.

Tässä työmarkkinakatsauksessa on tarkasteltu erityisteemana Ornamo ry:n jäsenkuntaa kuuluvia opiskelijoita. Sen tavoitteina on saada käsitys opiskelijoiden taustaprofiilista, opiskelijoiden hyödyntämistä palveluista sekä sopivasta opiskelijajäsenmaksusta. Yhteensä opiskelijoita koskeviin kysymyksiin saatiin noin 75-80 vastausta. Kyselyyn vastanneista opiskelijoista 52 prosentilla on toisen asteen pohjakoulutus, millä tarkoitetaan ylioppilas- tai ammatillista tutkintoa. 40 prosentilla oli alempi korkeakoulututkinto. Loppuosalla oli ylempi korkeakoulututkinto.

Kuvio 54

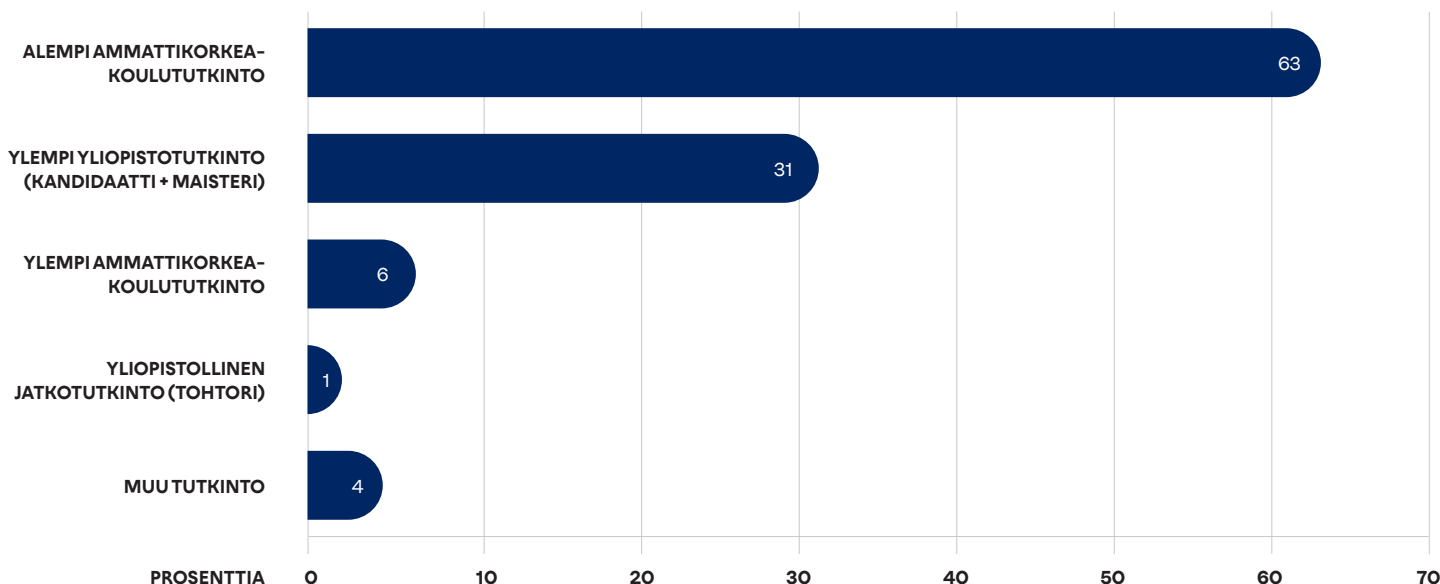
Ornamon opiskelijajäsenten pohjakoulutus alkuvuonna 2022, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamo työvoimamarkkinakysely 2022).

Kaikista kyselyyn vastanneista opiskelijoista 63 prosenttia opiskeli ensimmäistä tai toista alemmaa ammattikorkeakoulututkintoa. Ylempää korkeakoulututkintoa opiskeli 37 prosenttia ja yliopistollista jatkotutkintoa yksi prosentti. Neljä prosenttia opiskeli muuta jatkotutkintoa, missä saattoi olla kysymys ammatillisesta jatkotutkinnosta. Ylipäätään lähes kaikki Ornamon jäsenet ovat kuitenkin korkeakoulutettuja. Korkeakoulutetut jakaantuvat edelleen suhteellisen tasaisesti alemman korkeakoulututkinnon ja ylempään korkeakoulututkinnon suorittaneisiin jäseniin.

Kuvio 55

Ornamon opiskelijajäsenten tavoitetutkinto tammikuussa 2022, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamo työvoimamarkkinakysely 2022).

Kyselyt paljastavat, että yli 50 prosenttia opiskelijoista on töissä säännöllisesti tai satunnaisesti palkansaajana. Lisäksi runsas kymmenen prosenttia toimii sivutoimisena yrittäjänä. Lähes joka toinen kyselyyn vastannut opiskelija on ollut Ornamon jäsenenä yli kaksi vuotta eli heillä on tuntemusta jäsenyyden eduista ja liiton tarjoamista palveluista. Vastanneista yli 80 prosenttia olikin hyödyntänyt erilaisia palveluja. Yleisimmin on käytetty tai etsitty tietoa koulutuksesta. Toiseksi eniten on haettu työpaikkailmoituksia ja uraneuvontaa. Kolmantena tulevat lakiasian palvelut.

Opiskelijoiden toivomuslistalla tärkeimmiksi nousevat työhakuun, harjoittelupaikkojen löytämiseen, uraneuvontaan ja ylipäätään alan työelämään sisälle pääsemiseen liittyvät asiat. Kyselyssä esitettiin esimerkiksi omaa sivustoa harjoittelupaikoista. Toisena asiakohtana tulevat opiskelijoille suunnatut koulutukset, webinaarit ja tapahtumat. Jotkut ovat toivoneet liitolta tiiviimpää yhteistyötä muotoiluopetusta tarjoavien oppilaitosten kanssa ja esittäytymistä oppilaitoksissa. Myös yrityksen perustamiseen ja rahoitukseen on haluttu kyselyssä neuvonta-apua.

Opiskelijajäsenmaksut ja niiden sopiva taso

Vuoden 2021 lopussa Ornamossa oli noin 2 770 jäsentä, joista opiskelijajäseniä oli runsaat 380 henkilö eli neljätolista prosenttia. Opiskelijajäsenten määrä oli alentunut yhdeksän prosenttia vuosina 2018-21, kun koko jäsenistön määrä oli kasvanut kolmella prosentilla. Liiton jäsenmaksutuotot olivat vuonna 2020 arviolta 346 000 euroa. Ne olivat kasvaneet edellisen kolmen vuoden aikana reaalisesti yksitoista

prosenttia. Euromääräisesti tuottojen kasvu ei ole ollut silti suurta, sillä se vastasi vain yhden asiantuntijan vuosipalkkaa ilman työvoiman sivukuluja.⁴⁹

Ornamon jäsenmaksuja koskevassa keskustelussa on etsitty sopivaa tasoa erityisesti opiskelijoiden jäsenmaksuille. Päätöksenteko vaatisi tietysti tuekseen opiskelijajäsenten omat näkemykset asiasta, jota tämän työvoimakatsauksen taustalähteenä olevassa kyselyssä on haettu. Opiskelijat eivät muodosta kuitenkaan yhtenäistä ryhmää. Ensinnäkin opiskelijajäseniä opiskelee ammattikorkeakoulussa ja yliopistoissa. Toiseksi osa opiskelee ensimmäistä korkeakoulututkintoaan, mutta osa opiskelee oman alansa jatkotutkintoa tai suorittaa toista tutkintoa muotoilualalta.

Kokonaisuudessaan voidaan todeta, että jäsenmaksujen tulisi olla päätoimisille opiskelijoille kohtuullisia. Toisaalta on otettava huomioon, että jäsenmaksuilla liitolla on mahdollista kustantaa helpommin opiskelijoille kohdennettuja palveluja tai ne on sitten kustannettava muilla tuotoilla tai varsinaisten jäsenten vuosimaksuja korottamalla. Ilmainenkaan jäsenyys ei houkuttele, jos jäsenyydestä ei saada mitään henkilökohtaista lisäarvon tuottoa eivätkä huonot kokemukset kannusta liittymään varsinaiseksi jäseneksi, kun opinnot on suoritettu ja siirrytty työelämään.

Ornamossa on päätetty alentaa opiskelijoiden jäsenmaksua 50 eurosta 25 euroon kokeiluluonteisesti vuonna 2022.⁵⁰ Kokopäivätyössä olevalle alan palkansaajalle erotus 25 euroa on varsin pieni summa, mikä vastaa ehkä kahden henkilön kotitalouden yhden päivän ruokalaskua.⁵¹ Sitä vastoin täysipäiväiselle opintorahan ja -lainan varassa olevalle opiskelijalle 25 euroa on ihan erilainen summa kuin 50 euroa. Alennuksen vaikutusta lisää se, että ensimmäisten vuosikurssien opiskelijoille ei kerry välttämättä riittävästi verotettavaa tuloa, josta jäsenmaksun voisi vähentää.

Kyselyjen mukaan sopivan opiskelijajäsenmaksun painotettu keskiarvo olisi noin 29 euroa. Käytännössä opiskelijoiden näkemykset sopivasta jäsenmaksusta hajaavat. Noin 24 prosenttia olisi valmis maksamaan jäsenyydestä 50-60 euroa ja 26 prosenttia 30-40 euroa. Nykyisen 25 euroa tai 20 euron kannalla oli 32 prosenttia vastanneista. Sitä vastoin vain 18 prosenttia oli sitä mieltä, että opiskelijoilta ei tulisi vaatia lainkaan jäsenmaksua. Näkemuserot johtuvat todennäköisesti vastanneiden erilaisesta henkilökohtaisesta tilanteesta ja siitä, onko henkilö työelämässä tai ei.

Opiskelijoiden jäsenmaksujen puolittaminen on silti mielenkiintoinen kokeilu, jota kannattaa analysoida. Karkeasti arvioiden jäsenmaksun halpuuttaminen saattaa alentaa liiton jäsenmaksutuottoja jopa 9 000-10 000 eurolla vuodessa, jos varsinaisten jäsenten maksutuotoissa ei tapahdu muutoksia. Efektiiviset vaikutukset voivat tuottaa toisenlaisen tuloksen, jos kokeilu kasvattaa opiskelijajäsenten määrää. Tosin opiskelijajäsenten määrää ei kasvateta pelkästään jäsenmaksualennoilla. Samanaikaisesti on panostettava liiton tunnettuuteen ja opiskelijoille tarjottaviin palveluihin.

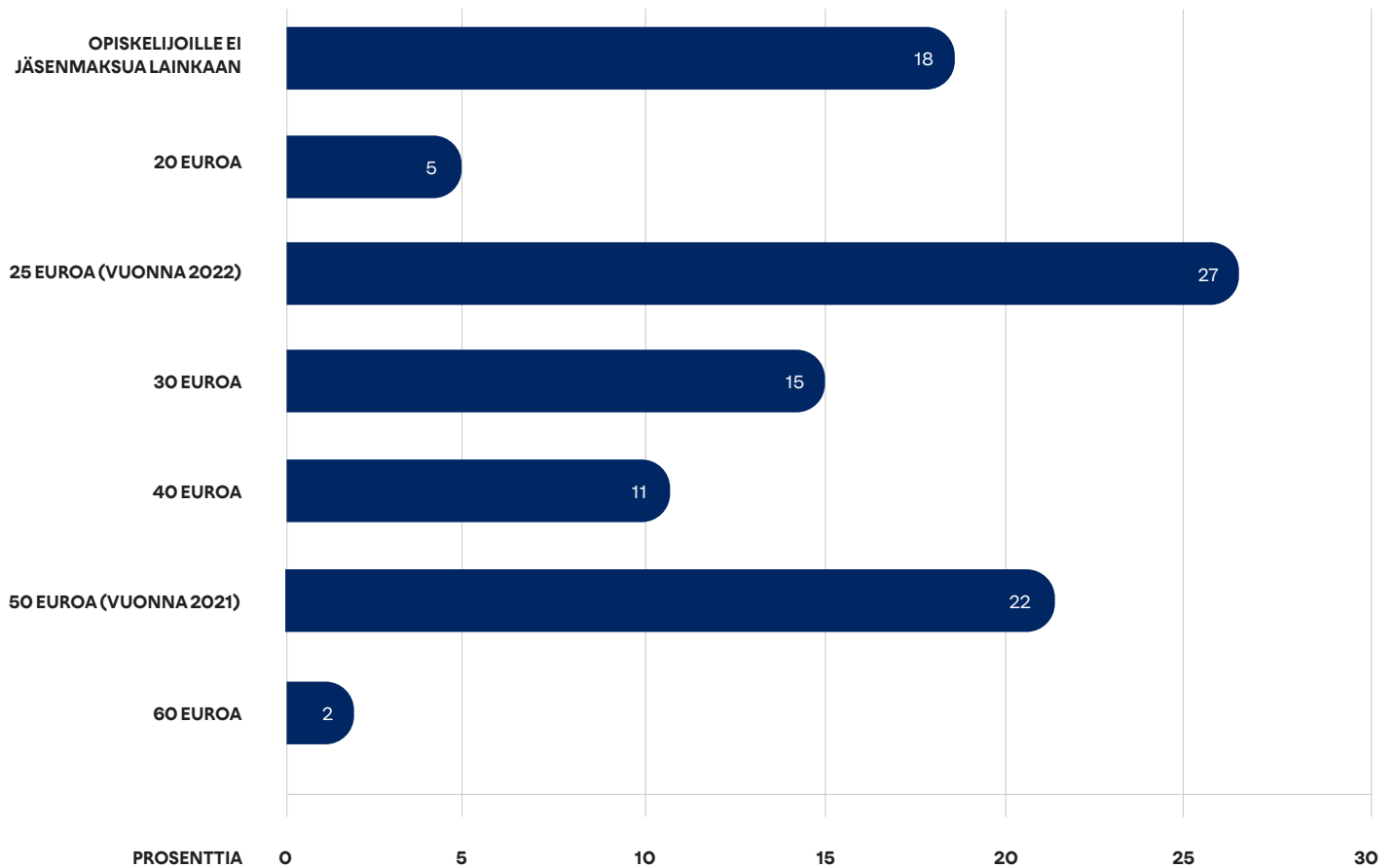
⁴⁹ Jäsenmaksutuottoja ja niiden kehitystä tulisi verrata tietysti liiton tilinpäätöksen mukaisiin kaikkien toimintatuottojen ja -kulojen kehitykseen, mutta näitä tietoja ei ole ollut tässä yhteydessä käytettävissä.

⁵⁰ Varsinaisen jäsenen (ei-opiskelija) vuosijäsenmaksu on 180 euroa (ks. tarkemmat tiedot jäsenmaksuista eri tilanteissa Ornamo verkkosivuilta www.ornamo.fi)

⁵¹ Lisäksi jäsenmaksu on verotuksessa palkansaajalle tulonhankintakustannuksena vähennyskelpoinen.

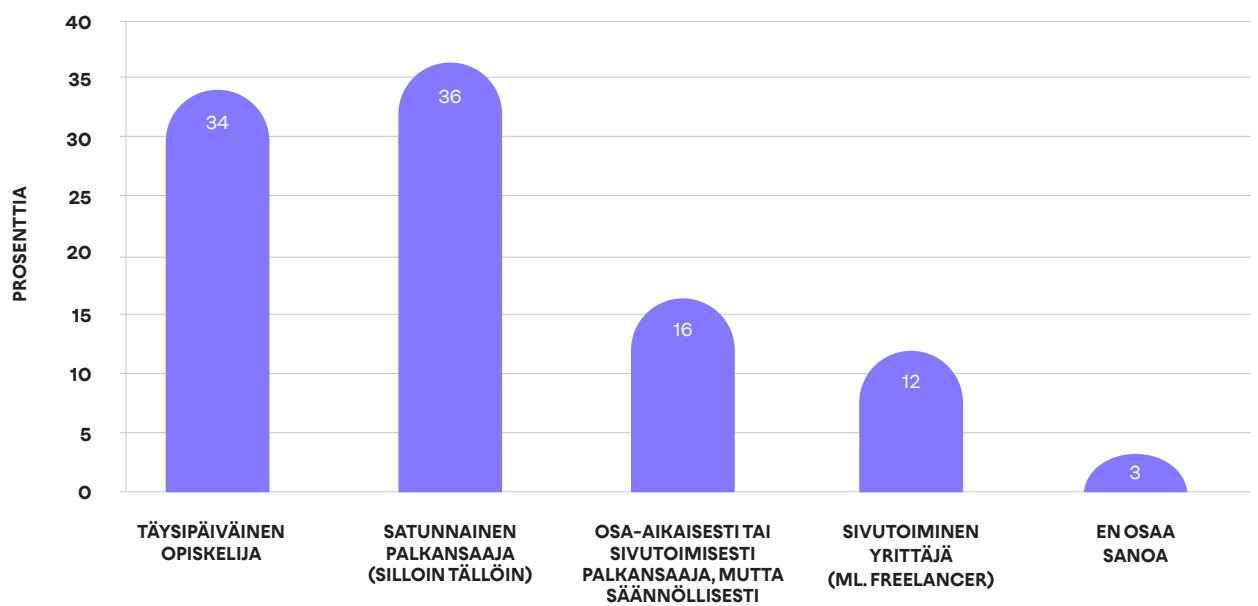
Kuvio 56

Ornamon opiskelijajäsenten näkemykset sopivasta vuosijäsenmaksusta, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamo työvoimamarkkinakysely 2022).

Kuvio 57

Ornamon opiskelijajäsenten työskentely opiskelun ohessa, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamo työvoimamarkkinakysely 2022).

Yhteenveto

Muotoilualan palkansaajat luottamus tulevaisuuteen on vahvistunut, sillä 86 prosenttia alan palkansaajista piti työpaikkansa säilymistä varmana. Lomautuksia ja irtisanomisia pitää mahdollisina tai todennäköisinä enää 14 prosenttia. Käännettä parempaan kuvaa se, että työntekijöitä palkanneita työpaikkoja on enemmän kuin työntekijöitä vähentäneitä työpaikkoja.

Henkilöstöään kasvattaneiden työnantajien osuus olikin noussut viime vuonna samalle tasolle, kun se oli ennen epidemiakriisiä vuonna 2019 ja työntekijöitään vähentäneiden työpaikkojen osuus oli pienentynyt melkein samalle kuin se oli vuonna 2019. Suhdanteiden paraneminen on lisännyt samalla työpaikkojen vaihtuvuutta, millä myönteisiä vaikutuksia koko toimialan kehitykselle.

Työmarkkinakyselyyn vastanneista 15 prosenttia sanoikin harkitsevansa vakavasti työpaikan vaihtoa seuraavan kahden vuoden kuluessa. Lisäksi 35 prosenttia ilmoitti, että työpaikan vaihto on mahdollista. Vaihtuvuus varmistaa parhaiten sen, että uudet kasvavat yritykset löytävät tarpeisiinsa sopivat työntekijät ja työntekijät saavat haluamansa työpaikat, mikä edistää heidän omaa urakehitystään.

Työttömyys pienentynyt

Kyselyyn vastanneista työttöminä oli seitsemän prosenttia, mutta osuus oli pienempi kuin vuotta aiemmin. Työttömistä 40 prosenttia oli ansiosidonnaisen työttömyysturvan piirissä. Kelan työttömän perusrahaa tai työmarkkinatukea sai 30 prosenttia. Alan työttömien aktiivisuutta työhaussa osoittaa se, että puolet voisi muuttaa työpaikan perässä. Lähes yhtä moni olisi valmis vaihtamaan ammattia.

Keskipalkoissa 4-5 prosentin nousua

Ornamon kyselyyn vastanneiden muotoilualan ammattilaisten kokonaisansioiden keskiarvo oli 3 770 euroa ja mediaani 3 650 euroa kuukaudessa joulukuussa 2021. Edellisestä vuodesta keskipalkat nousivat noin 150-200 eurolla. Käytännössä palkat kohosivat vajaalla kolmanneksella ja alenivat kolmella prosentilla vain palkansaajista. Muilla palkat pysyivät suurin piirtein ennallaan.

Vuositasolla palkkojen korotukset ovat yleensä pieniä ja ne ovat syntyneet lähinnä yleiskorotusten kautta, joihin voi liittyä yleiskorotuksen ylittävä työnantajakohdainen korotus. Seuraavaksi yleisimmät tavat ovat henkilökohtainen korotus tai siirtyminen toisen työnantajan palvelukseen. Vuosina 2020-21 palkkojen nousu on perustunut aiempia vuosia selvemmin pelkästään yleiskorotuksiin.

Alle puolet tyytyväisiä palkkaansa

Työmarkkinakyselyn mukaan 39 prosenttia muotoilualan palkansaajista tienasi 3 000-4 000 euroa kuukaudessa loppuvuonna 2021. Alle 3 000 kuukausiansiota-soon jäi 23 prosenttia vastanneista. Noin 24 prosenttia ansaitsi 4 000-5 000 euroa ja hyvään yli 5 000 euron palkkaan ylsi 14 prosenttia vastanneista. Yli 4 000 euroa ansaitsevien osuus on kasvanut vuoteen 2020 verrattuna

Myönteisestä palkkakehityksestä huolimatta täysin tyytyväisiä palkkaansa oli vain 45 prosenttia. Sen sijaan 54 prosenttia kertoi, että palkka on liian pieni suhteessa työtehtäviin. Pienellä palkalla on vaikutusta toimeentuloon etenkin pääkaupunki-seudulla, johon alan työllisyys on keskittynyt, ja jossa varsinkin asumiskustannukset ovat korkeat. Tosin etätöiden yleistymisen voi tuoda helpotusta asiaan.

Palkkausjärjestelmässä olisi muutakin kohennettavaa, sillä 42 prosenttia Ornamon työmarkkinakyselyyn vastanneista palkansaajista ei pidä työpaikansa palkkarakennetta oikeudenmukaisena ja 45 prosenttia oli sitä mieltä, että hyvistä työsuorituksista ei palkita työpaikalla kunnolla. Ylipäätään 36 prosenttia ilmoitti, että palkkaus ei ole kannustava ja 38 prosenttia ilmoitti, että palkkaan on vaikea vaikuttaa.

Paikallisen sopimisen suosio vähentynyt

Palkankorotuksista sopimiseen paikallisesti alan palkansaajat suhtautuvat kaksijakoisesti. 50 prosenttia on sitä mieltä, että työehto- ja virkaehtosopimuksilla määritellään yleiskorotukset kaikille, minkä lisäksi niissä sovitaan työpaikoilla jaettavan paikallisen palkkaerän suuruus. Enää 31 prosenttia kannattaa ajatusta, että palkankorotuksista voidaan sopia työpaikalla paikallisesti. Vuotta aiemmin osuus oli 40 prosenttia.

Ihanteellinen työviikkoa 1-2 tuntia lyhyempi

Ornamon työmarkkinakyselyn mukaan palkansaajat työskentelevät keskimäärin 38 tuntia viikossa mediaaniluvulla mitattuna, mutta 35 prosenttia työskentelee vähintään 40 tuntia viikossa. Ihanteellisen työviikon pituus olisi kyselyyn vastanneiden mielestä 36 tuntia, jos asiaa mitataan mediaanilukuna. Ihanteellisessa mallissa yli 40 tuntia viikossa työstelevien määrä alenisi kymmeneen prosenttiin.

Työn kuormitusta voi lisätä se, että ainoastaan 50 prosenttia työmarkkinakyselyyn vastanneista palkansaajista ilmoitti, että he voivat vaikuttaa paljon tai melko paljon työaikojen kokonaispituuteen. Myös ylitöiden teettäminen on yleistä, sillä se on Suomessa halvempaa kuin uuden työntekijän palkkaaminen. Korvauksetta ylitöitä olikin tehnyt 16 prosenttia palkansaajista loppuvuonna 2021.

Työskentelyilmapiiri säilynyt hyvänä

Työmarkkinakyselyn mukaan yleinen työilmapiiri on pysynyt epidemiakriisistä huolimatta hyvällä tasolla. Palkansaajista 85 prosenttia ilmoitti pärjäävänsä työssään erittäin tai melko hyvin sekä työskentelemään riittävän itsenäisesti. Muotoilijoiden työyhteisöissä vallitsee yhä pääosin hyvä ja kannustava työskentelyilmapiiri. Työkollegoita autetaan mielellään ja pidetään ajan tasalla.

Sen sijaan työtehtävien organisoinnissa on parantamisen varaa, sillä lähes 60 prosenttia palkansaajista ilmoitti, että työtehtäviä ei ole jaettu työyhteisössä tasapuolisesti. Yli 40 prosenttia työntekijöistä kokee, etteivät he pysty vaikuttamaan työtä koskevien tavoitteiden asettamiseen eikä epäonnistumisista voida avoimesti keskustella. Näissä asioissa ei ole tapahtunut paljon muutoksia viime vuosina.

Omaan osaamiseen uskotaan

Kyselyistä ilmenee, että muotoilijat ovat halukkaita kehittämään osaamistaan ja vastaanottamaan uusia tehtäviä ja haasteita sekä jakamaan osaamistaan muille. Valtaosa vastaajista kokee, että heillä on riittävästi ammattitaitoa nykyisiin työtehtäviin. Aivan kaikkien palkansaajien osaaminen ei ole silti täyskäytössä eikä työnantaja ymmärrä panostaa aina tarpeeksi kehittymismahdollisuuksiin.

Puutteita työpaikoilla voidaan parantaa johtamista kehittämällä. Jo pelkästään etätyönteon räjähdysmäinen kasvu vaatii esimiehiltä uusia valmiuksia. Suurimmat puutteet liittyvät palautteen antoon. Vain 47 palkansaajista totesi, että esimiehitä saadaan riittävästi palautetta. Kaikki esimiehet eivät ole myöskään työntekijöiden mielestä riittävästi tavoitettavissa ja tukemassa alaisiaan.

Yrittäjien tilannekuva

Työmarkkinakyselyyn osallistuneista 27 prosenttia toimi yrittäjänä (ml. freelancer), joskin heistä vain 68 prosenttia harjoitti yritystoimintaa kokopäiväisesti. 70 prosenttia oli yksinyrittäjiä ja vain 30 prosenttia työllisti vähintään kaksi henkilöä. Ainoastaan 40 prosentissa yrityksistä liikevaihto ylitti 50 000 euroa, mikä työllistäisi ja takaisi riittävän toimeentulon yhdelle henkilölle kokopäiväisesti.

Runsaalla 40 prosentilla yrittäjistä oli vain alle kymmenen toimeksiantoa vuonna 2021. Vajaalla 40 prosentilla toimeksiantojen määrä oli 10-29 ja vain runsaalla viidenneksellä se nousi vähintään 30 toimeksiantoon. Myös työtuntilaskutuksen haarukka on laeva: vuonna 2021 yrittäjistä 36 prosenttia laskutti alle 60 euroa, 30 prosenttia 60-79 euroa ja 35 prosenttia vähintään 80 euroa.

Noin 63 prosenttia muotoilualan yrittäjistä koki, että yritystoiminta on vakaalla tai melko vakaalla pohjalla. Osuus oli 13 prosenttiyksikköä suurempi kuin vuotta aiemmin. Vastaavasti enää 19 prosenttia ilmoitti, että toiminnan keskeyttäminen tai lopettaminen voi olla mahdollista, kun osuus vuosi sitten oli 30 prosenttia. Tosin viidennes ei osannut vastata kysymykseen, mikä kertoo epävarmuudesta.

Toisaalta vain 46 prosenttia oli vuonna 2021 tyytyväinen toimeentuloonsa. Heistäkin 18 prosenttiyksikköä kertoi työmäärän olevan kohtuuttoman suuri palkkio- tasoon verrattuna. Osuus oli kahdeksan prosenttiyksikköä suurempi kuin ennen epidemiakriisiä. Loput 54 prosenttia oli eri tavalla tyytymätön toimeentuloonsa. Synä voi olla töiden vähäys tai lähtökohtaisesti alhainen palkkiotaso.

Huoli yrittäjien toimeentulosta ja sosiaaliturvasta askarruttaa

Lähes 70 prosenttia yrittäjistä kokee myönteistä työn imua ja on tyytyväinen yrittäjyyteen. Yhtä suuri osuus ilmoitti, että heillä kyky sopeutua muuttuviin olosuhteisiin, mikä kielii hyvästä itseluottamuksesta. Silti miltei puolet yrittäjistä on kokenut taloudellista ahdinkoa ja yli 40 prosentilla on esiintynyt työperäistä uupumusta. Kolmasosa kärsii ammatillisesta yksinäisyydestä.

Alhainen tulotaso ja korkea toiminnan laskutusaste ovat osasyynä myös yrittäjien ensisijaisen sosiaaliturvan alimitoitukseen, mitä rahoitetaan yrittäjien maksamilla lakisääteisillä YEL-vakuutusmaksuilla. Kyselyjen käytännössä lähes kaksi kolmasosaa yrittäjistä oli alimitoittanut YEL-maksujen pohjalla olevat työtulonsa ja vain kolmasosalla ne olivat vähintään todellisten tulojen tasolla.

Suomessa YEL-työtulot ovat kuitenkin yrittäjien eläke- ja sosiaaliturvan tärkein perusta. Niiden pohjalta lasketaan esimerkiksi yrittäjien vanhuus-, työkyvyttömyys- ja osittainen vanhuuseläke, sairauspäiväraha, äitiys-, erityisäitiys-, isyys- ja vanhempainraha sekä osittainen vanhempainraha, erityishoitoraha, kuntoutusraha sekä mahdollisuus eritasoiseen työttömyyspäivärahaan.

Opiskelijoiden erityiskysymykset

Ornamon kaikista jäsenistä 14 prosenttia on päätoimisia opiskelijoita. Kyselyjen mukaan lähes kaikki opiskelijat ovat korkeakouluopiskelijoita, mutta vain runsaat 50 prosenttia opiskelee ensimmäistä korkeakoulututkintoaan. Muilla opiskelijoilla on yksi alempi tai ylempi korkeakoulututkinto. Runsas 50 prosenttia opiskelijoista työskentelee sivutoimisesti palkansaajina ja kymmenen prosenttia toimii yrittäjänä.

Opiskelijat toivovat Ornamolta erityisesti työnhakuun, harjoittelupaikkojen, uraneuvontaan ja ylipäättään alan työelämään sisälle pääsemiseen liittyvää neuvonta-apua ja palvelua. Toisena tulevat opiskelijoille suunnatut koulutukset, webinaarit ja tapahtumat. Palvelutarjonta tarvitsee kuitenkin asiantuntijoita, josta syntyy liitolle lisäkustannuksia. Toisaalta Ornamossa halutaan lisää opiskelijajäseniä.

Ornamon kustannuksia noin 30 prosenttia katetaan jäsenmaksutuloilla. Ornamon vuosijäsenmaksuja koskevassa keskustelussa on etsitty sopivaa tasoa etenkin opiskelijoiden jäsenmaksuille. Niitä alennettiin 25 euroon vuonna 2022. Opiskelijoiden omat näkemykset sopivasta jäsenmaksujen tasosta vaihtelevat 0-60 euron välillä, mutta painotettu keskiarvo oli kyselyjen mukaan suunnilleen 29 euroa.

Lähteitä

Keskinäinen vakuutusyhtiö Elo: Tietoa YEL-vakuutuksesta 2022. (www.elo.fi)

Lith, Pekka: Yrityskatsaus 2020-21, Tilastollinen raportti Suomen yritysraakenteesta, yrityskannan uudistumisesta ja vientiyrityksistä, Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith, Helsinki 2022.

Maatalousyrittäjien eläkelaitos Mela: Apurahansaajien eläkevakuutus. (www.mela.fi)

Ornamo ry: Luova talous turvaa Suomen tulevaisuuden, hallitusohjelmataavoitteet 2019-23. (www.ornamo.fi)

Ornamo ry: Suhdannetutkimukset 2015-21.

Ornamo ry: Työmarkkinatutkimukset 2013-21.

Ornamo ry: Työmarkkinatutkimus 2022 (Ornamon jäsenkysely).

Rensujeff, Kaisa: Taiteilijan asema 2010, Taiteilijakunnan rakenne, työ ja tulomuodostus, Taiteen edistämiskeskus, Helsinki 2014.

Suomen Taiteilijaseura ry: Kun taide voi hyvin, Suomi voi hyvin, hallitusohjelmataavoitteet ja kannanotot 2019-23. (www.artist.fi)

Taiteen edistämiskeskus Taike: Tietoa taiteilija-apurahasta. (www.taike.fi)

Tilastokeskus: Työvoimatutkimuksen tilastot, palkkarakennetilastot, kansantalouden tilinpito, yritys- ja toimipaikkarekisteri (vuoteen 2012 asti), alueellinen yritystoimintatilasto ja yritysten rakenne- ja tilinpäätöstilasto (vuodesta 2013 lukien). (www.stat.fi)

Tilastokeskus: Toimialaluokitus 2008, käsikirjoja 4, Helsinki 2008.

Tilastokeskus: Työvoimatutkimus tammikuu 2022, Työmarkkinat 2022, Helsinki 2022.

Työ- ja elinkeinoministeriö TEM, Finnvera Oyj ja Suomen Yrittäjät ry: Pk-yritysbarometrit vuodelta 2021. (www.tem.fi)

Työ- ja elinkeinoministeriö: Työllisyyskatsaus tammikuu 2022, Helsinki 2022.

ORNAMO